

ОЛЕКСІЙ ЗАПОРОЖЕЦЬ-ДЕВЛАД

ОЛЕКСІЯ ЗАПОРОЖЕЦЬ-ДЕВЛАД

Г а р б у з о в а м і с т е р і я

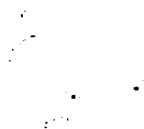
Побратимові Григорові Яремчукові,
що своїм коштом уможливив видання
цієї повісті, складаю щиру подяку.

А в т о р .

ALEXIS ZAPOROZEC-DEWLAD

EL MISTERIO DE LA SANDÍA

CUENTO HUMORISTICO

Buenos Aires — Argentina

— 1 9 5 6 —

ОЛЕКСІЙ ЗАПОРОЖЕЦЬ - ДЕВЛАД

ГАРБУЗОВА МІСТЕРІЯ

ГУМОРИСТИЧНА ПОВІСТЬ

БУЕНОС - АЙРЕС

1 9 5 6

П Е Р Е Д М О В А

Повільно відштовхується автор від своєї теми. Він кидає на вагу враження спочатку трафаретне, не дуже цікаве, бо аж надто всім відоме. Читача навіть починає втомлювати вся та деталізація обставин і персонажів, і з'являється думка: коли б менше було тут газетної описовості!

Та далі читач погодиться, що описовість не шкодить, бо це своєрідний стиль автора, і нав'язувати йому інший — не слід.

Потім перед нами розгортається дія, життя, якого не видумав, коли не спостерігав його сам. Бачимо наочно советський “ви-нахід” — кологсп на Україні. Бачимо неприродну для людської спільноти організацію, яка стриже всіх на один кшталт, позбавляє особовості, колориту, словом, виконує роллю того злого чародія, що обернув людей на отару робочої худоби, лишивши їм людську мову й усі людські почуття.

Надзвичайно правдиво, хоч і шаржовано, змальований керівник колгоспу тов. Якубець. Він недоучка, “тверда голова”, якого партія не знала, куди подіти, і врешті знайшла підхоже місце. Тов. Якубець може “керувати” лише там, де жодних технічних чи практичних знань непотрібно, де за нього думають і працюють інші. А проте, він удає себе незвичайно обтяженим працею, майже мучеником за “народну справу”. Він від ранку до вечора просиджує в своєму кабінеті, застановляючись над одним лише, найважливішим для нього, питанням: як звернути на себе увагу влади, щоб та влада оцінила відданого їй колгоспного діяча і дала йому кращу посаду...

Тов. Якубець копіює покищо вищих советських службовців. Він має кабінет, куди так собі просто не зайдеш, бо біля дверей стоїть Федір — джура чи особистий ад'ютант тов. Якубця.

—Федоре, не пускай нікого, я працюю,— наказує тов. Якубець.

І Федір не пускає. Він навіть готовий схопити за комір настирливого відвідувача й виштовхати його за двері.

З відданости тов. Якубцеві? О, ні, Федір-селянин, що всією душою ненавидить колгосп і колгоспних погоничів, але Федір — людина “собі на умі”. Йому краще дрімати цілими днями біля “кабінету” тов. Якубця, аніж обливатися потом, працюючи в колгоспній “бригаді”. До речі, советська влада породила аж надто широкий контингент таких-ось холоїв, підспівувачів владі, і в дужках зауважимо, що вони зовсім не злочинці, а лише жертви того фараонського режиму.

Дія, власне, починається від часу, коли тов. Якубцеві прийшла до голови геніяльна думка: годувати колгоспників самими гарбузами й таким чином заощадити велику кількість продуктів. А за ошадність, або, висловлюючись по советському, “режим економії”, тов. Якубець сподівався нагороди в вигляді якогось “високого посту” для себе.

В дію вступає гарбуз. Він — єдина пожива виснажених колгоспників. Він набридлий, зненавиджений, клятий. Але рятунку нема, мусиш їсти те, що дає господар, і ось... Можемо сумніватися, чи вплинула гарбузова їжа аж так, що в усіх дівчат, жінок і бабусів понадувало животи. Очевидно, такого не могло бути. Та не в цьому справа. Мистецька вигадка часто дозволяє на речі, які стоять далеко від правди. Справа в тому, що гарбуз спричинився до трагікомічних колізій, створив цілу завірюху в колгоспі. Жертвою гарбуза стали не лише колгоспинці і колгоспники, а й сам тов. Якубець, безкарно для напасника побитий, а пізніше, в фіналі, вигнаний з колгоспу урядовою комісією.

Фінал до деякої міри в дусі “перемоги справедливости” (наче така “перемога” під советами існує!), та подаруймо й це авторові, що мусів знайти якийсь вихід з зачарованого гарбузового кола.

Загалом “Гарбузова містерія”, мимо своїх мистецьких і стилістичних хиб, є убийчою сатирою на колгоспний лад, сатирою, що, може, перевищує всі досі знані сатиричні оцінки того ладу на Україні, правдиво показуючи його потворну і трагічну дійсність.

Іван Евентуальний.

Г А Р Б У З О В А М І С Т Е Р І Я

Моргунці — звичайне українське село. У селі церква, школа, крамниця кооперативу й індивідуальні господарства різної заможності. Усі хати та інші будівлі біленькі, чепурненькі, і низенько над землею, на зразок пояса, підведені глиною або фарбою, кольору синього чи жовтого. Колір червоний господинями ігнорується з причини народної приказки: — "червоному дурень радий". В господарських дворах походжають корови молочні, коні з блискучою шерстю, вибрикують лошата, грають півні біля багатьох своїх коханок, гуси геготять, качки торохтять носами, свині годовані постогнують в сажах, а свиноматки, розлігшись серед двору, годують поросят. Геть збоку подвір'я токи більші й менші, навколо них ожереди соломи з обмолоченого збіжжя. Далі городи й садки вишневі. А в цих садках вечорами пахучої та квітучої весни пісня соловейка ллється на дванадцять голосів і... кохання.

Здавався непорушним добробут, вічним-усталене життя. Та прийшли большевики й проголосили: "геть старе, убоге й жалюгідне життя. Дорогу життю новому, заможному!"

Село розколося. Більшість людей стала в опозицію. А меншість, за допомогою комуністичної партії, взялася за зброю й почала наворотати опозиціонерів до нового життя силоміць. Опозиціонери збройного натиску не витримали й нове життя прийняли "добровільно". Швидко змінилося все. Будівлі руді, порепані, в городах і на токах бур'яни, у дворах жодної худобини, навіть курки. Садки деркачами виглядають, зник соловейко, нема кохання. А натомість постала на все село одна господарка-колгосп. Залучилося до колгоспу все населення села, і не стало між ними ні заможних, ні бідних. Працюють з ранку до ночі, одержують за свою працю, що дадуть, але задоволені, бо йдеться про те, щоб

розбагатіти. Селом керує голова сільради, а колгоспом — голова колгоспу.

У селі Моргунцях на цих посадах перебувало багато місцевих селян, і то з кращих, але, на великий жаль, всі вони по кількох днях своєї праці виявлялися такими "недотепами", що село мусіло зріктися їх і звернутися до комуністичної партії, як своєї опікунки, з проханням: прислати на ці посади осіб, цілком дотепних. І тепер у Моргунцях на посаді голови колгоспу імени товариша Кірова урядує член комуністичної партії товариш Якубець. Він нібито закінчив металургійний інститут, одержав диплом і має звання дипломного інженера. Уже працював на різних посадах і в різних установах. Працював і вчив робітників та службовців Марксо-Ленінсько-Сталінської науки. А на посаду голови колгоспу пішов не ради будьякого особистого задоволення, а тільки з обов'язку допомогти селянам у їх новій господарці. Бо хто ж, як не комуніст, та ще й з високою освітою може допомогти? Комуніст — це неабияка буденна людина, а надлюдина. Так би мовити, вона з іншого тіста, ніж усі інші люди, не комуністи. Комуніст — це людина, яка вирощується й виховується комуністичною партією з таким знанням і в такому дусі, що куди його ні пошли, куди ні пхни, на яку посаду ні приділи, він скрізь дасть раду і користь велику. Правда, в господарських справах він розуміється дуже мало, та дарма. На відповідальному шляху комуніста не спиняють ніякі труднощі, перепони. А до цього, в колгоспі багато простих людей, які добре знають господарську роботу. Він же, вчений та здібний керівник-організатор усяких праць, і справа в колгоспі піде он як!

У хаті селянина, який добровільно та радо пішов у колгосп і здав її на його добробут, товариш Якубець побудував колгоспну контору й сидить біля робітного столу й на стільці, "кооптірованих" з будинку місцевого панотця, і по діловому розглядає папірці, перекидаючи їх з місця на місце. Але про що вони? Довгенько читає: "колгоспниця Ганна Бондарівна просить звільнити її з колгоспу, бо їй шістдесят вісім років, нездужає

й не може працювати“. Насуваються в товариша Якубця брови, як чорна хмара на землю. Дурниці! Зараз бо перебудовується старе життя на нове, і кожний мусить працювати й працювати. До втоми, до загину! Відмовити! Це заява Явдохи Платонихи. Просить авансом сто карбованців на сплату прибуткового податку. Можна. Тільки треба перевірити суму податку, щоб не видати більше, ніж треба. А це, це... Е... нехай ще пождуть трошки, бо ж йому і відпочити треба. І він запалює цигарку, пихкотить та випускає з рота дим кільцями. Задовольняється й разом відпочиває. В цей час напливло в його голову безліч різних думок. Плутаються, переплутуються, й одні відходять, інші приходять. А одна засіла каменем. Він інженер дипломний та ще й комуніст, і мусів би мати посаду, якщо не в центрі, то в області, чи принаймні в районі, і скрізь займати посаду тільки провідну, а не сидіти в селі й керувати колгоспом. Секретар комуністичної партії, посилаючи його в село, казав, що яку комуніст ні виконував би працю, але вона, порівнюючи з іншими ціннішими працями, однаково корисна для людей, то нехай вже буде й так. Ага, бач, ще позавчора почав він писати листа ветеринарному лікареві, щоб прищепив колгоспним свиням “чуму“, то треба ж закінчити, бо як увалиться хвороба та всіх подушить, то...

І бере товариш Якубець ручку в руку, вмочає перо в чорнило, націляється над папірцем, довго думає, а писати ніяк не почне. Далі знову вмочає перо в чорнило, крутить ручкою над папірцем і знову писати не може. Ех, що то є розумова праця! Зовсім не те, що проста, фізична. От, до речі, хоч би й ціпом молотити збіжжя. Отак стоїть людина, помахує ціпом, і порає сніп за снопом. копу за копою, від сонця до сонця. Або ще краще скидати з косарки-лобогрійки збіжжя скошене. Сидить собі людина на косарці з вилками в руках. Коні її тягнуть, коса цокотить та зрізує збіжжя, крила, вимахуючи, збирають його до купи, а як на сніп набереться, тоді вилками з косарки зіпхнути і — все. Отак спихай і — ніякого клопоту.

Дивна річ з цим листом. Все ж таки й на заводах не так легко займатися розумовою працею, але коли треба було викрити "ледаря", чи "шкідника", а то й "шпигуна", то ручку в руку й черк... готовий рапорт службовий до енкаведе. А другого дня вже злочинця того й замкнено. А тут... Ага, ось чому він не втне написати листа: то ж було на заводах, а це в колгоспі. Там він уже мав навик, а тут ще немає навику. Так, так...

Товариш Якубець виходить із свого кабінету надвір, з виглядом надзвичайної втоми. Надуваючи груди, він дихає ротом, як риба, спіймана в воді й викинена на ґрунт. І йде двором колгоспним в один бік, у другий, повертає туди, сюди. Глядять на нього колгоспники та гірко посміхаються. А йому здається навпаки, що колгоспники співчують йому в його клопітливій, тяжкій розумовій праці, та думають, як би йому допомогти.

Пливе колгоспний робочий день. Працюють колгоспники й працює товариш Якубець. Він уже кілька разів виходив на подвір'я і знову повертався в свій кабінет. І за кожним разом важко дихав та збирав думки, щоб таки закінчити той проклятий лист, і все дарма. А це вийшов ще і раптом зрадив: надійшли йому в голову думки, як треба писати про чуму. От тепер... Він хутенько повертається до свого робітного столу й пише: прищепити чуму... прищепити... Спинився й сам себе запитує: Де? Нижче коліна, чи вище? Ах, та невже ж йому ламати голову ще й над цією дурницею — "де, де?...". Лікар, напевне, й сам знає, де "чуму" прищепити. А коли не знає, то нащо тоді він? А з нього досить і того, що він уже надумав, як треба писати.

Задовольнивши себе таким міркуванням, тов. Якубець поклав ручку, відпочиває й дрімає. В цей час колгоспниця входить до нього в кабінет тихо, тихо... На ній спідниця зношена, в латках; боса, ноги в виразках, руки порепані, подряпані й так виснажена, що як іде, або навіть стоїть — похитується, наче п'яненька.

—Товаришу голово...

—Га, що? — Як ви сюди увійшли?

—Дайте борошенця авансом... Порошинки нема, а діти кавчать...

—Ах, товаришко колгоспнице, яка ж ви чудна людина! Хіба ж голова колгоспу борошно видає? Нещастя! Ви ж мені перешкодили в моїй розумовій праці. Ідїть до свого бригадира!

—А бригадир до вас посилає...

—Він дурень, коли не знає, якими ділами голова колгоспу займається. То підїть до завгосподарством.

—Була й у нього, а він теж до вас посилає й каже, що записки на аванс борошна даєте ви.

—Ах, яка ж ви нічого не тямуща жінка! То ви б же так і казали, що вам треба від мене записку-дозвїл на борошно. Добре, прийдїть завтра, дам. Сьогодні нема коли. Роботи ось по це поки. Ідїть!

Колгоспниця пішла. А товариш Якубець стукає об стїл пальцями.

—Федоре! Чуєш, Федоре, а йди лишень сюди, до мене.

—Я ось-о, товаришу голова.

—Бачу, бачу, що "ось-о". А от скажи, це ти так пильнуєш свого діла?...

—Ой, товаришу голова, повірте мені, що тільки відїшов від дверей — про себе, а її нечиста сила внесла до вас у кабінет. А то я її хіба пустив би?

—Федоре, пам'ятай, як ще один раз проморгаєш, і хтось сюди до мене увійде, підеш на працю в поле, коли тут не вмієш.

—Та ні, товаришу голова. На цей раз простїть, більше такого не буде.

—Добре, але знай... Іди. Підожди, поклич мені бухгалтера.

Федір іде й зараз за дверима голосно гукає:

—Товаришу бухгалтере, ідїть, вас товариш голова кличуть!

—А чого ти, дурню, галасуєш? Я ж не глухий.

І з виглядом англійського лорда, входить у кабінет товариша Якубця.

—Кликали мене?

—Ага. Товаришу бухгалтере, напишіть до ветеринара таке відношення, щоб він прищепив колгоспним свиням "чуму", а то як увалиться хвороба, то всім їм загибель.

—Та ж протичумне щеплення зроблене свиням ще на минулому тижні.

—А, це тоді, як я був у районі, на нараді. Добре, добре. А все ж таку бумагу напишіть заднім числом, і нехай вона лежить у наших ділах. На всякий випадок.

Товариш бухгалтер виходить, а товариш голова провожає його очима й думає: "Людина, як людина. Навіть путня, нема чого й говорити, а як бухгалтер — справжній негідник. Скрізь і до всього чіпляється. Як п'явка. Та хіба тільки він? Голова сільської ради теж. Голова району, прокуратура, слідчі органи, медицина й багато хто ще. І всі насядають, щоб виписував та давав: тому боршенця, тому сальця, тому того, цього... ще б трясці! Зате, як уже даси, тоді вони такі до тебе добрі, такі милі, що далі й нікуди. А воно й не погано. По перше, можна й себе не забувати та брати й брати. Бо ж за тебе вся власть — цілковита безпека. А по друге й головне, на чому б не спіткнувся — визволять. Е... посада голови колгоспу найвигідніша за всі інші посади, де б вони не були. Щоправда, працюючи в центрі, теж можна мати всього доволі, для того існують радгоспи, але "давали б", а то сам береш. Своя рука владика...

У кабінет голови входить бухгалтер і дає йому "бумагу" до ветеринарного лікаря. Товариш Якубець довгенько на неї дивиться, придивляється. Часом брови йому опускаються вниз, часом підводяться вгору. Нарешті каже:

—Бачу, що написано добре, до ладу. Ану, прочитайте мені, бо в мене в очах, наче пісок. Та й слухати краще, ніж читати.

Товариш бухгалтер читає, а голова слухає і, похитуючи головою, стверджує, мовляв, так, так... І переходить до іншої теми.

—Товаришу бухгалтере, а як у нас справа з баян-

сом? Здається, цими днями треба його до району подати?

Справа з балянсом так вразила бухгалтера, що він зі злости аж позеленів.

—Балянс уже був готовий, так ваші свині, нехай би вони вам виздыхали, зіпсували, і треба переробляти.

—А що ж то мої свині, канцеляристи, чи що?

—Не в тому річ. А в тому, що бригадир свинячий записав між колгоспні свині й ваші, і пішло. Я сюди, я туди — нема балянсу. Три дні перевіряв документи та бив по рахівниці. Нарешті, таки помилку знайшов, і тепер є балянс. Але ж три дні згаяв на це.

—Товаришу бухгалтере, при чому ж тут мої свині?

—Воно так, свині не винуваті, але коли б вони не годувалися разом із свиньми колгоспними, то не сталося б і помилки.

—І, лишенько! Якою болячкою здаються вам мої свині!

—Не болячкою, а поміхою. І я кажу ще раз: якщо через них станеться подібна помилка, матимите велику неприємність.

Товариш бухгалтер виходить з кабінету голови сердито. А товариш Якубець стрільчасто провожає його очима і думає: "Та то ще побачимо, чия візьме. Побачимо!"

Федір гукає з-під дверей:

—Товаришу голова! Товаришка головиха вас кличуть додому!

Товариш Якубець хутенько порядкує в себе на столі, хутенько виходить і, йдучи додому, дає розпорядження на всі боки:

—Федоре, пильнуй на дверях! Товаришу бухгалтере, поспішіть з балянсом! Товаришу бригадире, чуєш?

—Чую й слухаю!

—Як там у тебе в бригаді з п'янством?

—Слава Богу, товаришу голова!

—Іване, в колгоспі Бога нема. А є голова колгоспу. Не забувай, а то...

—Товаришу голова... дайте записку на аванс бо-
рошення... Нема ні пилини, діти кавчать...

—Ви знову!? Я сказав: завтра! Сьогодні нема часу.
Не заважайте мені. Не роздирайте мене!

**

Кінець робочого дня в колгоспі, або "дурнодня", як кажуть колгоспники, збирає всіх їх у колгоспний двір. На зразок, як співається в пісні: "Зібралися всі бурлаки до рідної хати". Різниця тільки в тому, що бурлаки збиралися до рідної хати, а колгоспники до накиненого їм колгоспу. Ішли сюди з праць польових, городніх, дворових, а також і з різних закутків, де вони ховалися, щоб хоч на короткий час уникнути тяжкої праці. Тут колгоспники обмінювалися різними враженнями минулого дня, відомостями, хто скільки цього дня заробив трудоднів, довідувалися про догану та кару, або похвалу чи нагороду трудоднями того чи іншого колгоспника, говорили про майбутню працю, про виконання й перевиконання плянів, а навіть дехто пошепки балакав про обезцінення советського карбованця в Україні. Проходжувався тут і голова колгоспу товариш Якубець та дослуховувався, про що саме балакають колгоспники. І гордував, що всі вони досить йому послухні й усе роблять тільки так, як він велить. Е... керувати треба, вміючи. Комуністична партія не дурна, вона знала, кого сюди відрядила. Почали виступати колгоспні підлабзуники, і як товариш Якубець проходить близько них, вони кричать:

—Товаришу голова! Сьогодні на полі робота кипіла!

—Добре, добре. Хвалю!

—Товаришу голова! Ми сьогодні викопали картоплі більш, як учора, в два рази!

—Хвалю! Так і треба, так і треба!

Раптом у дворі колгоспу заворушення. І всі повернули очима до воріт. А дехто з колгоспників побіг туди.

Почулися з натовпу голосні вигуки:

—Що там сталося? Чого туди люди біжать?

— Диво! Бригадир Мефодій Драган везе зі степу гарбуза такого великого, якого ніхто не бачив з роду-віку .

Серед натовпу колгоспників ,у дворі, Драган спинився з гарбузом. А він розлігся на всьому возі, як магнат польський на пуховиках. Породи волошської, кольо-

ру жовтогарячого, а хвіст, як пень. Коло воза стоїть і сам Драган — усміхається.

Оточують віз із гарбузом усі колгоспники й іде до нього голова колгоспу, товариш Якубець. А підлабузники:

—Розступіться, розступіться! Ось, товариш голова, сюди.

Всі колгоспники поспіхом розступилися від воза з гарбузом і дали до нього вільний прохід, так, як у церкві молящі перед панотцем, коли він наближається до святих ікон, кадячи перед ними запашним ладаном. А ось і товариш Якубець. Побачив на возі гарбуза-велетення й здивувався так, що аж отетерів і кілька часу стояв мовчки. Далі запитав у бригадира Драгана:

—Це таке диво вродило на нашій ниві колгоспній?

—Так. А ще й не один, а тьма-тьмуша їх таких уродило.

Товариш голова зразу виявляє надзвичайну свою діловитість:

—Товариші колгоспники! Тепер ви бачите, що таке лани колгоспні?! Тепер ви впевнилися, що значить гуртова, колгоспна праця?! Скажіть же мені, чи у вас, коли ви працювали одноосібно, такі гарбузи родили?

Колгоспники мовчать. Бо молодші з них таки справді не знають такого врожаю гарбузів, а старші хоч і знають, але не хочуть казати, щоб не гнівити товариша голови. Хтось із гурту гукнув, щоб покликати колгоспного сторожа, дідуся Юхима Білоенко й запитати. Він дуже старий і напевне знає, коли такі гарбузи родили.

Голова колгоспу послав молодого колгоспника-активіста розшукати сторожа Білоенка й покликати. А коли він відходив, додавав до нього оком. Швидко розшукавши Білоенка, активіст розказав у чому справа й додав, що голова колгоспу може розгніватися, коли сказати, що такі гарбузи родили й раніше. Дідусь збагнув. А коли прийшов до воза з гарбузом і голова запитав його, чи знає, щоб раніше такі гарбузи родили, відповів:

—На першу Пречисту мине 78 років, як я живу на

білому світі. А мій батько померли, як було їм 109 років. Царство небесне і вічний спокій! А щоб довелося мені бачити врожай таких гарбузів, то не бачив. І мій батько не казали, щоб бачили.

Почувши від дідуся таку відповідь, товарищ Якубець наче аж підріс від задоволення й почав гукати:

—Товариші колгоспники! Чуєте? Минуло століття, а врожаю таких гарбузів ніхто не знає. А це значить, що суцільна колективізація земель себе виправдала цілком! Це значить, що ми потрапили на певний шлях, який веде й приведе нас до радісного, щасливого, вільного й заможного життя!

Знову хтось гукнув з гурту, щоб покликати й запитати про врожай гарбузів бабу Горпину Гливчиху. Вона набагато старіша за дідуся Білоєнка, багато чого бачила на своєму віці й знає більше.

—А хто це баба Гливчиха? — запитав голова колгоспу.

—Наша колгоспниця, яка доглядає курей. Курчатниця, — хтось відповів.

Іде баба Гливчиха до воза з гарбузом, шкандибаючи, та раз-у-раз витираючи під очима пальцями. А за кілька кроків до воза, відчувши на собі зацікавлені очі майже всіх колгоспників, раптом спинилася, й не надумуючись, повернула назад. Даремно голова гукав та кликав її до себе. Вона все швидше й швидше тікала, все частіше й частіше шкандибала, і нарешті зникла.

Регочуть колгоспники. А голова ніяк не збагне, в чому справа. Хтось гукнув з гурту:

—То вона подумала, що з неї хочуть глузувати тай дременула назад.

Регіт стався ще більший, а хтось додав:

—На неї кажуть, що вона стара та немічна, але пішла в колгосп за гаслом: "Хто робить, той їсть".

Голова колгоспу аж здригнувся, почувши про це гасло. І гукнув:

—Як, як? За яким гаслом? Куди пішла?

Гармидер заглушив цей запит. Колгоспники заметушилися й почали розходитись, хто куди, а голова біль-

ше не допитувався про гасло, а почав думати про гарбуза-велетня.

Так, так... Це гарбуз не абиякий. Його величина безумовно віщує тільки про якісь надзвичайні господарські успіхи в колгоспі, про ще не чвані досягнення, користь, про щось велике, велике! Отже, до найпільнішої та всебічної праці над ним. Берись за працю, товаришу Якубець обома жменями, всією своєю здібністю, хистом, усім своїм розумом. Це ж дасть тобі більшу протекцію, в цьому твоя славна майбутність...

—Товаришу бригадире, підвезить цього гарбуза до контори, і нехай колгоспники обережно внесуть його в мій кабінет.

Коли це було зроблено, голова звелів покласти його на вагу. Принесли з комори вагу. Сам завгосподарством, товариш Онищенко, вивірив її, а колгоспники поклали на неї гарбуз. Довгеньке гоїдалася вона — то вниз, то вгору. Нарешті спинилася, і товариш Онищенко проголосив:

—Вага — п'ятдесят вісім кілограмів.

—Товаришу бухгалтере,— гукнув товариш Якубець, — опишіть породу цього гарбуза, колір, вагу та його загальний вигляд, і якнайшвидше цей опис дайте мені.

—У мене вже все це готове. Натє, беріть!

Товариш Якубець бере опис гарбуза і з винятковою увагою, як святиню, кладе його на стіл.

—Товариші! Всі, крім бухгалтера, йдіть, куди вам треба, а я візьмуся за наукову працю над цим гарбузом.

І коли всі з кабінета вийшли, товариш Якубець гукнув до сторожа контори:

—Федоре, ти біля дверей?

—Так, товаришу голова. На своєму посту!

—Федоре, пильнуй і нікого в кабінет не пускай, хоч би по яких справах. Не можна. Я науково працюю над гарбузом.

—Так ~~є~~, товаришу голова. Нікого не пустю, хоч по яких справах.

Товариш Якубець сідає до свого робітного столу й запрошує сідати бухгалтера.

—Товаришу бухгалтере, відкладіть усі праці набік і зараз же напишіть у район рапорт про цей гарбуз. А пишіть так: у такому-то колгоспі, де головує такий то, цього року вродило таку силу-силенну гарбузів і такої величини, що найстарші люди не пам'ятають подібного врожаю й про такий урожай не чули від дідів. І до рапорта прикладіть цей опис гарбуза. А мені, сюди на стіл, копію з рапорта, і копію з опису. Ідіть, пишіть. Не гаймо часу!

Бухгалтер пішов. А товариш Якубець обхопив долонями свою голову й полинув у задуму. Так, так... У районі, як довідаються про цей гарбуз-велетень та взагалі про ще нечуваний урожай гарбузів, то зразу ж напишуть про це в область, а вже з області в центр, у столицю — по прямому проводу, мовляв, так і так... І піде й піде. У всіх столичних часописах великими літерами й на першій сторінці появляться величезні статті про це чудо гарбузове. Над статтями його фото, а під ним гарбуз. Дивіться всі, всі, і читайте. І дивитимуться, і читатимуть. Разом хвалитимуть і заздритимуть. А йому слава, слава... і нагорода: орден Леніна, орден Зірки, орден, орден...

—Федоре! Чуєш, Федоре? Я тебе гукаю!

—Його нема, пішов табаку купити. А замість нього я на посту вартую.

—Хто?!

—Любка. Федорова перша жінка законна, рідна, найменша дочка покійного мого батька Гната Мостенка, а по вуличному — Маслянки. Як спитати Мостенка — ніхто не знає. А Маслянку все село й по-за селом знають.

—Добре, добре, Любко. Досить. Та шукай Федора, щоб мені лямпу засвітив. А то вже надворі темно, нічого не бачу.

—Товаришу голова, а може б, я вам лямпу засвітила? Ага, Федір іде. Федоре, швидше йди та засвіти товаришеві голові лямпу.

—Диви... Вже сам собі лямпи не засвітить. Подумаєш, яке велике панство! Іди, Любко, додому.

—Федоре, ти прийшов? А про що ти бурмочеш?

—Та клопочусь, що нема сірників. А чим лямпу засвітити?

—То йди сюди, до мене, я дам тобі сірника, а ти лямпу засвітиш...

Іде Федір у кабінет, бере в голови сірники, світить йому лямпу і зараз же повертається на своє місце-пост. Тут, під дверима, сідає на підлозі й закурює. Довгенько скручує цигарку, поволі витягає з кишені сірники, припалює її, пихкотить. А товариш голова знову в задумі. Цими гарбузами, замість хліба та борошна, можна годувати колгоспників і всю худобу колгоспну. Також видавати колгоспникам на трудодні, продавати на базарі, а від цього станеться величезна економія хліба. Ага, це ж і вона, ота політична економія, про яку толкував професор-буржуй в інституті. Тільки та політична економія в книжках, а ця — на ділі, справжня. А за цю економію хліба він виміняє у держави дві автомашини: одну вантажну, для постачання нею хліба державі, а другу — легкову, для роз'їзду йому по всяких справах. І от, постачає він державі хліб вантажною машиною, а люди-колгоспники з інших сіл питають: —А чия це автомашина хліб на зсипний пункт возить? — Та чия ж, колгоспу імени Кірова, де головою товариш Якубець. А потім їде він легковою машиною кудись, а люди знову питають: —А хто то їздить такою машиною блискучою? І знову інші пояснюють: —Та хто ж, голова колгоспу імени Кірова, товариш Якубець. А далі в часописах про це статті, статті з фотокарткою його і машинами. Балачки: Молодець товариш Якубець, уміє господарювати. Учїться всі, всі в товариша Якубця! Нарешті гомонять і в наркоматі: —Доки товариш Якубець з великими сільськогосподарськими здібностями сидітиме в колгоспі на селі? Ану, лишень, сюди його, в наркомат! І нехай звідси всіма колгоспами керує!

—Федоре! Чуєш, Федоре?

—Чую, чую, товаришу голова. А що, може, лямпа погасла?

—Ні, Федоре, ти, може, дрїмаєш? То й подрїмай...

А то й поспи. Я дозволяю. Бо що тобі? Не тріщить же голова від наукової праці, як у мене.

Федір надумав поглузувати з товариша Якубця та й каже йому:

—Товаришу голова, ось прийшов чоловік-колгоспник. Пустити його до вас?

—Ні, ні... Не можна, бо він перешкодить мені в науковій праці над гарбузом. Але чому ти питаєш, коли я тобі вже наказував нікого не пускати?

—Та чоловік просить, кландає... Ніби в дуже важній справі, я й той...

—Федоре, відтепер і ти до мене не говори, хіба я обізвусь, тоді говори.

—Добре. Більш не буду до вас балакати першим. А як ви до мене, то й я до вас.

Сміється Федір сам собі в кулак. Уже так до смаку поглузував з товариша голови. Справді, хто б до нього прийшов у цей час? А він повірив.

Товариш Якубець не тільки уявляє, а й знає, що науково мислити можна сидячи й лежачи. Навіть лежачи набагато зручніше й вигідніше. Отак собі лежиш, відпочиваєш і разом думаєш, можеш збагнути, винайти і таке й інше. А коли так, то чому йому не прилягти б?

І встає він з ослона, хвилю дивиться на гарбуз, і йде до диванчика, що тут же стоїть під стіною. Ще раз кидає очима вбік гарбуза й лягає на диванчик. Ах, і як же прекрасно!

Нема сумніву, що як тільки почнеться за рахунок гарбузів економія хліба, зразу ж стане відомо про це в районі, в області й у центрі.

І зразу ж з центру запитають область, а вона — район, і піде й піде.

Товариш Якубець недовго науково мріяв і швидко заснув. К бісу все це, і дорогу — сну. Він бо наймиліший, найсильніший, наймогутніший. Долає людину, птаха, звірину. Дає насолоду й тішить снами приємними, чудовими...

Зовні, під дверима кабінету голови, сидить і Федір, розкидавши ноги й руки. Посвистує носом на зразок ба-

рітона горою, або баса-октави. Аж двері деренчать. Першим прокинувся Федір. Глянув, аж невеличка лампочка, в машинці якої завжди й тепер повно мух, а скло так майстерно закопчене сажею, ледве освітлює приміщення. Вогник раз-у-раз блимає. От-от блимне й погасне. Висячий годинник-ходики в чудернацькому стані. Єдина гиря, двигун його ходу, досягла столу й схилилася на бік, наче ранена жива істота. Ланцюжок, на якому вона висіла, ослаб. На циферблаті стрілки показують на одинадцяту годину. Це ж годинник спинився? Яка година зараз? Федір байдужо махнув рукою. Бо хіба йому не однаково? Почав прислухатися до кабінету голови — а ні шереху. Може, спить? Як спить звичайно, природньо, то нічого, нехай собі спить. А коли, не доведи Боже, заснув на віки-вічні, як ото кажуть нагло? Тоді біда-напасть! Зараз же розпочнеться слідство й перш за все візьмуть "у роботу" його, замкнуть у торму, а тоді й виправдують, що ти не ведмідь. А що як до нього гукнути? Не можна. Наказав, щоб не говорити, аж доки він не заговорить. Що ж робити? Небезпека нависає! Почав Федір лякатися. Але раптом набрався хоробрости. До лихого години всякі попередження! І стукає пальцями в двері кабінету. Далі прикладає до дверей ухо й уважно слухає. Ні, не чути нічого. Б'є в двері кулаком — ніякого відгуку. Ой, біда! І б'є ногою в двері — теж не чути відгуку. У Федора холоне під серцем. Набігають страшні думки. А оце надійшла думка звеселяюча: коли він під дверима спав, то голова потихеньку випхався й пішов додому. Так би мовити, поглузував з нього. Але ж чи так? І щоб упевнитися, з усього розмаху вдарив ногою в двері ще раз. Знову прислухається й знову ніякого відгуку. Думає: можливо, що й так, а як не так? Сунуть йому в голову роєм усякі думки. І найбільше небезпечні. Аж чує голос із кабінету:

— Федоре, Федоре, ти спиш?

— Ні, товаришу голова, дримаю.

— А що воно стукнуло до мене в двері?

— Та то я, сонний, простягаюсь.

—Е, Федоре, ти ж мені заважаєш науково працювати.

—За сон не ручусь. А заснути ви мені дозволили.

Так Федір відповів. А подумав інакше: "Одури-ти, товаришу голова, можеш свою жінку, а не мене. Спав, а не працював".

—Та я тебе й не виню, я так, Федоре. А яка в тебе на ходиках година? Бо мої стали. Забув пружини накрутити.

—Зараз скажу.

І йде Федір до ходиків. Підтягає гирьку, розгойдує маятник і думає: "яка ж воно зараз година?" Раптом вирішує й наводить стрілки на другу годину.

—Товаришу голова, чуєте? ... Рівно друга година.

—Ого-го... Засидівся! Федоре, будемо кидати роботу і йти на відпочинок. Бо всієї роботи не переробиш, а себе виснажиш.

—А так, товаришу голова. Не переробите, а виснажитесьь.

Товариш голова поволі, стомлено виходить з кабінету й замикає за собою двері.

—А ти, Федоре, хоч додому йди спати, хоч і тут спи. Я дозволяю так і так.

І товариш Якубець іде додому, а Федір проводить його очима й думає: "От, добряк. Навіть дозволяє спати в колгоспній конторі". Але ж додому йти, чи тут спати? Нехай буде тут. І підходить він до столу, скидає з себе піджака, кидає на стіл і лягає.

Надворі ще сонце не сходить, ще палає рання зірниця, а колгосп уже прокидається. Першими сюди прийшли доярки. Їм бо якнайраніше треба впорати корів, видіти норму молока і здати в колгоспну молочарку для відправки до міста, дітям робочих. Для дітей колгоспних молоко не обов'язкове, вони до нього не мають смаку. Далі починають кричати колгоспні свині, вимагаючи їсти. У кузні розпалює вогонь коваль, Степан Гаркуша, відкопилуючи нижню губу, наче збираю-

чись плюнути. Конюхи напувають та чистять голодних коней, готуючи їх до праці в плузі. Сходяться колгоспники. Сьогодні, раніше, ніж завжди, прийшов у колгосп польовий бригадир Методій Драган. Його цікавить справа з гарбузом, якого він привіз зі степу. Тому він іде не на конюшню, як бувало до цього, а в колгоспну контору. Побачивши Федора сплячим на столі, Драган здивувався. Чого він тут спить, і так довго?

—Федоре, чи тобі хіба не пора вставати? Уставай. І чого ти тут спиш?

—А тобі яке діло, чого я тут сплю? Диви, прийшов сюди мені вказувати. Твоє діло на степу, а тут я хазяїн!

—Та чого ти, Федоре, прищишся? Глянь, хіба я що? Я так, по доброму.

—По доброму, по доброму... Ти ж сьогодні вночі спав, а я вартував, бо товариш голова з наукою біля гарбуза сиділи цілу ніч.

—Федоре, ну, годі тобі сердитись. Ти скажи, чи ти не знаєш, що товариш голова буде робити з тим гарбузом?

—Не знаю.

Бригадир Драган пішов. А Федір, не поспішаючи, встав і одягнув піджак. Біля колгоспної контори почувся тупіт людських ніг. А по хвилі заскрипіли надвірні двері й у контору увійшли: голова колгоспу товариш Якубець і місцевий лікар Олексій Савич.

—Федоре, ти вже в кабінеті поприбирав, чи, може, тільки проснувся?

—А хіба там свині ночували, чи що?

—Федоре...

Федір натяк голови збагнув і потер пальцями собі потилицю. А голова більш нічого йому не сказав і разом з лікарем увійшов у свій кабінет.

—Олексію Савичу, оце й є той гарбуз, про якого я вам розказував. Бачите?

Голова і лікар мовчки, довгенько дивляться та з усіх боків придивляються до гарбуза-велетня. Наче голова його продає, а лікар купує.

—Товаришу голова, кажу вам правдиво, що на своє-

му віку ще такого великого гарбуза не бачив. Це просто чудо!

—А так, Олексію Савичу, чудо. Присядьмо. І це чудо безумовно принесе колгоспові й усім колгоспникам велику користь. Олексію Савичу, скажіть, гарбузами можна харчувати колгоспників?

—Можна. Чому не можна? Їх споживають усі, і ми з вами. Продають їх і скрізь на базарах.

—То прошу ласкаво, Олексію Савичу, написати і дати мені такого медичинського папірця, що, мовляв, годувати колгоспників гарбузами не забороняється.

—А навіщо? Будь ласка, годуйте!

—Та бачите, Олексію Савичу, коли ми з вами їмо гарбузи, то це справа наша, а коли я збираюся годувати ними колгоспників, це справа громадська. А тому я й хочу мати такого папірця,

—Ні, такої довідки я вам видати не можу. І саме тому, що вона в справі харчування колгоспників абсолютно непотрібна. Це однаково, коли б я вам видав довідку на харчування колгоспників хлібом, салом тощо. За видачу такої довідки мене висміють колеги-лікарі.

—Олексію Савичу, голубчику рідненький, напишіть! Нехай вона буде й непотрібна, але напишіть. Я нікому її не буду показувати, і нічого не скажу. Це тільки для мене. Напишете?

—Та вже зроблю для вас виняток, напишу. Тільки глядіть, нікому не показуйте, щоб з мене не глузували.

—Ні, ні, Боже борони. Не покажу й не скажу. А вам дякую й ще дякую. Олексію Савичу, а як напишете довідку, то й пришліть. І той, що нестиме її, нехай візьме з собою мішок, кошик і кілька пляшок, я вам випишу продуктів.

—А нащо? Не треба, я не потребую.

—Ах, Олексію Савичу, я виписую всім, починаючи від голови сільради й кінчаючи обласним начальством.

—То їх справа, а я не хочу.

—А ви, може, думаєте, що задарма? Ні, за гроші, тільки по твердих цінах. У нас же на продукти існує дві ціни: одна вільна, по якій ми продаємо на базарі, а дру-

га тверда, по якій ми продаємо нашим видатним службовцям. Ці ціни встановлені советським урядом і є законними. А різниця між ними така, що коли по вільній ціні продаємо за карбованці, то по твердій — за копійки. Таким чином, на виписані продукти я напишу вам законний рахунок, по якому ви заплатите гроші, й усе буде в порядку і чесно. Сама держава купує в колгоспі пшеницю по твердих цінах: за один карбованець 16 кілограмів, а продає хліб по цінах вільних: за два карбованці один кілограм. І тут нічого не зробиш, така комерція. Тільки не присилайте за продуктами вашого господарника Тютюнчика.

—А це чому?

—Бо він, доки принесе продукти до вашої кухні, то, як правило й закон, переполовинить їх. Про цю його вдачу я гаразд знаю.

—Ну, добре, бувайте!

—Щасливої дороги, Олексію Савичу. Жду!

Коли лікар зник, товариш голова зараз же взявся за гарбузову справу.

—Товаришу Драган, зайдіть до мене в кабінет. Зараз, зараз, бо мені дихнути нема коли! Прошу сідати. Товаришу Драган, я бачу, що не тільки мене радує великий урожай гарбузів, а й вас. Пожди, пожди. Ці гарбузи в нашому колгоспі створять своєрідну революцію, яка призведе до збагачення колгоспу в цілому й кожного колгоспника зокрема. Мені ж, як проводиреві, дасть велике ім'я. А вже як мені, то не забуду й тебе, будь певний. І пам'ятай: на використання газбузової продукції я вже склав певний плян. Ага, товаришу бухгалтере! Чуєте бо? Ідіть сюди, до мене. Та швидко, швидко, зараз! Так, плян...

—Що трапилося?

—Товаришу бухгалтере! От, що. Киньте к бісу все, як кажуть, печене й варене, та негайно, цю ж хвилику складіть таку бухгалтерсько-технічну, чи як там по вашому, програму, або таблицю для харчування колгоспників підчас праці виключно гарбузами. Пождіть! Значить, таку, щоб було видно: для харчування одного кол-

госпника вимагається така ось кількість гарбузової продукції, для десяти — така, а для сотки. . . та ви ж і самі знаєте, не вчити мені вас. Ага, пояснення: на снідання для одного колгоспника — стільки то продукції гарбузової, на обід стільки то, на полудень стільки то, на вечерю стільки і — разом. Потім на десятьох колгоспників, на сотку й більше, також разом, і все це — в баянс!

—Зробити можна, і я зроблю, але не розумію, на яку лиху годину все це потрібно? Хто цієї дурної праці вимагає й для чого?

—Ах, товаришу бухгалтере! Та ви ж ще нічого не знаєте в цій справі. Але визнаєте й досить швидко. А поки що йдіть, пишіть, складайте та вираховуйте таку таблицю. Не гайте жодної хвилини, вона ж бо для нас дорога, найдорожча! А, товариш Онищенко! Прошу розказувати, чого прийшов. Тільки про все швидко, швидко. . . І коротко. Бо зараз у нас проходить хвилина великої історичної ваги, і коли ми її не втратимо, а використаємо, то наш колгосп і всі колгоспники піднесуться на нечувану ще височінь заможности і слави! Розкажіть!

—У мене в коморі витрачено всі продукти харчування й завтра не буде чим харчувати колгоспників на роботі. Прийшов порадитися.

—Ага, добре, так і треба. Прекрасно! З завтрашнього бо дня будемо переходити на харчування колгоспників тільки гарбузами. Товаришу бухгалтере, чи таблиця скоро буде? Та й довго ж ви з нею вовтузитесь.

—Зараз, зараз закінчую. О, закінчив і несу. Несу!

Товариш бухгалтер несе голові таблицю, а вчорашня колгоспниця — слідом за ним. Річ зрозуміла, кому що. Голові колгоспу ідея харчування колгоспників гарбузами, бухгалтера цікавить потреба дивної таблиці, а колгоспницю турбує справа про одержання борошення авансом, бо діти їсти хочуть.

—Нате вам таблицю. Склад, але мене все ж дивує. . .

—Пождіть, пождіть. . . Не пріться поперед батька в пекло. Майте терпіння, скоро визнаєте чисто про все. О, а це що за жінка з вами? Чого їй треба?

—Товаришу голова, дайте записку на борошенце авансом. Учора обіцяли, що дасьте сьогодні. Діти годні, кавчать. . .

—О нещастя! Ця колгоспниця мене живим у яму кладе. Прийдіть завтра. Ви ж бачите, що мені ніколи. Ідіть! Федоре, ти для чого там стоїш? Нащо сюди людей пускаєш?

—А хіба я її пускав? Вона з бухгалтером до вас пішла.

Вийшла колгоспниця, похилена. А товариш Якубець хапливо, обома долонями взявся за голову. І до чого ж оці колгоспники невдячні? Ти мудруєш, ворुшиш мозком ,аж голова тріщить, щоб зробити для них і для колгоспу добро, а тобі заважають на кожному кроці. До речі, ось ця жінка. Що їй до великої реформаторської праці й життя? Їй борошенця. . . Вчора приходила й сьогодні прийшла.

Стримуючи свій гнів, товариш Якубець довгенько, мовчки водить очима по таблиці. Його брови часто зсуваються на долину, то знову підводяться вгору. Нарешті гнів його зникає, і він приязно дивиться бухгалтерові у вічі.

—Товаришу бухгалтере, дивлюся я оце на вас та й думаю: геніяльна ви людина і спеціаліст найбільшої кваліфікації! З вашим талантом треба б бухгалтерувати в Москві, у самому Кремлі. Це стверджує ось ця таблиця, що ви її склали. Справді, тут люди, і тут гарбузова продукція. Одна людина — стільки то гарбуза, десять — стільки, а сто —остільки. Разом того, того. . . і знову разом. Прекрасно! Займайте місця. А ви, товаришу бухгалтере, ще й озбройтеся писательним приладдям і будете списувати протокола. Федоре, пильнуй на дверях! І нікого сюди не пускай. Тут відбувається нарада великої колгоспної ваги.

Але товариш Якубець на Федора не може цілком покладатися. Той на хвилюку відійде, а тим часом хтось увалиться в кабінет і перешкодить справі. І йде він до дверей і бере їх на зашіпку. Так певніше. За цим швид-

ко повертається до столу, бере в руку таблицю й виступає перед "авдиторією".

Дзвенить йому голос, як ще ніколи, ні в яких справах. Він доводить, що цьогорічний урожай гарбузів ставить колгосп і колгоспників на п'єдестал слави і найбільшої заможності. Треба прикласти хисту й розуму в справі керівництва. Та шановні члени цієї високої наради безумовно певні, що для керівництва цією справою в нього досить розуму й хисту. І таким чином, ближче до діла. А саме: колгосп негайно, зараз же переходить до харчування колгоспників під час праці тільки гарбузовою продукцією. А на доказ того, що це дасть велику користь колгоспові й колгоспникам, у нього є документ. Над цією справою він, потіючи, думав та плянував цілу ніч. А ось зараз він може продемонструвати цю таблицю. В ній з'ясовано чисто все. Є тільки одна похибка: поставлено для прохарчування одного колгоспника, протягом робочого дня, один кілограм гарбуза. Але це справа технічного характеру і її можна виправити на ходу. Більше цього, вже є пропозиція, щоб збільшити цю норму до п'яти кілограмів. Треба гадати, що цю історичну справу висока нарада прийме до вжитку одноголосно і без будьяких опозиційних тлумачень. За цим приходить одноголосність, і товариш Якубець закриває нараду та дозволяє всім трохи відпочити.

А Федір під дверима кабінету голови з кимсь пошепки змагається. Зрозуміло, що хтось хоче йти в кабінет, а він не пускає. І товариш голова певний, що не пустить. А коли б і пустив, то нахаба вже не увійшов би, бо двері з середини взяті на дебелу зашіпку. І тому товариш голова спокійно розпочинає усну інформацію. А саме: як правило, як закон, переведення колгоспників на харчування гарбузами починається з часу схвалення цього питання нарадою, себ-то з цієї хвилини, зараз. Далі, бригадир, товариш Драган, постачає зі степу гарбузи в розпородження завгосподарством товариша Онищенка, щоденно, в достатній кількості, аж до часу звезення їх усіх у колгоспний двір. Товариш завгосподарством Онищенко, під страхом суворого закону, що охоро-

Нарешті товариш Якубець вичерпав свою промову до куховарок і дозволяє їм висловити власні думки. Першою виступила куховарка Варка Федиха і сказала, що гарбузи є всякі. Наприклад, коли вони крутенькі та солоденькі, то вживаються й людьми. Але таких обмаль, а більшість надається тільки для худоби, а зокрема для свиней. Отже, з добрих гарбузів безумовно можна готувати кілька страв. Наприклад, кашу. Але до неї обов'язково треба додавати пшона, молока й масла. А як пекти з гарбузом пироги, то треба біленького борошенця, цукру й соняшникової олії, щоб помастити їх зверху. Це можна готувати млинці. . .

Раптом товариш Якубець, махаючи обома руками, спиняє балаканину Варки Федихи. І дивується: звідки в неї, простої жінки, отакі смаки?

—Товаришко куховарко! Мені, як голові колгоспу, дуже приємно, що ви виступаєте й маєте сміливе слово. Колись Ленін казав, що кожна куховарка мусить уміти керувати державою, і ось так воно є, і так мусить бути. Але, дорога товаришко, ви трошки недооцінюєте надзвичайно важливої справи, тобто переходу колгоспників на харчування виключно гарбузовою продукцією, без будь-якої домішки. Цей перехід зекономить нам хліб, пшона, сало тощо, і ми розбагатіємо. А тоді вже почнемо споживати біле борошенце, сало, олію тощо. Ба, навіть ще багато чого й смачнішого.

—Товаришу голова! Якщо так, то варіть, печіть і смажте гарбузи та годуйте ними колгоспників самі, або на моє місце призначайте кого іншого. Бо я з голих гарбузів готувати нічого не вмію. А натомість піду робити в поле.

За Федихою виступила Явдоха Платониха. І, похитуючи головою, подумала: "Дурисвіте проклятий! Де ти взявся на наші нещасні голови?" А висловилася дипломатично:

—Товаришу голова! У мене давно болить голова, але я не звертала на це уваги, бо ж треба було робити. А коли цими днями появились в моїй голові якісь вибухи, що як не розірвуть тім'я, то я вчора ходила до ліка-

ря, і він мені сказав, що ця хвороба від куховарення, і що мені обов'язково треба змінити працю. І я вас прошу перевести мене на іншу роботу. Якби не голова, то мене гарбузи не залякали б.

Марійка Антонова підвелася на ноги й перш за все посміхнулася. А потім сказала, що їй однаково. Як гарбузами, то й гарбузами харчувати колгоспників. І сіла.

Пріська сліпенька майже такої самої думки, як і Марійка Антонова. І на цьому дебати закінчено.

Підвівся голова колгоспу. І поглянувши навколо їдкими очима, висловив таке своє резюме: Марійці Антоновій та Прісьці сліпенькій за чесну і доброякісну колгоспну працю він, наказом своїм по колгоспу, оголосить найбільшу подяку, з обіцянкою про матеріальну нагороду в майбутньому. А Федисі та Платонисі дає право добре й добре подумати: чи вони будуть і надалі куховарити, чи ні. Безумовно, на те їх воля. Але коли вони завтра не вийдуть на свою працю, то цим заподіють шкоду, і на превеликий жаль, йому доведеться скликати збори й доповісти їм про цю шкоду. За цим оголосив, що нараду закінчено, і всі куховарки вільні.

Потихеньку та поволі куховарочки виходять з кабінету голови. А надворі йдуть все швидше й швидше, і нарешті зникають.

**

Ранок. На колгоспному дворі кипить, клекотить. Тут колгоспники й колгоспенята. Видно рухи, чути вигуки, підганання, нарікання.

Коли на все це збоку подивитися, можна подумати, що тут відбувається завзята, щира праця, чи готування до неї. Але так здається, а справді — це колгоспники показують видимість праці в той час, коли двором проходить прислана комуністичною партією чужа людина — голова колгоспу товариш Якубець. Тут і всі куховарки. Федиха та Платониха, після вчорашньої наради з головою колгоспу, довго не надумувалися: "чи покинути, чи любити", і цілком свідомо вирішили "любити".

Польові бригади разом з куховарками Платонихою та Марійкою Антоною виїхали до своїх діляниць у поле. А при кухні дворовій, що обслуговує крім дворової бригади ще й інших колгоспників — ковалів, коровників, конюхів тощо, лишилися куховарки Федиха Варка й Пріська сліпенька. Одержавши з комори гарбузи, вони збираються варити снідання.

—Прісько, починай варити на снідання соус гарбузовий тай мене вчи.

—А ти, Варко, не нарікай на мене.

—Та чого ж? Якби ви з Марійкою Антоною не погодилися варити з гарбузів їжу, то це б і не знали їх.

—Варко, не допікай. . . Наче коли б ми відмовилися, то на тому й кінець. Він ,іродів син, призначив би замість нас інших куховарок, а нас запроторив би туди, де нечисті роги правлять. Пізно вже нам брикатися. Ми в мишоловці. І сиди та диш. Або не животіти.

Зварили на снідання соус гарбузовий. Попробували, та тільки носами покрутили. Насипали в миски, поставили на довгий стіл і ложки поклали. Парує з мисок. Зійшлися дворові колгспники, сіли до столу та й ну із запалом снідати. Але запал швидко прохолонув, і дехто поклав ложку зразу ,а дехто розкуштував харч, якого ще ніколи не споживав. Та згодом поклали ложки й усі інші. А по хвилі почулося й нарікання на куховарок:

—Дівчата, де це ви навчилися таку "смашну" юшку варити?

—У кабінеті голови колгоспу, —відповіла Федиха.

Більш ніхто не обізвався. Наче зацікавили. І один по одному почали лишати стіл і йти на роботу.

Швидко стало відомо, що гарбузова їжа появилася в наслідок наукового дослідження товариша Якубця над гарбузом-велетнем, який лежить у нього в кабінеті. І почали колгоспники "дякувати" голові колгоспу, його жінці, комуністичній партії й усьому советському урядові разом з батьком Сталінім.

Невдовзі після снідання, дворові колгспники захопили їсти. Працюють та раз-у-раз поглядають на сонце. І коли вже обідня пора надійде?

Нарешті серед двору голосно залунав сигнал від удару молотком по уламку залізничної рейки, що висить замість дзвоника. Це — на обід.

Парує в казанах гарбузова каша, булькотить. Куховарочки проворненько накладають її повні миски й ставлять на стіл. Поспішають, щоб доки зійдуться колгоспники, все було готово. А ось і вони сходяться, і

зразу очима на стіл. І знизуючи плечима, дивуються, переглядаються між собою.

—Гей, сороки, це вже ви глузуєте над нами! На снідання подавали химерну юшку гарбузову, ось кашу подаєте з того самого гарбуза, а на вечерю мабуть теж щось гарбузове?

—Та ти, Пилипе, не дуже нарікай. Бо коли на снідання давали водичку гарбузову, то ось на обід дали кашу гарбузову, а каша не юшка.

—Правильно! Покращало!

Після каші куховарки подали кабак, варений трьохкутніми кусочками. Колгоспники вирячили баньки.

—Знову гарбуз? О, це вже ніби кара Бога! Один гарбуз і більш нічого?

Федиха взялася в боки й стала в оборону гарбузової їжі.

—Чому один гарбуз? Хоч воно ніби один, а не один. Гарбузова юшка — це юшка, а каша гарбузова — це не юшка. Знову ж гарбуз кусочками — це не юшка й не каша, а чистісінький гарбуз, тільки що варений на воді.

Пообідали колгоспники і мовчки пішли на роботу. Далі загомоніли між собою:

—Петре, як на твою думку, що це воно й до чого, що нас почали годувати самим гарбузом?

—А чому самим? З водичкою.

—Петре, я тебе питаю насправді, а ти мені дурниціми відповідаєш.

—Насправді? Казав циган, що правда тільки в нього та трошки в Бога. Ще траплялася вона в лісі, та вовк з'їв.

—Будь, Мусію, задоволений тим, що м'яко нам слали, а що доводиться твердо спати, мовчи,— додав Микола.

—А я вже нічому не дивуюся,— буркнув Степан. —Хотів би тільки, щоб повернулося старе життя. От хотів би... Як хворому чогось хочеться перед смертю.

—Ану, залишіть, хлопці. Диви, як розпатякалися... Сибірського клімату захотілося, чи що?— зауважив Гриць.

Усі замовкли. Працюють та важко дихають.

Довгою, довгою показалася колгоспникам половина дня від обіду до вечора. Працювали з надією: а ось на вечерю, може, хоч картопельки в мундирах зварять. Та надія не здійснилася. На вечерю куховарочки напекли гарбуза скибками. А як залунала рейка на вечерю, та прийшли колгоспники й побачили на столі ті скиби гарбузові, то так зареготали, наче перед їх очима було диво, якого ніхто на своєму віку не бачив. Аж за животи хапаються та регочуть. А Пріська сліпенька не стерпіла цього реготу й сердито буркнула:

—І якої б ото трясці реготати? Пождіть, ще, може, й за гарбузами заплачете.

—Типун тобі на язик, мила куховарочко,— відповів хтось.

Але ж сіли до столу й почали вечеряти. А один, віком старший колгоспник, сказав:

—От ви, хлопці, смієтеся з гарбуза, а я оце пригадую, як, бувало, жінка наварить борщу з м'ясцем-свининкою, потім подасть картопельки тушеної з вишкварками свинячими, а потім пироги з потрібочкою в сметані, а капосні діти ще й вередують: давайте, мамо, гарбуза печеного, гарбуза!

—Чи ти, сусідо, не зійшов з ума? Глянь, яку контрреволюцію сіє. Може, хочеш туди?

Повернулися в колгоспний двір польові бригади. Порозпрягали коней, позносили з возів реманент, а додому не йдуть. Сюди-туди швендяють, нудяться. Закінчили вечерю й дворові колгоспники, і теж додому не йдуть, також швендяють та гомонять з колегами польових бригад.

—Іване, чим вас сьогодні годували в полі?

—А вас, Гаврило, чим тут, у дворі, годували?

—Нас годували самими гарбузами.

—І нас у полі також.

—Змова диявольська!

—Та цить, чого розходився?

Надворі почало темніти, але колгоспники все ще не розходяться, все ще никають та одні одних розпитують

про одне й теж, про їжу гарбузову. Нарешті вирішили викликати з-під дверей кабінету голови Федора й розпитати, може, що чув про це лихо гарбузове. Підійшли до нього, покликали, а він чваниться, каже, що стоїть на посту, нікуди не має права йти і не піде. Почалося змагання: його запрошують, а він відмовляється. Дали Федорові закурити, сказали, що голова пішов додому, то чому ж і йому не вийти до людей? Пом'якшав, і хоч неохоче, вийшов. Обступили його колгоспники з усіх боків та й почали розпитувати: чи, бува, не знає він, з якої причини почали їх харчувати лише гарбузами? Оскільки він невідлучно біля голови колгоспу, то мусить знати. А коли він категорично відмовився, кажучи, що нічого не знає, хтось дав йому пачку табаку-махорки, а інші почали доводити, що він своя людина й мусить із своїми людьми ділитися всім, що знає, бо сьогодні він працює в конторі, а завтра може попасти на працю в поле. Федір погодився й розказав, що вчора засідала історична нарада, яка й ухвалила, щоб колгоспників харчувати тільки гарбузами.

—А хто ж засідав на тій проклятій нараді?— запитали Федора.

—Та хтож, — відповів Федір. —Голова, завгосподарством і бухгалтер.

Федір відійшов, а колгоспники загули:

—Ач, сучі сини. .. уважають людей за скотину. Але й скотину не годують самим гарбузом, а всуміш із чимсь іншим.

—Оце ж нам вільне, радісне та заможне життя. . .

—Цитьте, цитьте, он голова колгоспу йде.

А він не йде, а поважно суне, як у тиху погоду човен по воді. І з ним нікому не відома особа — молодий мужчина в гарному вбранні цивільному. Серед двора ця невідома особа сіла на пенькові з абсолютно байдужим до всього виглядом і почала дрімати. А товариш Якубець почав діяти. Він став на колоду і голосно гукнув:

—Товариші колгоспники! Сьогодні нема ніяких справ для обговорення й можна всім розходитись, кому куди треба.

Але товариші не розходяться та шепочуться між собою.

—Іване, починай. Та чого ти мнешся? Підходь, кажи!

—Та що там я... Он нехай Гнат скаже. Гнат як скаже, то скаже. Колись, ще за царя, як сказав приставу становому, так він зблід, підняв догори нагайку, замірився, але не вдарив.

—А правда, Гнате. Стругони йому!

—Ні, нам нікому не слід вихвачуватися. У нас є бригадир. Кузьма Лукич, виступи від нашого імени й скажи.

А бригадирові Кузьмі Лукичеві тільки цього було й треба. О, він виступить і скаже. Ще краще він виступив би з дубиною в руках і вигнав би цю зайду, цю наволоч звідси, з двору, на всі шляхи, на всі вітри!

Коли Кузьма Лукич наближався до товариша Якубця, оточували бригадира з усіх боків і колгоспники. Усім хотілося почути його розмову з головою.

Кузьма Лукич намагався з виразу обличчя голови взнати його настроїв, щоб влучно слово сказати, і врешті почав так:

—Товаришу голова! Ось люди попросили мене про щось з вами поговорити. Дозволяєте?

—Чому б то я не дозволив? Але річ у тому, що вже пізно, а ніч тепер коротенька, завтра рано на роботу, то нехай би іншим разом..

—Я й сам такої думки, та люди просять, і ось ,бачите, стоять і ждуть.

—Пізно ж. Ось і родич мій заснув на пенькові... Та вже говоріть.

Кузьма Лукич підійшов до товариша Якубця ще ближче, а люди на місці затупали ногами.

—Товаришу голова! Сьогодні всіх колгоспників харчували самими гарбузами. І, як на сміх, готували їх та подавали їсти по-різному: звареними на одній воді юшкою, потім вареними кусочками і печеними скибками. Наче, як у різних виглядах, та пожива в них більша. Однаково трава. Люди скаржаться й руки їх не піднімаються до праці.

Товариш Якубець раптом вилазить на воза й проголошує:

—Товариші колгоспники! Виступ бригадира Драгана не є для мене непередбаченим. Я знав про нього, ба навіть ждав його. Але мене дивує не виступ, а те, що ви маєте якийсь сумнів щодо моєї щирости на користь вашого колгспу й разом усіх вас. Якщо так, то це мені велика образа. Бо я ж не просився, а за вашим клопотанням мене сюди відрядила комуністична партія мимо моєї волі й навіть на шкоду мого матеріяльного стану. І я працюю до втоми, до упаду. Бо хто ж, як не комуніст, може допомагати? А відносно гарбузових харчів, то справа ось у чому: кожний колгоспник за свою працю в колгоспі одержує натурою хліб і все інше, то й може харчуватися, як хоче. Але колгоспна управа, бажаючи поліпшити колгоспникам їх добробут, на свій ризик і страх додатково харчує їх, чим може. Зараз, крім гарбузів, нічим іншим харчувати не в силі. Правда, це тимчасово, бо колгосп бідний, а як заможність його покращає, тоді й іншими продуктами харчуватиме. Треба потерпіти та підтягнути пояски. Це не надовго, доки розбагатіємо, а тоді буде всього ось по це поки!

Голова колгоспу замовк, а натовп хвилюється, шумить. Чути вигуки:

—Хто ж тоді гарбузи їстиме?

—Товаришу голова! А ви з жінкою теж самими гарбузами годуєтесь?

—Га-га! Колгоспне заможне життя!

—Товаришу голова! А ви з жінкою теж самими гарміє, але вдає, що не чує і не розуміє. Та каже:

—Товариші! Я чую, що хтось із гурту щось каже, а про що саме —не розберу. Ідіть сюди ближче й говоріть.

Говір у натовпі завирував.

—Пилипе, виходь, кажи. Не бійся, чого боїшся?

—Еге ,не бійся. А завтра в тюрму. А в мені малі діти. Іди ти й кажи.

—Степане, ану, ти! Та не соромся!

—Цитуйте, ось бригадир Кузьма Лукич буде говорити.

І він виступив.

—Товаришу голова! Це правда, що ви щиро допомагаєте колгоспові й усім колгоспникам. Правда й те, що колгоспники за свою працю в колгоспі одержують натурою хліб, жито, ячмінь тощо. Але всього цього разом два кілограми на один трудовдень найбільше, а буває й одно кіло на трудовдень. І коли колгоспник на праці буде цим хлібом харчуватися, то сам і поїсть. До крихти! А в нього ж родина. Ще як у кого дітей двійко, чи що, то сьак-так, а як п'ятеро й усі малі? Багато колгоспників тільки й живуть тим, що самі в колгоспі якнебудь, а заробленим хлібом дітей годують. І так завжди було і є. А це гарбузи! Гарбузами далеко не заїдемо. Треба повернутися до тих харчів, що були.

Кузьма Лукич закінчив. А другого бригадира Мефодія Драгана взяла охота теж слово сказати. До цього ще й його бригада просит виступити. І виступив:

—Товариші колгоспники! Перш за все, простіть мені. Бо оця гарбузова okazія спричинилася через мене. Як вам відомо, в цьому році, як ніколи, вродили гарбузи, а я вибрав на ниві найбільшого з них і привіз показати. Але я не знав, не міг знати й думати, що з цього почнеться харчування ними колгоспників. А тепер, товаришу голова, звертаюся до вас, прошу й благаю: припиніть харчування колгоспників гарбузами. Бо все це лихо впаде на мене. Вони мене проклянуть і залянуть із кістками. І казатимуть: "Це він, значить я, іродів син, привіз гарбуза і порадив годувати ними колгоспників. Відкличте розпорядження Управи, а то не буде мені спокою ні тут, ні там, на тому світі. Я скінчив.

Натовп колгоспників загув, заревів, застугонів. І залунало:

—Правильно! Дякуємо!

Знову голова колгоспу виступає:

—Товариші колгоспники! Я бачу, що ми тут до того розбалакаємося, що й ранок настане. А завтра ж на

роботу. Нехай іншим разом потолкуємо. Тепер же розходьмося додому спати.

І не чекаючи, доки колгоспники почнуть розходитися, зліз із воза, розбудив свого гостя й разом пішли. А колгоспники ще довго вирували, кружляли та вигукували:

—Товаришу голова! Візьміть хоч одного гарбуза та пригостіть свого гостя й дружину свою!

—Дурисвіті прокляті! Загнали в колгоспну яму ще й глузують!

—А кари, кари б вам!

—Господи милосердний, пошли на їх голови грому, блискавки палючої, дощу вогненного, холери, чуми!

Інші клянуть та проклинають Сталіна, комуністичну партію, советську владу й усіх, хто призвів їх до колгоспного лиха. А ще інші наспівують: "Коляска ти коляска, коляска золотая, не треба нам советів, давай царя Миколая!" Та "Трудодень, трудовень, трудоодиниця, батько ходить без штанів, мати — без спідниці!" І нарешті розходяться.

Опівночі. У колгоспному дворі не лишилося жодного колгоспника, пішли додому. Ішли як хто, поодинці, по два, три й цілими групами. Але всі були обтяжені одним лихом. Раніше люди гарбузами свиней та худобу годували, а тепер ними людей годують.

Полягали колгоспники спати з цими ж тяжкими думками. І скрізь по хатах і нанадворі все стихло, завмерло. А в хаті голови колгоспу, навпаки, спати не полягали. Тут замасковане світло, скрізь добре позачинено, і відбувається таємнича нарада, яка складається з секретаря комуністичної ячейки села, товаришки Дашки (так її звали), голови колгоспу товариша Якубця, його гостя — начальника НКВД району, та голови сільської ради. Питання для обговорення одно: про шкідливу діяльність бригадирів колгоспу Кузьми Драгана й Мефодія Драгана. Перше слово надано товаришеві Якубцеві. Він підвівся і з'ясував, що обидва бригадири колгоспу ведуть між колгоспниками антиколгоспну і разом антисоветську пропаганду, в наслідок чого у колгоспників явилися

непослушність, непокірливість, абсолютна апатія до праці й життя, як і до советської влади в цілому. Щоправда, працюють вони в колгоспі добре й уміло, але цим намагаються прикривати свій злочин. Страшне! Вони своєю шкідливою діяльністю хочуть розвалити колгосп, що його породило саме життя, що врятував селян від убогости й дає їм заможність. Він не буде наводити багато фактів шкідливої роботи згаданих бригадирів, досить звернути увагу на контрреволюцію сьогоднішню, що мала місце в колгоспному дворі, яку очевидячки бачив і сам начальник НКВД району. За таку вихватку їх слід покарати і тим оздоровити колгосп та колгоспників.

Далі виступив голова сільської ради і з'ясував, що хоч він у селі Моргунцях нова людина й ще тільки з ним запізнається, а вже встиг довідатися, що Драган Кузьма та Драган Мефодій ведуть між селянами убивчу пропаганду, щоб повалити советську владу, а встановити царську, деспотичну, разом з поміщиками та капіталістами. Потім відібрати в селян землю, яку влада советів відібрала від поміщиків і дала їм на віки-вічні. І таким чином знову селян віддати в рабство поміщикам і капіталістам. Він звертає увагу шановних товаришів ще й на те, що ці обидва Драгани мають великий вплив на людей усього села. До їх голосу прислухаються, і їмуть їм віри більше, як представникам влади. А це є великою небезпекою. Отже, на його думку, обох Драганів слід вилучити з села назавжди й запроторити туди, звідки не повертаються, і тим забезпечити в селі належний спокій.

Тепер слово за секретарем комуністичної ячейки села, Дашкою. Але ще до того, трохи про неї. Дашка досить спритна людина. Як прийшла советська влада, вона раптом до неї прилипла, як реп'ях до кожуха. Тому минуло небагато часу, як вона вже мала титул члена комуністичної партії й одержала "хлібну книжку" — партійний білет. І хоч люди села її не любили, зате партія вважала за єдину свідому жінку на все село й посадила на крісло секретаря ячейки.

І тепер Дашка сидить на таємній нараді. Від неї,

більше, чим від кого іншого, залежить "так" або "ні". Ніби так само, як у суді з присяжними. Суд справу розглядає, а присяжні визначають вину.

Дашка ані скільки не задумується й каже, що вона місцева й добре знає обох Драганів, їх батьків, і навіть чула про дідів. Цей рід ніколи не дбав про бідноту, а все визискував та пригноблював. А щоб не повторювати вже сказаного головою сільради та головою колгоспу про злочин обох Драганів, вона цілком підтримує думку обох голів та просить начальника НКВД району, щоб ужив заходів, вилучив обох Драганів із села.

Начальник районного НКВД не підвівся, а підскочив на ноги.

—Шановні товариші! Будьте певні, що швидко Драганів у вашому селі не стане, і ніхто їх більше ніде не побачить.

**
*

Поволі, поволеньки, але щодалі, то справа гарбузова в колгоспі ім. Кірова все йде краще. Щодень, то куховарки все вправніше навчаються готувати гарбузовий харч. І вже вивчили і добре знають чимало асортиментів цього харчу. А колгоспники все більше звикають до нього. І тому голова колгоспу, товариш Якубець, щодалі, то виглядає веселішим, раденьким. Скрізь походить, усміхнений. А чого йому, коли його "науковий винахід", гарбузова продукція, що хвилини йде вперед, та все більше й більше оформлюється, втілюється, набирає ваги і стає головним чинником, рушієм колгоспного життя. Тільки товариш Якубець не розуміє одного: за що колгоспники його лають та клянуть? За те його мабуть проклинають, що днями й ночами, собі на збитки, на виснаження, а їм на користь, працює. Чорна невдячність! І дурнота. Бо ж всяка лайка тільки йому на користь. По перше, "лайка-байка, в боку не болить" — кажуть люди. А по друге й головне, — кого лають? Найщирішу та найвидатнішу особу, що пильнує своєї служби, свого діла. Ах, пригадав! Секретар комуністичного осередку, коли відряджав його в Моргунці, на по-

саду голови колгоспу, казав, що жде лайки від колгоспників за його працю. Бо це значить, що він лінію партії веде правильно. Генеральну лінію, як і годиться. Добре, добре! Нехай лають, нехай! Коли лікар-хірург вирізає боляк хворому, той божевільно галасує і лає його. Так, так, нехай лають. Усяка лайка піднімає його на все вищий і вищий щабель, а врешті поставить на п'єдестал великої слави. Як, до речі, й мудрого Сталіна. Певне, лайка колгоспників уже дійшла й до секретаря партійного осередку району, і він радий, радий... І каже всім, хто до нього приходить: "молодець товариш Якубець, на своєму відповідальному посту виправдав себе цілком!" А далі пише по "генеральній лінії" в область: "молодець голова колгоспу в Моргунцях, герой! У нього в колгоспі ніякої сімейности, ні кумівства, а чесна та віддана праця". О! А коли б він робив у колгоспі так, щоб усі колгоспники його хвалили та підхвалювали, то було б страшно. Тоді з району "бумагу" в НКВД: "Голова колгоспу в Моргунцях, товариш Якубець, негідник і стерво! Він порушив генеральну лінію. У тюрму його, геть із партії". І капут йому. Але він себе до цього не призведе. Ні, ні... Нехай лають. Е, він не дурний!

Отак мріючи, товариш Якубець іде у свій кабінет працювати, а завгосподарством, товариш Онищенко, йому назустріч.

—Товаришу голова, ви веліли відвезти гарбуз у район?

—А хіба ще й досі не відвезли?... Та я ж бухгалтерові говорив, просив. Ах, що це робиться, що це за напасть на мою голову! От і роби, от і піклуйся, а тобі каверзи отакі підкладають. Зараз же прошу відвезти. Зараз, негайно...

—Та нема ж вільних коней, усі в степу. Хіба запрягти коростявих?

—Що?! Товаришу Онищенко, не глузуйте з мене хоч ви. Гарбуз, що створив у колгоспі цілу революцію і несе благо для колгоспу й усіх колгоспників, коростявими кіньми на показ везти? Яка глупота! Товаришу Онищенко, зараз же, цю ж хвилину пошліть когось у

степ, і хай дадуть кращих пару коней, щоб відвезти ними гарбуз.

—А я б вам, товаришу голова, не радив би з цим гарбузом поспішати. Цього року таких гарбузів скрізь уродило купами, і ви нікого не здивуєте.

—Товаришу Онищенко! Ах, і як же ви здорово помиляєтесь. То нічого, що скрізь народило, але не скрізь збагнули й знають, що слід з ними робити! Негайно відвезти! Не витрачайте зайвої хвилини.

—Ну, то хіба завтра. Бо сьогодні вже пізно. В районі працюють до третьої години, а зараз уже четверта.

—О, який жаль, який жаль! Це однаково, коли б я йшов на працю, а ви б мене палицею по ногах, по ногах! Товаришу Онищенко, завтра рано гарбуз відвезіть. Обов'язково, по ударному!

—Гаразд. Завтра відвеземо. Припильную сам.

—Товаришу Онищенко, глядіть же, завтра раненько. Не прогавте. Товаришу Онищенко, зайдімо до мене в кабінет та трошки де про що поговоримо.

—Зараз нема мені часу. Хай пізніше.

—Ах, товаришу Онищенко, киньте к бісу все. У мене ж найголовніше. Ну, ходімо, ходімо. Федоре, пильнуй на дверях, щоб, бува, хто не вскочив у кабінет. У мене важлива справа і прийому нема!

—Пильную, пильную, товаришу голова. Ніхто не вскочить і нікого не пустю.

Увійшовши в кабінет, товариш Якубець, на всякий випадок, ще взяв двері на заціпку. Далі сів біля свого письмового столу й поруч себе запросив сідати товариша Онищенка.

—Товаришу Онищенко, ви з людьми-колгоспниками в ближчих стосунках, ніж я. Скажіть мені по чистій правді й по-приятельському, як у нас іде справа з гарбузовою їжею?

—Погано, товаришу голова. І коли б ви мене запитали, чи й надалі харчувати колгоспників гарбузами, то я, не задумуючись, сказав би: ні, досить. Відкликати!

—Ах, товаришу Онищенко, дивуюсь я вам. І то як дивуюсь! Але нічого, це ви досі не збагнули, яка то важ-

лива й корисна гарбузова продукція. Та незабаром збагнете, впевнитися й будете про неї такої самої думки, як і я. І про себе подумаете: "Ай же й товариш Якубець...". Ага, скажіть, а чому ж, на вашу думку, в нас погано з гарбузовою продукцією?

—Колгоспники незадоволені, скаржаться, лаються, проклинають. А ще й те: ніде, ні в якому колгоспі гарбузами колгоспників не харчують.

—Бо дурні й не знають сили гарбузової. І нехай собі похитують вухами, як кобила в спасівку, відганяючи мух. А ми гарбузову продукцію щодалі, то все будемо поширювати, і тоді побачимо, хто робив, а хто спав.

—Може, й так, але, справді, я нічого не розумію. Ну, я мушу йти, бо ще роботи багато, а вже скоро із степу прийдуть.

—Ідіть, ідіть. Ага, товаришу Онищенко, прислухайтеся до колгоспників про що вони найбільше балакають та й мені скажете. Ідіть.

І товариш Якубець поспіхом відсунув зачіпку на дверях кабінету й Онищенко пішов.

Товариш Якубець трошки подумав і вирішив завербувати й Федора собі на послуги, щоб дослухався до балачок колгоспників і про все розказував йому. І почав:

—Федоре, а йди бо сюди, до мене.

Федір чує, але не йде, думає: "нащо б він його кликав? Це вже щось намислив. Може, хоче прогнати звідси в степ на працю? То й нехай. Подумаєш, щастя тут у нього під дверима!"

—Федоре, чуєш? Я тебе кличу, а ти чомусь не йдеш.

—Зараз, товаришу голова, зараз іду. Саме перебуваюся й забарився.

—Сідай, Федоре, отам. Федоре, я хочу, щоб ти був мені найближчим і найвірнішим. Щоб дослухався, хто про що балакає, і мені розказував.

—А хіба ж я вам що? Я й є вам найближчий, і своя людина. А коли хочете, щоб дослухався до людських балачок і розказував про них вам, то й буду дослухатися і буду розказувати.

—Добре. Федоре, от розкажи мені, про що зараз найбільше балакають колгоспники?

—Про що зараз балакають колгоспники? Про все.

—А про харчування їх гарбузами балакають?

—Так, балакають. І всяко: одні кажуть, що можна харчуватися й гарбузами, а інші кривляться. Всяко балакають.

Раптом у дверях кабінету показався молодий колгоспник. Також раптом Федір схоплюється, біжить до дверей і заступає йому вхід.

—Куди прешся? Ти кого питає?! Хіба не бачиш, що ось товариш голова сидять? Ану, вали назад. Геть!

—Та пожди, чого ти? Якраз мені й треба товариша голови. Товаришу голова, я ось вам від бригадира рапорт приніс. Візьміть!

Товариш Якубець підходить до молодого колгоспника й бере з його рук "рапорт", клаптик паперу, на якому щось олівцем написано. Далі звелів колгоспникові, а за ним і Федорові йти, кому куди треба, зачинив двері, сів до столу й почав розглядати "рапорт". Довго читав та розбирав, і нарешті розібрав. Бригадир писав, що невідомі злочинці знищують урожай гарбузів на ниві. Як видно, рубають їх лопатами та перемішують із землею. Товариша Якубця обпалило вогнем. Нова справа, шкідництво! Але він злочинців виявить, знайде й зажене, куди слід.

**
*

Зараз така пора ночі, що мусіло б світити, а чомусь не світає. Не видно зірниць світанку, як буває в цей час завжди, не сяє блакить, не метушаться зіроньки, не палає рожево небосхил. Небо вкрите сірим непривітним непроглядним покривалом суцільним, схожим на густий та мокрий осінній туман. Аж сумно. Та наближення ранку, тоб-то часу світання, колгоспники інстинктивно відчують, прокидаються, збираються й ідуть на працю. Призвичаїлися. Тільки сьогодні всі вони чомусь найдужче зажурені та засмучені. З часу їх добровільного об'єднання в колективне господарство, все ж такими

придушеними та пригніченими, як зараз ,не були. Один товариш Якубець веселенький, життєрадісний. Іде він колгоспним двором повільно, поважно. І часто глибоко зідхає ,наче від втоми. Навколо не роздивляється, а зорить у далину, примружуючи очі, від чого між кінцем лоба й початком носа утворюється рівчак, як ознака важкого думання. Дивіться, товариші колгоспники, добре дивіться й придивляйтеся до свого голови колгоспу, в якому він стані. Це наслідок його наукового думання та праці для добра колгоспу і колгоспників.

І колгоспники на товариша Якубця дивляться, тільки не придивляються. А побачивши, швидко мовчки відвертаються від нього всі, крім декого, що їх недоля поставила на шлях підлабузництва. Ці не тільки придивляються до товариша Якубця, а підбігають до нього, і на зразок песиків, лацаються, верещать:

—Товаришу голова, доброго ранку! Запрягаємо і виїздимо в поле орати!

А він, як справжній магнат, повагом відповідає:

—Добре, добре, так і треба, виїздіть, працюйте.

Увійшов товариш Якубець у свій кабінет, сів коло столу й думає: "І як же до діла, тихенько та лагідно НКВД схопило ворогів народу, обох Драганів. Практика!"

Товариш Якубець придивляється до вікон і, спостерігаючи рух колгоспників, бачить, що про арешт бригадирів вони ще не знають. А цікаво, як би ця подія на них вплинула, коли б вони знали? Хіба вийти та сказати? О, ні, що це він!

Уже обидві польові бригади до виїзду в поле на працю цілком приготувались, а не виїзять і, ждучи бригадирів, радяться між собою. Одні за те, щоб виїздити без бригадирів, бо вони часом спізнюються, або раніше всіх виходять у поле до місця праці й там ждуть на бригаду. А інші за те, щоб бригадирів заждати й виїздити разом. Перемогли перші. Бо ж чого ждати? Дорога до місця праці відома. І рушили.

Раптом у колгоспний двір, у розпачі, вбігають дві жінки. Галасують, плачуть. Спинили коней.

—Що сталося, Насте? Чого голосиш, кажи толком,
— запитали колгоспники.

—О, Боже... Рятуйте! Мого чоловіка Мефодія цю ніч НКВД забрало й вивезло.

—І мого Кузьму НКВД арештувало й вивезло.

Обидві жінки в нестямі голосять. Колгоспники за-
вирували.

—Пождїть, пождїть... Покликати товариша голову
колгоспу!

Кілька колгоспників, підбігши до вікон кабінету го-
лови, гукають:

—Товаришу голова, вийдїть сюди, тут нещастя!

А він, слідкуючи за цим рухом нещастя, радіє. "А-
га!" Далі поспїхом, із зворушеним виглядом, їде в на-
товп колгоспників.

—Товариші, що трапилось?

—Нещастя! Обох бригадирів Драганів арештовано!

—Де? Коли? Хто арештував?— обуреним тоном
запитав голова.

—НКВД,— відповіли колгоспники.

—А хоч і НКВД. Не мають права без мого відому
моїх бригадирів арештовувати. Це беззаконня! Я цього
не дозволю! Я в центр заявлю, якщо НКВД не звільнить
їх з-під арешту. Пождїть, жінки, пождїть і не галасуйте.
Я з вами поговорю. Помовчїть. Товариші колгоспники,
а як же бути без бригадирів? Як з працею в полі?

—За пляном, праці в полі ще вистачить на кілька
день, але ж бригадирів треба, і ви, товаришу голова, по-
клопочіть, щоб НКВД їх випустило.

—Добре. То їдьте на працю, а тим часом я ось пого-
ворю з жінками і візьмусь за цю справу. Я їм покажу,
як моїх бригадирів забирати й тим перешкоджати мені
в колгоспній праці. Не подарую! До самого Сталіна
дійду!

Польові бригади рушили в поле, дворова розійшла-
ся працювати на місці, а голова колгоспу з жінками
арештованих бригадирів пішов у свій кабінет обгово-

рити справу. А між колгоспниками всіх бригад почалися балачки. І дехто бригадирам Драганам співчуває, дехто ставиться байдужо, а комсомольці твердять, що НКВД нікого й ніколи задарма не арештовувало й не арештовує. А як кого заарештовувало, чи арештувало, то, значить, того ті заслужили й так треба. І так сталося й з Драганами.

Це зауваження комсомольців усіх колгоспників приголомшило, і вони замовкли. Знали, що в оборону арештованих виступати не можна. За те сам будеш арештований. Навіть не обурювалися на гарбузову їжу. І тільки над вечір найстаріший колгоспник обізвався й сказав, що він ніяк не може погодитись, щоб бригадири Драгани, як люди поважні й чесні та вмілі працівники степу, могли провинитись аж так, що влада мусіла їх арештувати. У цьому ділі є щось непевне, наклеп або непорозуміння. А комсомольці знову своєї, а саме, що НКВД — це найбільша в світі правда, а хто проти цього, то є ворог народу. Також хто думає, що бригадирів Драганів арештовано задарма, є ворог народу.

Німіють колгоспники. Краще мовчати й мовчки споживати гарбузи, аніж балакати та набути собі ім'я "ворога народу", яке безумовно поведе на холодну північ, а там певна загибель. Ліпше б і не думати про це, коли б думки не лізли в голову, не питаючись. І мовчать.

А в кабінеті голови товариша Якубця навпаки, між ним і жінками Драганів іде бучна та всевисвітлююча розмова, пов'язана, як з працею бригадирів у колгоспі, так і з їх арештом. Жінки, на зміну одна одній, з'ясовують голові, що їх чоловіки працювали на добро колгоспу так, як ніколи не працювали навіть у своїх власних господарствах. Рано вставали й пізно лягали. І їх праця не обмежувалася керуванням, вони, засукавши рукава, поруч із колгоспниками теж фізично працювали, щоб цим показати, як треба робити і користь колгоспові принести. Мимо цього, їх чоловіки ніколи і ні в якій мірі не виступали ні проти колгоспу, ні проти советської влади. Навпаки, першими пішли в колгосп і не з голими руками. І советську владу вітали. І от за все

це тепер їх арештовано. Далі жінки бригадирів переходять до благання і просять голову колгоспу поклопотати, щоб НКВД їх чоловіків з-під арешту звільнило.

Голова колгоспу мовчки й на вигляд уважно вислухав жінок бригадирів, пообіцяв і запевнив їх, що докладе всіх зусиль, щоб НКВД з-під арешту обох Драганів звільнило. І не тільки тому, що про те ось клопочуться їх жінки, а ще й тому, що вони, як фахівці та чесні й щирі працівники, на арешт не заслуговують і потрібні в колгоспі, я вода рибі. Дякують жінки голові колгоспу, аж кланяються. За все: за співчуття їх горю, за клопоти тощо. І з повною надією на успіх свого клопотання й клопання голови товариша Якубця, лишають його кабінет, навшпиньках виходять і йдуть додому. А товариш Якубець, провівши їх очима за двері, злорадно посміхається. Так, так... Він за них поклопоче... Щоб якнайдалі й на віки-вічні загнали.

**

Тим часом знищення врожаю гарбузів на ланах колгоспу поширюється й поширюється. Організована спеціальна охорона з числа відданих колгоспній справі людей, абсолютно не дає позитивних наслідків. Злочинці, як кроти, слушного часу наче вискакують з-під землі, нищать гарбузи й знову занурюються в землю. І немає сили їх викрити.

Товариш Якубець зовсім розгубився й виявив себе зовсім безсилим спіймати злочинців. Тоді послав до НКВД рапорт, в якому з'ясував злочин, але наслідки такі самі, як і свиснути в воду. А це організував ще корпорацию шпигунів і поклав на них обов'язок прислухатися до балачок і самим викликати їх, щоб можна було натрапити на сліди злочину. І про все доповідати йому способом конспірації. Але справа й далі лишалася без наслідків.

Бідний товариш Якубець. Метушиться та кидається в усі боки, як пійманий і кинутий у клітку птах. Хапається за всякі дрібниці, щоб припинити злочин, і все даремно. Що ж йому робити, які ще заходи вживати, аби

врятувати гарбузи? Думати й думати, і тільки науково. І бере він двері свого кабінету на заціпку, наказує Федорові пильнувати свого діла й поринає в задуму. Летять його думки знову в НКВД. Летять і в район, і в область, і в саму столицю-Москву. Де тільки його думки не літають, де не кружляють, до кого не звертаються.

Минає час, а порятунку нема. Ще мине час, знищать гарбузи, і пропало все. Товариш Якубець попадає в розпач. Аж раптом повеселішав. Прийшла йому думка: звезти з поля всі гарбузи в колгоспний двір, організувати надійну охорону й зберігати їх. Ах, яка прекрасна думка! І де вона досі була?

—Федоре, Федоре, поклич мені бухгалтера!

—Таж товариш бухгалтер сидять поруч вас, гукніть.

—Добре. Товаришу бухгалтере, а йдіть бо на хвилю до мене. Та швидко, швидко!

Хтось із контори відповідає, що бухгалтера нема. Тільки-що кудись вийшов, але зараз мусить повернутися.

—Федоре, Федоре, куди пішов бухгалтер? Миттю розшукати бухгалтера! Федоре, стерво, чи ти чуєш?

—Чую, чую, зараз!

І Федір ускакує в кабінет голови.

—Ось-о я, ось-о! Кажіть. Слухаю.

—Бачу, що ось-о, бачу! Але на яку лиху годину ти мені? Бухгалтера розшукай! Та чого ж ти стоїш? Швидко! Біжи, шукай!

—Товаришу голова, та куди ж його бігти? Де їх шукати? Вони ж як підуть, так і з собаками не знайти. Ага, ось ідуть. Товаришу бухгалтере, швидше йдіть, вас товариш голова кличуть!

Федір виходить з кабінету, а бухгалтер заходить.

—Кликали мене?

—Ах, товаришу бухгалтере, де ви ходите? Тут діла, голова тріщить, а ви... Кликав, кликав. Сідайте. Товаришу бухгалтере, нарешті таки я знайшов спосіб урятування гарбузів від знищення. Прекрасний спосіб! І не трудний. Звезем їх з поля в колгоспний двір, складемо в купу, поставимо надійну варту, і тоді нехай хто спро-

бує знищувати. Правда, геніяльний спосіб? Як на вашу думку?

—Перше, ніж гарбузи звозити, треба б скликати бригадирів та передових колгоспників на нараду.

—Ага, правильно! Скликати нараду. І то зараз, негайно, цю ж хвилину!

—Та зараз же всі в степу.

—Товаришу бухгалтере, голубчику, пошліть у степ верхівця й накажіть від мого імені, щоб зараз же кидали працю всі бригадири та ланкові й ішли сюди, на нараду. Ідіть, посылайте! Швидко, швидко!

—Добре, я скажу про це завгосподарством, товаришеві Онищенку.

—Так, скажіть, і нехай посилає. Тільки швидко, якнайшвидше!

Товариш Якубець піднесено ходить по кабінеті сюди-туди. На устах усмішка, а очі горять завзяттям, перемогою. Так, так, сьогодні нарада, а завтра звозити у двір гарбузи й разом у район-рапорт. Мовляв, доношу, що злочин нищення гарбузів припинено способом, винайденим самим головою колгоспу, товаришем Якубцем. А з району напишуть в область, область в центр. І скрізь балачки, балачки. . .

—Федоре, Федоре!

—Чую, чую! Ось-о я, що накажете, товаришу голова?

—Федоре! Гарбузи від знищення врятовані способом, який винайшов я! Виходить, що в моїй голові не порожньо.

—Товаришу голова, а хіба ще чия голова може придумати, як ваша голова придумала? Ніколи! І це вже звісно, й усі про це знають і бачать.

У кабінет входить завгосподарством, товариш Онищенко. І замахисто, долонею витирає спітнілий лоб.

—Кликали мене?

—Що кликали? Ви послали верхівця в степ загадати, щоб бригадири й ланкові негайно кидали роботу й явилися в колгосп, на нараду?

—Та коней же нема, всі на роботі в степу. Тільки одна шкапа коростява та й та не встає.

—Ах, лишенько ж моє гірке! От і думай, мислями кидай... І як тобі пощастить щось винайти, то зараз же перепони, перепони! Товаришу Онищенко, то пошліть у степ за людьми хоч пішого!

—Немає рації. Бо доки піший дійде, то люди вже й самі вертатимуться з поля в колгосп. Уже такий час надходить.

—Товаришу Онищенко, а чи ж ви хоч знаєте, в чому справа?

—Знаю. Мені бухгалтер казав.

—Ну, а як на вашу думку? Правда, що я добре придумав?

—Не зовсім. Бо гарбузи ще зелені, молоді, і як зірвати їх з огуду та скласти на купу, — погниють.

—Що ви, товаришу Онищенко? Ви мене дивуєте. Більше цього, коли б мені це сказав хто інший, я прийшов би до думки, що маю справу з ворогом народу. Мій винахід — це єдине, що може врятувати гарбузи від знищення, а ви... товаришу Онищенко, як повернуться з поля люди, забирайте бригадирів, ланкових і ще там кого, та до мене, на нараду. Ну, ідіть, виглядайте, закликайте. Жодної хвилини не гайте. Товаришу бухгалтере, готуйтеся до наради!

Коли колгоспники з поля наближались до колгоспного двору й побачали товариша Онищенка, що стояв серед вулиці й вимахував до них шапкою, щоб швидше їхали, вони дуже здивувалися. Що б це значило? Але цмокнули до коней, смикнули віжками, замахали батогами, і коні, хоч і лівиво, стомлено, але пустилися бігти. А по хвилі товариш Онищенко з бригадирами, ланковими та передовими колгоспниками вже були в кабінеті голови. Товариш Якубець швидко організував нараду, першим виступив і сказав, що в наслідок його впертої наукової праці, він винайшов спосіб урятування гарбuzів від знищення. Тоб-то треба їх негайно звести з ниви в колгоспний двір, скласти, поставити надійну варту, от і все. Розумно й коротко.

Почалися дебати. Виступив передовий колгоспник Гурченко й заперечив винахід голови. Гарбузи наполовину ще зелені, — казав він. — І коли їх звести в двір і скласти, то вони швидко погниють. Треба заждати, доки вони доспіють. А тоді вже й звозити.

Так і підскочив товариш Якубець, почувши таке заперечення свого винаходу. — Невірно, перекручення справи, — гукав він. — Нехай і погниє кілька гарбузів, зате решта лишиться, а на ниві від рук злодіїв загинуть усі. Його винахід незамінимий, його слід схвалити. А Гурченко своєї. Нічого подібного. По-перше, загниються гарбузи молоді, а потім від них решта, і все перетвориться в купу гноївки.

Сердиться товариш Якубець, аж підплигує. Він чує заперечення його думок, його винаходу. Він би не хотів говорити того, що мусить сказати, а саме, що заперечення цього колгоспника подібно до дій ворогів народу під час організації колгоспу. Тому він просить інших товаришів висловити свою думку.

Ніхто не виступив. А Гурченко, що заперечував голові, замовк, скулився і теж більш не виступав. — У такому разі, — продовжував товариш Якубець, — гарбузи з поля будемо звозити у двір. Чи нехай лежать на ниві, доки всіх їх не знищать злодії? Кажіть. Виступайте в порядку критики й самокритики.

— Та чого ж, уже краще звести, ніж там на ниві їм гинути.

— Гаразд. Значить, будемо гарбузи звозити. Товариші бригадири! Зараз же лишіть усі без винятку колгоспні праці й гуртом і всією силою з завтрашнього дня починайте звозити з нив у колгоспний двір усі гарбузи. І щодня, від зорі до зорі. Застосовуйте змагання між бригадами і між колгоспниками в бригадах. А тих бригадирів, які в цій роботі відзначаться, я нагорожу, як сам знаю.

Конвеєром іде перевозка гарбузової продукції зі степу в колгоспний двір. Помітно ростуть гарбузові купи, і біля кожної варту колгоспна. Ще вартує біля гарбузів народна місцева міліція. Бласне, не вартує в пов-

ному розумінні цього слова, а стежить за колгоспною вартою. Варта над вартою. А товариш Якубець поважно походить по колгоспному дворі, стежить за працею, і радий, радий... Ага! Кінець шкідництву гарбузовому. Геть злодіїв. Руки короткі! Трудоднів він варті не шкодує, як і самих гарбузів, і щедрою рукою обдаровує ними колгоспників на харчі, на трудодні, у премію й наго-

роди різні. Везуть їх фірами на базар продавати, годують ними свиней і худобу. Скрізь гарбузи, все за гарбузи. Це винахід товариша Якубця.

З того часу, як почали харчувати колгоспників гарбузами, минув місяць і бухгалтер зробив місячний звіт. Виявилось, що в справі харчування колгоспників, у порівнянні з минулим місяцем, за звітний місяць накопичилася така економія борошна, пшо́на, крупи різної, сала, олії тощо, що аж заздро. Товариш Якубець як довідається, то може здуріти від радості. І несе бухгалтер цей звіт до голови колгоспу, щоб порадувати його. Несе й усміхається.

Як побачив товариш Якубець у руці бухгалтера лист паперу, то аж підскочив і рвучко запитав:

—Може, звіт готовий?

—Так, готовий. Ось він, нате!

Товариш Якубець бере з рук бухгалтера звіт з такою увагою, як беруть святиню. І дивиться він на безліч цифр, як дивляться на якесь чудо. Далі читає й перечитує їх вниз, у боки. . .

—Товаришу бухгалтере, нате вам цей звіт і прочитайте його мені. Я більше люблю слухати, ніж читати. Тай порадуйте мене досягненнями.

Бере бухгалтер з рук голови звіт і читає:

—На перше число минулого місяця сальдо. . . Дебет, кредит, сальдо. Каса, сальдо. Дебет, кредит, сальдо. Рахунок. . .

Товариш Якубець замахав обома руками й закрутив головою.

—Товаришу бухгалтере, ви мені прочитайте без отих сальдів, дебетів і кредитів, а просто: скільки ми зекономили за минулий місяць борошна, крупи, сала тощо.

—Можна. Але це вже не зі звіту, а з аналізу його.

—Та чи мені не однаково звідки? Читайте, як мені хочеться.

—Можна. Слухайте: За відчітний місяць, у порівнянні з попереднім, на харчування колгоспників не витрачено жодного граму ні борошна, ні крупи, ні сала, ні будь-

яких інших продуктів, що вживалися до періоду гарбузового харчування. У переліченні на гроші, ця економія за відчитний місяць дорівнює двом тисячам карбованців по твердих цінах.

—Ага! Значить, не даремна праця товариша Якубця? Значить, винахід першоякісний?! Геть усі балачки, що намагалися ними обезцінювати мою наукову працю над гарбузами. Гарбузам дорогу! Товаришу бухгалтере, голубчику, — скажіть, це так записано і в баянсі колгоспному?

—Так. А то ж звідки б я це взяв?

—Товаришу бухгалтере... Ах, та ви ж талант і ідеальна людина! З ваших уст золоті слова плывуть. Товаришу бухгалтере, виготовте для мене спеціально один примірник баянсу, і один — аналізу. Можна?

—Можна. Виготовлю!

—Товаришу бухгалтере, цей баянс і цей аналіз зараз же пошліть у район. Тільки не звичайним посланцем, а верхівцем! Скажіть від мого імені, щоб дали кращого коня й кращого їздця, та баянс йому в руки і — гайда!

—Гаразд. Усе буде зроблене, як кажете.

—Товаришу бухгалтере, якось ви клопоталися про гроші. То візьміть із каси, скільки вам треба. А потім, як будуть у вас гроші, віддасте. Я дозволяю. Напишіть такого рапорта і я підпишу. Ви цього заслуговуєте.

Бухгалтер вдячно вклоняється й виходить з кабінету. А товариш Якубець проводить його очима й довгенько ще дивиться на двері, за якими він зник. "Ідеальна людина! І чортячий розум має! Голова в нього не просто голова, а ковчег із золотом. Уже як складе баянс, так і сам сатана не розбаянсує. А що вже до діла... Тільки характер має поганенький. Задиркуватий. Та ще іноді суне свого носа туди, куди йому не слід сунути. Коли б не це..."

Федір обережно, потихеньку відхиляє двері в кабінет товариша Якубця.

—Товаришу голова, вас товаришка головиха обідати кличуть.

—Ніколи, ніколи. Зараз мені не до обіду. А проте...
Іду, йду. Зараз!

Виходячи з кабінету, товариш Якубець голосно кидає розпорядження:

—Федоре, пильнуй дверей! Товаришу бухгалтере, прошу поспішити з відсилкою балансу в район!

**
*

Товаришка головиха свого чоловіка не пізнає. Такий задоволений, радий... Ще ніколи вона його таким не бачила. Що б то сталося?— мовчки сама себе запитала. Що б то сталося?— знову подумала. Але, не знайшовши відповіді на свій запит, усе ще мовчки стояла на місці та з подивом дивилася на чоловіка. А він переходжає по хаті все таким же радо усміхненим, наче драгує свою Степаниду. Мовляв, а що, бачиш, бачиш? Та не скажу, не скажу... Нехай покортить. А далі й не стерпів. Підійшов до неї, обійняв її личко долонями, і ніжно поцілував.

—Голубонько моя! Те, про що ми мріяли, збулося. Незабаром я матиму таку посаду, яку сам схочу. Квартира з кімнатами малими, більшими й великими. Вода і скрізь електрика, електрика. І мені для послуг людина — чоловік, а тобі дівчина, або молода жінка. Ні, тобі дві служниці. Одна буде готувати та подавати нам їсти, а друга скрізь по кімнатах прибиратиме. І тоді ти вже не будеш просто Степанидою, а тільки панею. Нічого не робитимеш, а тільки будеш наказувати: "Дівчино, іди скинь з моїх ніг черевики й панчохи, я ляжу відпочити". І дівчина стрімголов до тебе підбігає й скидає. А ти знову: "А чого це мої черевики якісь не дуже блискучі? Чи ти їх сьогодні вже вдруге чистила?". А вона тобі: —"Ще, пані, не чистила, зараз буду чистити".

Мліючи від щастя, головиха запитала чоловіка:

—Хто ж це й за що тобі дасть таку посаду, з якої ми отак житимемо?

—А тобі хочеться знати? Не скажу, не скажу... Та вже скажу. Таку посаду мені дасть сама Москва. А за що — теж скажу.

І товариш Якубець почав розповідати своїй жінці, як йому пощастило науково винайти спосіб харчування колгоспників гарбузами, а це дало величезну економію борошна, сала, олії, всього, про що складено балянс. А скільки тих цифр... Шкода, що неграмотна, а то дав би тобі подивитись, і ти сама побачила б і впевнилася, що то за штука той балянс. У районі всі здивуються такий великій економії хліба й усього іншого, і копію балянсу надішлють в область, а вже область у центр, у Москву. От і право на посаду, яку сам схочу.

Товариш Якубець, закінчивши свою доповідь, думав, що його жінка так зрадіє, що почне його цілувати та обціловувати, але, навпаки, вона поставилась до цієї справи абсолютно недовірливо. Товариш Якубець це помітив і почав підкріпляти свої слова сильнішими аргументами. Та жінка глузливо зауважила, мовляв, "де ще теля, а він уже із довбнею". Тоді товариш Якубець урочисто сказав:

—Степанидо! Вір, що коли я тобі кажу, то це є правда. Так мусить бути, і так буде!

Але бачачи по Степаниді, що вона ось-ось закрутить йому такого, що він і не розкрутить, переходить на іншу тему.

—Ага, Степанидо, ти, здається, кликала обідати.

—Так, кликала. Але ти мені отим дурним щастям памороки забив, я й забула. Сідай, буду подавати.

Під час обіду товариш Якубець думав: "Вона йому не йме віри. Дивна річ, ось уже більше десяти років, як вона йому дружиною, а все дивиться на нього, як на якогось дурня. Не вірить йому, коли він про щось їй розкажує. Та дарма, ось уже як станеться те, що мусить статися, та заживе вона панею з служницями чи, як тепер кажуть, з домашніми робітницями, виїзним автотом ходитиме на бали й до себе кликатиме на бал, тоді повірить. А він їй пригадає про це її недовіря, ще й трошки з неї поглузує. А що, мовляв, не вірила? Маєш!"

Але Степанида нічого про це не думала, а мовчки сердилась та нарікала на нього, що він у неї такий дурний. Тільки й знає, що думкою багатіє.

—Степанидо, я бачу, що ти не задоволена тим, що я тобі розказав, а в думці, може, ще й лаєш мене. Але я тобі це дарую, бо певен, що мрії вже здійснені Лишилося тільки перевести формальність і все, і я вже на коні. Степанидо, на к о н і !

Мовчить Степанида. А товариш Якубець бачить, що вона трошки зблідла й у такому гніві, що аж руки в неї тіпаються. Ці ознаки дають йому зрозуміти, що справа обговорення ним майбутнього щасливого та заможного життя набирає такого загрозливого характеру, що може закінчитися дуже неприємними наслідками для нього. І тому, схаменувшись, сказав:

—Ах, треба ж іти в колгосп, на працю.

І швидко встав, і швидко пішов. А як увійшов у колгоспний двір, колгоспники тількищо пообідали й розходилися кожний до своєї праці. І йдучи, з-під лоба блимали на свого голову та мовчки "дякували" йому за смачну гарбузову їжу. На ганку колгоспної контори товариш Якубець спиняється, повертається лицем до двору, бачить працюючих колгоспників і заздрить їм. Щасливі люди! Живуть вільно. Працюють, їдять, сплять. і — все. Що їм до всього іншого, що стосується життя й праці? Не знають вони ніякого клопоту про те, що завтра робити, що завтра їсти. Бо є кому за них думати й піклуватися. В них є голова колгоспу, який працює для них.

Повертається товариш Якубець знову очима до контори колгоспу і йде до свого кабінету задоволеним, веселим. І здається йому, ніби він і не йде, а несе його вітрець легенький, легенький. . .

Товариш Якубець сидить у своєму кабінеті біля столу, палить тютюн, випускає з рота дим кільцями й думає: "А чи справді можна радіти з цього гарбузового винаходу, чи не передчасно? Ні, радіти є чому. Наслідки прекрасні і це стверджує баянс.

—Товаришу бухгалтере, ви тут?

—Тут, а що таке?

—Чи ви баянс у район відіслали верхівцем, як я казав?

—Так. І повіз на кращому коні найкращий верхівець, колгоспник Дірочка. Але за це зажадав цілий трудовень, і довелося погодитись.

—Еч, здирщик. А ви, товаришу бухгалтере, хоч і погодилися дати йому трудовень, а не запишіть. Нам треба трудовні економити.

—Та я й сам знаю, що не треба записувати. І не записав.

—Товарише бухгалтере, як тільки Дірочка повернеться з району, зараз же пришліть його до мене.

—Пришлю!

Погасла в роті товариша Якубця цигарка. Він знову запалив, знову бавиться. А чому б йому не побавитися? Баянс у районі вже напевне одержано. От наробить він у них ділов... Як глянуть, побачать, і:

—Увага, увага!... Ось одержано від колгоспу імені товариша Кірова, в селі Моргунцях, баянс. За звітний місяць не витрачено на харчування колгоспників жодного грама ні борошна, ні крупи, ні чого іншого. Величезна економія!

—А хто там головою колгоспу?

—Товариш Якубець!

—А... це ж винахідник! Напишіть до всіх колгоспів району, щоб брали приклад з діяльності товариша Якубця. Молодець товариш Якубець! Герой!

І пішло, й пішло. Швидко послали копію баянсу в область, а область, у центр. І...

Потихеньку Федір відчиняє в кабінет голови колгоспу двері й потихеньку каже:

—Товаришу голова, прийшла до вас колгоспниця, дитина в неї померла. Плаче, бідкається та проситься до вас. Пустити?

—Кого? Куди? Ти збожеволів?. О лихо моє, о нещастя! Пропала вся праця! Зачини двері!

Федір зачиняє двері, а колгоспниця йде від них, ридаючи:

—Боже милий! Дитино моя нещасна! Росло в нещасті, умерло, й нема змоги поховати по-людському, по-

християнському. Навіть домовиночки нема з чого зробити. А вони, бач, як допомагають.

Під дверима кабінету голови гармидер. Колгоспник Дірочка хоче увійти, а Федір не пускає. Досить того, що ось тільки хотів пустити колгоспницю. Сам Федір більше їй гармидерує. Навмисне, щоб почув товариш голова і впевнився в його відданій службі.

—Та чого ти мене не пускаєш? Диви, який! Мене до голови послав бухгалтер. Я йду не від себе, а по важному колгоспному ділу. Пустити!

—Не пущу! Мені велено нікого не пускати, і не пущу. Товариш голова зайняті ділами. Не можна. Геть!

Товариш Якубець чує, що хтось хоче до нього увійти, послав бухгалтера. Чи не верхівець Дірочка повернувся з району? Але Федір не пускає. За це молодець, але ж Дірочка йому потрібний. А, може, то не він? Та...

—Федоре, я зараз відпочиваю і можу прийняти. Хто там до мене прийшов? Пустити!

—О, тепер можна, тепер пущу. Іди!

—Ви, може, товариш Дірочка, що возили балянс у район? Ага, добре. Сідайте он там і швиденько, доки я відпочину, розкажіть мені, кому ви в районі здали балянс.

—Балянс? Ні, я ніякого балянса не возив і не здавав. Пакет возив і здав.

—Добре, добре, це однаково, бо в пакеті був балянс. Розкажуйте!

Колгоспник Дірочка сідає на показаному йому ослоні так, наче має осторогу, що хтось його буде звідти спихати. А всівшись, пригладжує долонями волосся й починає:

—Послав мене бригадир у степ поскладати огребки в копички. Поклала мені жінка два сухарі й два солоних огірки в торбу, а пляшку води я сам узяв. Прийшов на ниву і хутенько наклав копичку огребків, сховав під нею торбу з харчами, пляшку з водою закопав у землю. І пішов по ниві. Іду, згребаю й складаю. Іду, іду, аж — гульк — собака коло копички з харчами господарює. Я туди, але доки добіг, вона втекла. Хотів гнатися, та куди

там! Вона вже тільки в очах бовваніла. Біжить та хвостом крутить. Далі дивлюся, біля копички лежить порожня торба, збоку неї огірки валяються, а сухарів нема. Такий жаль мене зяв за сухарями! Але що робити? Стою та сумую. Коли дивлюсь і бачу: під'їздить до мене верхи конем наш колгоспник Омелько Тетеря. Привітався, а далі й каже мені: "Зараз іди в контору колгоспну. Викликав бухгалтер". А я слухаю та й думаю про себе: "Оказія... Це вже щось є"... Тетеря поїхав, а я пішки йду. До бухгалтера, значить. Аж кинувсь — пляшку з водою забув. Вода — байдуже, а пляшка — то гроші. Вернувся...

—Пожди, пожди... Я ніяк тебе не дослухаю. Ти мені скажи коротенько: кому ти баянса здав?

—Ага, то ви б так і казали. То, значить, я вернувся, взяв пляшку, вилив з неї воду і вже до бухгалтера йду, спішу, підбігаю...

—Та пожди, і скажи мені коротко, як і кому ти здав баянс?

—Якщо коротко, то так: привіз, здав і назад.

—А це вже дуже коротко. Ти мені скажи так, щоб і недовго, і щоб я зрозумів.

—Ага! Щоб зрозуміло? Так от, значить, послав мене бригадир на степ згребати та складати огребки...

—Та не про огребки мені, нехай їм трясця! Про баянс!

—Але ж дійде й до баянса, дійде! Тільки як спочатку...

—Ой, досить, досить! Краще я тебе буду запитувати, а ти мені будеш відповідати. Скажи, кому саме ти здав баянс?

—Е, товаришу голова, цього то я сам не знаю, кому я його здав.

—Ах, нещастя! Ну, розкажи, як приїхав ти в район і як ти здав баянс?

—Ага, як у районі баянса здав? То ви б же так і питали. Діло було так: увійшов я в район, а там людей повно. І всі біля столів щось пишуть, вираховують, цокотять на рахівницях. А я думаю, сам із собою раджуся:

до кого ж би підійти? Підходжу до одного й показую йому пакет. А він пальцем убік від себе. Я зрозумів і йду туди, куди він тицнув пальцем. А тут знову — тиц пальцем у другий бік. Іду й туди, і там таке, й отак обходив усі столи й ніде ніхто не взяв пакета. Стою я, думаю й разом журюся. І надумав: піду назад. Коли чую й бачу, якась дівчина гукає мене. Підійшов до неї, а вона каже:

—Ви пакет принесли?

—Пакет,— відповідаю їй. А далі й простягаю до неї руку з пакетом. А вона хап його та й жбурнула на купу пакетів, які лежали на столі в неї. Потім черкнула олівцем у моїй розносній книжці, значить, про те, що одержала його, і я пішов.

—Товаришу Дірочко, а скажіть, чи не питала вона вас, звідкіля ви принесли пакет?

—Ні, не питала.

—Ну, йди.

Товариш Дірочка вийшов з кабінету. А в товариша Якубця заболіли нерви, і він почав ходити по кабінету.

**

Бурлить та клекотить праця в колгоспі імени Кірова. Харчуються колгоспники виключно гарбузами і тому нарікають, скаржаться, лаються. Скаржиться й товариш Якубець, що колгоспники такі невдячні: харчуються гарбузами по твердих цінах та ще й незадоволені. От і піклуйся і дбай про таких людей.

У колгоспному дворі, в клуні, збудованій з розібраних будівель окремих селян, щоб налякати й примусити інших йти в колгосп, переводиться жіноча праця. Жінки вибивають із соняшників насіння, обдирають машинкою качани кукурудзяні, зерно чистять на трієрі для озимого посіву тощо.

Вибивання з соняшників вважається працею найвищою. Вибиваєш і разом насіння хрумкотиш. Лушпинки викидаєш на купу насіння й нічого непомітно. Тільки доводиться стерегтися, щоб не побачив голова колгоспу, бо як побачить — штраф, а штраф — це спи-

шуть кілька трудоднів. І тоді маєш, заробив. Зате, коли пощастить встерегтися, то так за день нахрумкаєшся, що як прийдеш додому, то тільки водичку попиваєш. А ще, як пощастить украсти насіння жмень кілька додому дітям, то й зовсім добре. Поділиш між ними, вони похрумкотять, нап'ються водички й спокійнісінько лягають спати.

Працюють жінки й дівчата невеликими групами. Працюючи, гомонять будь про що, а часом і співають. Тільки, як правило, як закон, завжди, закінчивши спів, потихеньку плачуть.

Прийшла сюди жінка з іншої групи й шепоче:

— Чули? Настя Роздолівська вагітною ходить.

— Брехня!

— Хрест мою душу вбий, коли брешу. Вагітна. Сама своїми очима бачила. Я теж не вірила, коли не бачила. А як побачила. . .

— Мокрина, дурна, не плещи язиком і не сором дівчини Настя Роздолівська не з таких. На неї й подумати гріх.

— Та чого ж я дурна, коли бачила? Якби не бачила, а то ж бачила.

— Бачила — кажи: не бачила, чула — кажи: не чула. "Хто мовчить, той двох навчить". Що ти, вчорашня?

— Чшш. . . та я ж нічого, я тільки так кажу. Хіба я що? Яке мені до того діло?

— Чшш. . . Он вона сюди йде. От і подивимось. Тільки дивіться так, щоб вона не помітила, а то ж незручно.

Усі замовкли, причаїлися. Уважно вибивають насіння й навіть не хрумкотять його.

А тим часом веселенька дівчина, Настя Роздолівська, наближається до них.

— Драстуйте! О, а чому ви всі повпиналися очима в мене?

— Таке ти, Насте, вигадуєш. . . Ти ж на нас дивишся, а ми на тебе дивимось. А ще й те, давно тебе бачили. Драстуй, драстуй! І кажи, чого прийшла?

— Хочу у вас кілька жмень насіння вкрасти. Можна?

Можна. Бери, скільки хочеш. Тільки бережись,

щоб голова колгоспу не побачив, як проходитиме. Бери.

Бере Настя насіння в пазуху. Саме надійсне місце. І шукати не посміють, а коли б хто намагався, можна заперечити, а то й ляпасом пригостити.

—Е, Насте, цей голова придумав, як шукати у жінок та дівчат. Сам не шукає, а кличе свою партійку, Дашку, й шукає вона. А тут уже нічого не зробиш. Жінка в жінки шукає.

—От, іродів син, що придумав. Бери, Насте, бери.

—Я Дашки не боюся. Я бачила, як вона з молочарки додому сметану відерцем носила. І коли б вона на мене той, то і я на неї той... за сметану.

Набрала Настя насіння в пазуху, ще й у кишеню під фартухом, подякувала й пішла. А жінки мовчки між собою переглянулися й здивовано знизали плечима. Так, вагітна. Ну, хто б міг навіть подумати? Така дівчина, таких батьків і отак осоромитись?... Вагітна й уже мабуть через половину перевалило.

—Молодиці, пождіть. А, може ж, у неї коханець є? І як є, то тепер уже можна вагітніти й до одруження. На те ж советська влада й воля.

—Не тільки можна, а по новому навіть так годиться. Молодята спочатку батьками стають, а тоді вже й одружуються.

—Так, так... Он, у Вербівці, в одних молодят їхні діти в них на весіллі гуляли.

—А на мою думку, нема в цьому нічого поганого. Батьки швидше допомогі діждуть, і буде кому працювати в колгоспі.

—Не плетіть язиками, не плетіть. Язик є ворог людини.

—Та хто плете? Це ж тільки так, між собою.

А в протилежному кутку, де облуплюють кукурудзяні качани, молодиці регочуть. Аж за боки беруться та регочуть. Та як його й не реготати, коли чудно. Пріська, жінка покійного Гаркуші Андрія, через три роки після його смерті завагітніла. І вже ходить такою, що скоро й родитиме. Таке пузце...

—А що ж тут за диво?— обізвалася жінка, що поруч перебирала квасолію.

—Як то, що за диво? Через три роки після смерти чоловіка завагітніла, та й дива нема?

—А от і нема дива. Бо вона вже два роки, як замужем.

—Брехня! Бо коли хто замужем, то замужем, а як ні, то ні, і це всім ясно, як Божий день.

—Слухайте, молодиці, чи ви гаразд знаєте Пріську, жінку покійного Андрія Гаркуші?— обізвалася ще одна жінка з тих, що поруч квасолію перебирали.

—Знаємо, то що?

—То бережіться. Бо вона, як довідається про оці ваші дурні балачки, то, їй-бо, всім вам отакі синяки по-під очима понабиває. Вона сильна й хоробра. Якого хоч чоловіка з ніг зіб'є. Як розмахнеться, та як дасть, як дасть... Сама бачила.

—А так! І права буде. Бо й советська власть гласить: хочеш — вагітній, а не хочеш — не вагітній. І все рівно, чи маєш свого чоловіка, чи не маєш свого чоловіка.

—Правильно! А коли б і не правильно, то вже ж, як і казала ота жінка, дива нема. Пріська людина молода, вродлива, соковита. Як була років зо два замужем, то тільки покоштувала життя, а чоловік, бач, помер. Померло й щастя. А людина ж вона жива, мислі грають, а до цього якийсь шибеник "підсокирився", засипав її обіцянками і... стався гріх. Таке саме може статися хоч з ким із нас. А от баба Мокрина Полова, так це диво за всі дива.

—А, може, вона молодиця, а на неї тільки кажуть баба?

—Та де, діда Омелька Полового баба. Справжня, їй уже перевалило за шостий десяток життя, а завагітніла. Здуріла баба.

—А чого ж вона здуріла, коли в неї дід є? І міцненький ще слава Богу.

—Справа не в дідові, хоч би який він був міцний, а

в бабі. Бо ж такої події, щоб завагітніла баба, ще ніхто не знає.

—Ну, то, значить, їй так Бог дав.

—Явдох, ти б кинула нарікати на людей, а краще на себе подивилася. У тебе теж пузце видимається. Ніби на три-чотири місяці показує. А, може, й більше. Я трошки недобачаю.

—Таке! Це вже ти, Химко, таке верзеш, що й на ніс не натягнеш. Чи то ж я не знаю, чи я вагітна, чи ні?

—Олено, а і в тебе пузце починає рости. Ач, глянь!

—Болячка тобі на язык, Векло. То я води обпила.

—І в Горпини пузо пихкотить, гляньте!

—Нехай тобі під очима запихкотить, дурна!

—Сама ти "друга", а я та сама. Не лайся, всіх не перелаеш.

—Цитьте! Он голова колгоспу йде. Уважно працюймо!

Праця пожвавішала. І було б добре, якби саме тепер і голова колгоспу сюди прийшов. Але ж він, як навмисне, сюди не йде, а спинився геть-геть звідси, біля жінок, що чистять зерно на посів. Довелося працю послабити й стежити за його рухами далі. Нудно...

—Молодиці, чому воно так не хочеться робити? Кожись удома, бувало, як робити, то й дня не вистачає. А в колгоспі...

—Тому, що як ти вдома робила, то те було все твоє, а тут, скільки б ти не зробила, то тобі дадуть, аби з голоду не лягла.

І між жіноцтвом, що облуплює кукурудзяні качани, також балачки про вагітність. Перераховуючи удовиць та дівчат, що незаконно завагітніли, вони спинилися на дівчині Палажці Кокошівці. Ця дівчина ще малою лишилася сиротою по батькові. А її мати, Параска, вийшла заміж за другого чоловіка — Якіма Ясногора, та й її з собою забрала. І росла Палажка при нерідному батькові однаково, як при рідному. Шанувала й була в пошані. А це звихнулася з правильного дівочого шляху і... завагітніла. І примудрилася свою вагітність ховати від материного ока цілих вісім місяців. Тільки на дев'ятому

місяці про це знала мати й усі сусіди. Бо вже далі не можна було ховатися, оттаке пузо виросло. Вище носа. Та біда з цього ще невелика, бо майже все жіноцтво завагітніло. А лихо в тому, що вона не признається, від кого завагітніла й не визнає свого гріха. Просто на чорне каже біле.

Нарешті до молодиць, що вибивали соняшники, наблизився голова колгоспу. Буркнув до них якесь слово, що мусіло означати привітання, й зараз же мовчки, уважно почав зорити за чимсь по всій купі вибитого насіння.

Молодиці переглянулися між собою, а дехто й усміхнувся.

—Ви, товаришу голова, чогось шукаєте?

—Дивлюся, скільки між насінням лущинок, щоб узнати, як багато прокляті горобці повикльовували зерен ще на пні.

Жінки знову між собою переглянулися, а одна ще й порадила.

—Товаришу голова, то краще ж оглянути самі соняшники. Там видніше.

—Нічого, мені й тут видно.

І він водить по купі насіння очима. А молодиці посміхаються. Раптом серед двору залунав дзвін на обід. Усі дворові колгоспники кинули працю та бігом до криниці, сяк-так руки помили в кориті, сим-тим витерли й мерщій до кухні, до саламахи гарбузової, бо їстоньки ж хочеться.

Куховарки сьогодні виявили до колгоспників надзвичайну увагу й відразу подали їм кашу гарбузову, зварену не на самій воді, а з домішкою молока. А сталося це при таких обставинах: Дядько Яшко Роздолька, постачальник колгоспного молока до міста, сьогодні, здавши молоко й повернувшись назад, чомусь не поїхав по-за дворами до свинарника, де свинарки щодня вимивали з під молока баки й цією водою напували свиней, а через двір, повз кухню. Тут його куховарки спинили й почали з ним жартувати. Зокрема Варка Фе-

диха придавила до нього оком, усміхнулася, жартівливо штовхнула його під бік і попросила дати баки з-під молока, а вони, мовляв, помиють і тим задобрять гарбузову кашу. Дядько Яшко такі жарти любив, а тому задовольнив прохання куховарок, і вони зробили, що хотіли.

Ідять колгоспники гарбузову кашу на молоці і їм здається, що до неї додано якоїсь поживи, а якої саме — не розберуть. Запитали куховарок і вони розказали.

Прийшли обідати дві свинарки. Сіли й смакують кашу. А Варка Федиха:

—А що, добра сьогодні каша? На молоці!

—То це ви, голубоньки, повимивали баки з-під молока й у кашу? Товариш голова доручив це робити нам та свиней напувати, а ви собі хапаєте?

—А тобі, Христе, вже й цього жаль? І ти ж їси. Чи, може, не хочеш смачніше попоїсти?

—І не хочу, і не треба. Подумаєш, заживлюся я тим. А свині худнутьимуть. І що мені з того? А як свині швидше набиратимуть сала, тоді трудодні — трудоднями, а ще пропишуть у газетах, медаль dadуть, а то й дві.

—Христе, від того молока, що виллється з баків, свині сала не наберуть, а каша хоч трошки та смачніша буде, і нехай люди споживають на здоров'я.

—Що мені з твоїх людей? За людей медалі не dadуть, а за свиней dadуть. І це нехай буде перший і останній раз. А якщо ви ще хоч один раз перехопите баки та вимієте молоко з них, то начувайтесь, бо я скажу про це голові.

Після гарбузової каші, подали гарбуз скибками, печений учора. Куховарки винайшли, що гарбуз, спечений за добу до споживання, набагато смачніший, ніж той, що як спечеться, зразу його й їсти. Нарешті сталося, чого колгоспники і не сподівалися. Куховарки подали ще гарбуз невеликими чотирикутниками, варений і підсмажений на сковороді.

Колгоспники пообідали і, як завжди, мовчки "подякували" й пішли на працю.

Про вагітність жіноцтва в колгоспі імени Кірова, в Моргунцях, лунають балачки, не вицухаючи. І щодалі, то все голосніше й голосніше, охоплюючи цією вагітною подією все більше й більше жіноцтва різного віку. Раніше, подойкуючи, глузливо тикали пальцями тільки на ту чи іншу вдовицю, або якусь дівчину, а тепер усе жіноцтво колгоспне без винятку, всі дівчата, а навіть дівчатка-підлітки й бабусі завагітніли. Страшне!

І обговорюється ця чудодійна подія по інших селах, хуторах, різних виселках, містах. Люди про що балакають, а про цю вагітність не забувають. І одні дивуються, а інші лякаються. Та як не дивуватися або не лякатися, коли про таке диво не чули навіть уже старі люди, ніхто не читав у книжках і не знають вчені з науки.

Більшість людей у Моргунцях з приводу цього дискутувати уникають, тільки знизують плечима, а меншість, зокрема досить сміливі, намагаються розв'язати цю вагітну подію кожний по своєму.

Одні кажуть, що поява цієї масової страшної вагітності є певною ознакою ще нечуваного в світі смертоносного голоду, що мусить охопити людей усієї земної кулі. Його знищувальна сила перевищує силу всесвітнього потопу, і все живе покладе кістками на віки-вічні. Після потопу лишився Ной з родиною і якась кількість звірів, птаства тощо, й усе це знову почало розмножуватися, після ж всесвітнього голоду не лишиться нікого, і на землі буде сама пустеля. Тільки за мільйони років на спустошеній планеті знову з'явиться людина, різний звір і птаство. Але нова людина і всяка нова звірина абсолютно не будуть схожі з сучасними людьми й тваринами. Наприклад, нова людина буде без ніг, щоб не тікала. А там, де в давньої людини були ноги, будуть невеличкі, але дебели коліщатка, на яких нова людина буде рухатися, і так вправно, що непотрібні будуть всякі змагання. Характер і смак у нової людини будуть досить погодливі. Ніяких суперечностей і ніяких вередувань. Розуму також у цієї нової людини не буде, і це цілком з простої причини: абсолютної непотреби. Руки в неї бу-

дуть коротенькі, щоб не мала змоги для себе хапати, зате в роботі будуть такі рухливі, як паличка в руках китаїця, якою він споживає їжу. Рота зовсім не буде, щоб людина не їла ніякої поживи, а зокрема хліба, бо все це буде потрібне для держави. Навіть на тому місці, де він був у давньої людини, не буде жодних ознак, щоб не було спокуси. А замість очей буде тільки одне око, і не під лобом, і навіть не в лобі, а в потилиці, щоб зручно було бачити пройдений шлях до перемог. Усі нові люди будуть вічним пролетаріатом, і буде в них єдиний, вічний вождь пролетарський. Нові люди не вироблятимуть ніякої зброї, і не буде між ними ніяких претенсій і воєн. А пануватиме вічний мир. Усе життя нових людей полягатиме тільки в рухах, у посуванні вперед і вперед. Їхній вождь сидітиме на троні, в повітрі, під самими небесами, й керуватиме людьми помахом невеличкої палички. Махне нею на Схід, і всі люди туди посуватимуться. Махне на Захід — також. І в наслідок по них лишатиметься на всьому пройденому просторі чорна пляма — знак перемоги.

Інші всьому цьому заперечують і твердять, що не так воно є, а так, що ця вагітність є певним попередженням величезного землетрусу, що невдовзі має вибухнути, і від того вся земля затіпається й перекинеться догори дном. Ще інші кажуть, що не те й не це, а те, що Богом і людьми заклятій комуні хоч і наближається кінець, а все ж сучасні люди досить слабкі, щоб її доканати. Отже, з волі милосердного Господа, все жіноцтво разом завагітніло й незабаром породить немовлят, лицарів, які будуть рости не роками, а хвилинами, і матимуть таке тіло, що не повалить їх ні куля, ні шабля, ні смертоносні, трійливі гази, ані атом. І вже вони докінчать комуну.

А самі літні дідусі, посміхаючись, кажуть, що все, про що люди базикають з нагоди вагітності колгоспного жіноцтва, є простісінька брехня, і з того ніяких чуд та страхіть не станеться. І що ця вагітність пояснюється просто таким урожаєм вагітним. Подібно тому, як буває в полі із збіжжям. От є роками недорід, а потім

як уродить, як уродить — за всі роки недороду. І ще й так балакають, що ця масова жіноча вагітність у колгоспі сталася з причини появи на небі вагітної планети. Бачили люди, як вона й понад землю пролітала. Така велика, велика, на півнеба. А хвіст мабуть ще більший від неї й увесь обсипаний зірками. Потім хвіст відпав і розсипався вогненними кусками, а зірки — іскрами. А ці іскри мали таку велику силу запліднення, що досить їм торкнутися одягу тої або іншої жінки різного віку, і вона раптом завагітніє.

Нарешті й більше правдоподібно, як запевняє більшість людей, це вагітне лихо заподіяне разпрочортовим сином і проклятим анциболотом, товаришем Якубцем. Він, залицяючись до всього без винятку колгоспного жіноцтва та дякуючи своїй великій здібності продовження роду, потрапив це зробити. Бо й чого йому? Не вимучений працею, а харчується не гарбузами, а м'ясцем, сальцем, молочком, сметанкою, крашаночками. . . Та так воно й є, туди воно й гне. Анциболот! Отаке розпутство в колгоспі завів. І маєш: нечуване в цілому світі незаконне дітонародження. Содом і Гомора!

Збаламутилося село. Нема жодної оселі, де б цією вагітністю не докоряла мати дочці, дочка матері, чоловік жінці, парубок дівці, дід бабі. Здається, що вже ніколи не настане лагідне та спокійне життя між людьми в Моргунцях. Бо ця вагітна ворожнеча щодалі, то все дужче й дужче розгоряється. Полум'ям вилітає вона з хат у двори, на вулицю, скрізь. Ось чоловік з палицею в руках ганяється за своєю жінкою й кричить:

—Повія, зрадниця! Іди в хату, злодійко! Десять років, як не було вже дітей, а оце завагітніла. Від кого?

А ось чудасія. Дід ганяється за бабою з дерев'яними вилами й кричить:

—Ах ти ж, стара відьма. Заколю!

Спинив діда регіт натовпу, що скупчився й мав задоволення спостерігати цю чудасію. Хтось гукнув:

—Діду, чи ви не сцапіли?

—Сцапів би й ти, вражий сину, якби й з тобою таке

сталося. Вік прожив, а на старість баба зрадила й завагітніла.

Піднімається на ноги вся влада села Моргунців і вживає рішучих заходів, щоб припинити між людьми вагітний заколот, що може принести погані наслідки. Міський суддя, одержавши безліч скарг від населення села Моргунців, що одне на одного скаржалося за образу вагітну, взявся за голову обома руками. Коли ж він їх розгляне?

Найбільша вагітна завірюха щоденно відбувається в хаті Якіма Ясногора. Власне, сам він мовчить, а діє його жінка Параска. Кожного дня рано й пізно, вона тужить ламаючи собі руки, або, як люта квочка, кидається у вічі своїй доньці Палажці, "проклятій шеймі", що зрадила закон, потоптала честь батьківську, звернула з дівочої дороги і завагітніла. Який сором! Чи можна ж його пережити й забути? Та ще в умовах, коли ні вона сама, ні її мати, ні навіть бабуся Ганна Рулька, що ось померла на дев'яносто другому році, такого сорому не знала. О лихо! Куди не піди, де не покажись, скрізь на тебе дивляться, показують пальцями, шепочуться, мовляв, дивіться, дивіться, ото ж та, що її донька, дівчина завагітніла й незабаром родитиме. Ой, нема сил терпіти такого сорому, такого глуму. Очі з лоба вилазять! Знала б, маленькою б придушила!

Майже кожного дня до прибитої горем Параски Ясногорихи приходять її родичі — близкі й далекі. А зокрема її рідна сестра Варка приходить по кілька разів на день. І завжди всі вони зажурені, засмучені. Починають балакати про те, про се, і зразу ж переходять на розмову про вагітність Палажчину. Покличуть її, обступлять і починають допитувати та розпитувати, від кого вона завагітніла. Признайся та й признайся. А сама мати, Параска, до кожного слова "признайся" ще й додаває — "шеймо". Найбільше ж допитується тітка Варка:

—Признайся. Досить тобі самій і всім нам мучитись. Подивись он на свою матір нещасну, вона вже з ніг ва-

литься. Признайся, дурочко. Вже як стався гріх, то гріх, і тут нічого не вдієш, а нащо тайти того люципера, від якого завагітніла? І як признаєшся, то й сорому менше буде. Признайся, не можна ж бути такою впертою.

Бідна дівчина Палажка! Присягається Христом-Богом, що вона нікого з хлопців не знає й не вагітна. Але їй не вірять, бо ж видно, що вагітна. Вона вже не в силі навіть боронитися й тільки плаче. А своїм близьким товаришкам сказала, що не витримає допитів матері та родичів і або повіситься або кинеється з мосту в воду.

Палажчин вітчим, Яким Ясногор, безпосередньо в цю вагітну справу не втручається й продовжує мовчати. Тримається думки, що вона донька не його, а од першого Парасчиного чоловіка, то нехай вона сама й турбується про неї. Ще не втручаються в цю справу рідні сестри по матері: Натя й Валя. Вони ще малі й не мають сили боронити її. Один тільки Юрко, що також рідний Палажці по матері, не горює й завжди веселий та життєрадісний. І як його мати сумує, каже:

—Ги-ги! Буде в нас маленьке, ги-ги, а я немовлят люблю, люблю.

Тоді Параска раптом хапає в руки, що попало, і також раптом "пригощає" Юрка по плечах, по спині, по чому влучить. А він, тікаючи, продовжує своє:

—Маленьке буде в нас, маленьке, а я люблю, люблю...

Про цю вагітну "епідемію" знає й голова колгоспу, товариш Якубець. І чує на власні вуха, як звідусіль летить на нього зневага, лайка брутальна й прокльони страшні. Усе це приймає він глибоко до серця і, щоб збагнути значення події, замикається в своєму кабінеті, обхоплює долонями свою затурбовану тяжку голову і намагається знайти причину цієї страшної вагітної пошести. В такому стані сидить він цілими днями й ночами, але безрезультатно. Нарешті стає йому страшно. Вагітна пошесть у колгоспі щодалі, то все поширюється й поширюється, щодалі, то все вона стає погрозливішою. Як могутня, невпинна повинь, або смертоносні океанські

шторми, що несуть із собою тільки знищення, загибель, смерть. Кажуть, що в цьому лихові винуватий тільки він, бо залицявся до всього колгоспного жіноцтва й продовжує залицятися далі. О нещастя! Де ж та правда? Кривда, кривда! І це йому в подяку, за його щирю та віддану працю, спрямовану тільки на добро колгоспу й усіх колгоспників. Яка незаслужена кара! Ах, якою ціною купив би він визволення від цього кошмару вагітного! На що б тільки він не погодився, аби позбутися його! Нема порятунку, нема. Єдина ще надія на партію комуністичну. Але якщо й вона йому не допоможе й лишить його напризволяще, то він пропав. Пропав, як собака на ярмарку. Пропав серед шляху трудового, яким він чесно йшов.

Товариш Якубець знесилився до неможливости. І мовчки сидить, попавши в задуму, наче чміля слухає або поволі звільняється від чаду. Навіть не помітив і не почув, як до нього в кабінет увійшла його жінка Степанида. І тільки тоді прокинувся, як гримнула вона до нього:

—А, сидиш, каменем би ти сів! Сидиш? Забув, що в тебе є своя хата й жінка рідна? Хоч навіщо тобі своя жінка і своя хата, коли в тебе тут коханки є!

—Та чи ти, Степанидо, з глузду з'їхала? Які коханки? Де?

—Не прикидайся дурнем, не прикидайся. Думаєш, не знаю? Знаю! І не тільки я, а знає все село. Всі люди балакають, хоч вуха позатикай! А де ж вони, оті коханки твої? Я хоч би на них подивилася!

—Жінко, май совість і будь розумною, не вір людським брехням. Мені не до коханок. Та й коли це було, щоб я до чужих жінок залицявся? Це на мене наклеп, а ти ймеш віри.

—Наклеп. . . А чому раніше цього наклепу не було, га? А від своєї хати й жінки відбився, га? А звівся ні на що, га? То це все наклеп? І наклеп про те, що ти завів у колгоспі турецький гарем?!

—О. . . А це ще що за гарем? . . .

—А ти ніби й не знаєш? Такий, як колись був у сул-

тана турецького. Тільки жінки в гаремі султановому не вагітніли, а в твоєму гаремі колгоспному всі колгоспниці, твої коханки, вагітними ходять.

—Це наклеп, брехня! Це мої вороги мені домовину будують та яму копають, а разом з ними ти ворогуєш проти свого чоловіка.

—А, сто чортів на твою голову, так я ворогую? Я брешу?

Товариш Якубець бачить, що Степанида зблідла й попала в гнів. Бачить, як вона ламає собі руки, і знає, що це до добра не доведе. І почав до неї підходити ласкаво, лагідно.

—Жіночко, голубонько моя! Заспокойся. Я не кажу, що ти говориш неправду, то люди, люди прокляті!

Але жіночка вже вхопила в руки дубовий стілець, що його сьогодні тільки Федір приніс і, піднявши його високого догори, божевільно закричала:

—Уб'ю! Розторошу й розтопчу тебе, чортів сину, і все, що тут є!

—Жіночко, любя моя, заспокойся! Не серди себе за дарма. Ось бо заспокойся та не роби лиха мені й собі. Рідненька моя! Я ж тебе любив і люблю, і ніколи ні на кого не міняв і не проміню. Пташечко моя, послухай мене і йди додому, а слідом і я прийду. Не роби бо сорому, йди. Дома я тобі все чисто розкажу, ти зрозумієш, і все вийде на добре. Ну, годі гніватися, моя горличко, йди!

У "горлички" відходить гнів, і вона заспокоюється. Падає стілець з її рук на підлогу, і вона обома долонями хапає своє обличчя, опукою падає на диванчик, плаче, ридає, здригається всім своїм тілом.

Чує й товариш Якубець полегкість у своїх грудях, наче звідти випав камінь, що своєю чималою вагою тиснув йому на серце. Але хіба ж небезпека вже минула? Хіба це все? Та жінка ж знову і ще з гіршою лютістю може вибухнути, знову може вхопити стілець і наробити такого бешкету, що він виявиться абсолютно безсилим навести будьякий лад і порядок. І обережно підхо-

дить до неї, а ще обережніше та найласкавіше умовляє її йти додому і ждати його. Знову запевняє, присягається їй, що вдома доведе свою невинність і вона безумовно й остаточно заспокоїться.

Степанида, схлипуючи, підводиться, і трошки ніби співчутливо, не зовсім довірливо, а більше ехидно дивиться йому в вічі й каже:

—Гаразд. Піду додому, піду й ждатиму тебе. Але знай, що як одуриш і додому не прийдеш, тоді пеняй на себе. Прибіжу, все розторошу, а потім поїду до міста, в комітет партії, зберу всіх твоїх товаришів-комуністів і про все чисто їм розкажу.

—Ні, ні, ні, моя ластівко, ні! Я ось тільки з деякими справами упораюся й зараз же прийду. Найдовше за годину. Будь певна.

"Ластівка" виходить з кабінету і йде додому. А товариш Якубець досить уважно провозає її очима. Бачить, як вона зникає за дверима, повертається очима до вікна і також бачить, як вона проходить двором колгоспним, а як уже за ворітьми зникає, робить глибокий віддих.

Ах, який тяжкий, незаслужений сором. Де взяти тої сили, яка мала б здібність відпихнути від нього прокляту вагітну напасть?

—Федоре, голубчику, ти тут?

—Тут, товаришу голова, а що?

—А йди лишень сюди, до мене. Трошки погомонимо.

—Зараз, товаришу голова, зараз іду.

А зараз не йде. І думає: "Ага, припекло, вже Федір і "голубчиком" став? Він зараз іти не збирається. Трошки ще покличе, як треба.

—Федоре, чуєш? Іди бо до мене в кабінет, я ж тебе кличу.

І знову зараз не йде. Посміхається, мнється. Наче навмисне дратує. Але по хвилі таки йде. "!"

—Товаришу голова, ви мене кликали?

—Кликав, Федоре, кликав. Он там сідай, та трошки погомонимо. Так мені захотілося про дещо тебе розпитати. Бо знаю, що ти мені скажеш тільки правду.

—А вже ж. А то ж як? Хіба ж можна мені казати вам неправду? Тільки правду, святу правду.

—Федоре, голубчику, ти більш, ніж я, вештаєшся між колгоспниками, ближчий до них, рідніший. . . Скажи, про що вони найбільш балакають?

Федір сідає на тому місці, яке йому показав голова. І, втупивши очі в підлогу, думає: про що б йому доладу збрехати та догодити, влучити, може, борошенця хоч кіл з десяток дасть. . . От було б добре, от до діла. Одержав, приніс додому. "Жінко, ану вари вареники! Заробив. Та швидше!" який же й момент підходящий! Кращого вже й не треба. Тільки б не проморгати. І каже:

—Та про що ж тепер найбільш балакають люди. Звісно, що про вагітність колгоспниць.

—А не кажуть люди, звідкіля вагітність з'явилася

—Хто зна, товаришу голова, як воно справді є. А люди кожний по своєму розсуждає. Той так, а той інакше. А Василь Репало. . .

Федір спиняється, шулиться, озирається навколо. Ніби боїться говорити, що саме каже Василь Репало.

—Ну ,ну, Федоре, говори, що Василь Репало казав. Не бійся.

—Василь Репало казав, що ніби всі колгоспниці завагітніли від вас.

Так і пригнувся товариш Якубець, наче його хто зопалу довбнею по голові стукнув. Тривогою стиснуло йому серце, зблід. Але свого зворушення не виявляє, а навпаки, усміхається.

—А що ж на те кажуть інші люди?

—Не тільки інші, а майже всі не ймуть йому віри. І кажуть, що то брехня. А Михайло Кокоса ще й поперебив його, щоб не розносив брехень. Навіщо, каже Михайло, брехати?

Товариш Якубець відразу відчув полегкість. На устах зникла усмішка, обличчя стало поважним.

—Так, значить, тільки один Василь Репало такі дурниці говорить?

—Угу. Еге ж. Один Василь. Та й він, як люди почали

його лаяти, щоб не брехав, почав викручуватися й казати, що сам він того не знає, а йому хтось казав, а хто — він забув.

Товариш Якубець радіє з того, що чує від Федора. Радіє душою, всім своїм еством. Але як не виявляв тривоги з припущення вагітності колгоспниць від нього, так не виявляє й радости від спростування тих поголосок. І починає говорити на іншу тему.

— Федоре, а як же ти живеш та поживаєш? Нужду маєш, га?

— Як би вам сказати, товаришу голова. Так собі, живу й живу. День за днем, місяць за місяцем, а далі рік і два... А нужди по горло!

— А в чому саме нужду маєш?

— Найбільше в борошенці. Коли б оце хоч кіл з десятків, то дуже велика підтримка була б.

— Добре, я тобі борошна випишу. Ти в мене заслужив.

І товариш Якубець бере блокнот, пише. А Федір аж дибки стає та зорить за тим, що він пише. Звичайно, Федір і зблизька не міг би розібрати, що він пише, але дивиться.

— На, Федоре, бери. Я тобі виписав грошей десять карбованців та борошна білого п'ятнадцять кілограмів. Це тобі не в рахунок трудоднів, а моя безповоротна допомога. За твою чесну службу. Служи мені й надалі, як Це тобі не в рахунок трудоднів, а моя безповоротна дослухайся, про що балакатимуть колгоспники, і будеш мені розказувати. А зокрема дослухайся до Василя Репала. Лови кожне його слово.

Федір дякує, аж кланяється товаришеві Якубцеві за його безповоротну допомогу, і обіцяє йому й надалі служити тільки "вірою і правдою".

І бере він з рук товариша Якубця записку на гроші та борошно, ще дякує, навшпиньках виходить із кабінету. А вийшовши, усміхнувся. Влучив!

Стара Роздолиха, мати Настина, захищаючи дівочу честь своєї доньки, знесилилася до втоми, до неможливості. Всім, хто хоч натяком кине образливе слово на адресу Насті, плигає в вічі, як найлютіша квочка. І так вилає та вибатькує, що в того піт тече річкою. А як кому, то ще й у патли вплутається. Бо знає, що її донька, Настя, дівочої чести не загубила й не вагітна. Довідалася з певних ознак. А вони ж, проклятуші люди, а вони. . . Чого тільки не наплещуть своїми довгими язиками. І все через чортового сина — голову колгоспу. Все це лихо пішло від нього. Доки його в селі не було, не було й лиха. А як тільки він з'явився, прийшло з ним і лихо. А ще ж і лихо яке! Усі колгоспниці завагітніли від нього. Боже, її донька Настя завагітніла від нього? Та бодай ти, вражий сину, сам завагітнів! А люди, а люди. . . І язики їм не повсихають, і роти їм не покорчить, і. . .

Подала стара Роздолиха на людей-брехунів скаргу в суд. Там їх покарали, і більш вони не брехатимуть. Але що з того, коли замість оскаржених і покараних, інші брешуть. А слово не горобець і під стріхою його не вловиш.

Стара Роздолиха зовсім розгубилася й не знає, в який спосіб їй боронити честь своєї доньки. Всіх людей не перелаєш і не потягнеш до суду. Так що ж його робити? Лишилося "віддячити" розпрочортовому синові, голові колгоспу. Бо все ж це від нього. Але як? Поскаржитись на нього в суд — даремно, бо ж судитиме, якщо не такий самий іродів син, як він, то ще гірший. Звернутися до комуністичної партії — і там сидять його братчики. Лишаєт:ся тільки одне: власними руками віддячити йому доброю лозиною по його плечах, по голові, по чому попаде. потім на всі брехні плюнути й усе. От тільки, як це зробити?

Стара Роздолиха трошки думає, кидає мислями, обмозговує й надумується: вона піде в колгосп, довідається, як буде він сам у кабінеті, вскочить до нього й на самоті та зопалу так його відчухрає, що пам'ятатиме, доки й житиме на світі. І раптом злякалася: а що як він

наробить крику й збіжаться люди? Також раптом вона заспокоїлась, навіть посміхнулася, Тоді вона покривить душею й скаже, що прийшла до нього в справі, а він почав її зачіпати... І їй безумовно повірять, бо всі знають, що він такий.

По короткій надумі, стара Роздолиха пригадала Федора, що завжди вартує біля дверей головиного кабінету і може перешкодити їй здійснити її намір. І також пригадала, що він ласий на горілку, а купити нема за що. Вона йому дасть на горілку й усе буде добре.

Так. Більше — жодних перешкод. Ох, і добереться ж вона до голови. Ох, і пополосує ж вона йому плечі!

Роздолиха стає на коліна, молиться, б'є поклони та благає Бога, що б Він, милосердний, допоміг їй виконати задуманий плян дій. І, помолившись, вийшла з хати, підійшла до купи недавно зрубаної лози й почала вибирати лозину, щоб була товстенька й гнучка. Вибрала. Потім зробила з неї наче палицю, вийшла з двору й пішла до колгоспу. Зустрічаються їй дорогою люди, вітаються й запитують: куди Бог несе? Вона теж вітається й відповідає, що йде до замужньої дочки, бо та переказала, щоб прийшла.

Увійшла Роздолиха в колгоспний двір. Моторошно їй, чує, як наче по спині в неї мурашки лазять. Бачить вона, що всі колгоспники обідають. От, влучний момент. Коли б тільки він зараз був у кабінеті. Тремтить стара, тіпається. А серце тривогу б'є. Наче чує небезпеку, хоче пробити груди, вискочити й тікати. Трошки лякається Роздолиха. І стукнула їй в голову думка: іти, чи не йти? Стоїть, вагається, зорить, прислухається. Ось, наче хтось в одно вухо їй шепче: схаменись та повертай назад. Себе занапастиш і свою родину. Тебе розстріляють". А в друге ухо: "не бійся, чого злякалася? Іді й дій, право за тобою!" Вона далі не задумується й іде в сіни контори. Федір стоїть біля дверей кабінету голови, обіпершиш спиною об одвірки і, стоячи, дрімає.

—Федоре,— півголосом гукнула Роздолиха.

Федір кинувся, заблимав очима, позіхнув на весь

рот знову заплющив очі й кілька разів махнув рукою, як відмахуються від мух. І пробурмотів:

—Не можна. Товариш голова зайняті наукою.

—Федоре, а ти чув, що ніби моя Настя завагітніла від голови колгоспу?

—То що з того, що чув? Ну, чув. А хіба тільки на твою Настю кажуть люди?

—Ага, значить, усе це вагітне лихо від нього, барбоса. Федоре, я хочу оцією лозиною сполосувати йому плечі та ото йому й кара. Пусти мене до нього.

—Ти, стара, здуріла? Та тебе ж за те розстріляють. Хоч ні, не розстріляють, бо я тебе в кабінет не пустию та й усе. Іди геть звідси. А ні, то я зараз гукну й тебе схоплять. Чуєш? Геть, кажу!

Стара Роздолиха чує, але виходити з сіней не збирається й мацає та шукає в себе у пазусі. Знайшла й підходить до Федора.

—Федоре, на! Тут вистачить на горілку й на тю-тун. Бери!

Як побачив Федір у руці Роздолихи гроші, то аж затіпався. Але брати чи ні? Якщо взяти, то це буде його зрада голові колгоспу. Але ж і гроші! Зрада-річ не чесна й принизлива для того, хто зраджує. Ні, коли б це зрада чесній людині чи, так би мовити, громадській справі, то це нечесно, це паскудство, це... Але ж зрада зрадників. І тому ця зрада не є зрада, а протидія зрадників, що ради своєї примхи та свого власного задоволення гнобять колгоспників. Так, так, це не зрада, а відплата. І він хапливо взяв з руки Роздолихи кілька кредиток. А вони нові, аж лопотять. І жадібно сховав їх у кишеню штанів.

—Стара, пострівай. І стань он туди на хвалину.

Стара Федора слухає й стає туди, куди він звелів їй стати. Стоїть і від злости на Якубця аж тіпається. Ох, швидше б їй до нього добратися! І ворушить у руках палицю. Федір тихенько відхилив двері кабінету голови й сунув туди свого півобличчя.

—Товаришу голова, даруйте мені, що турбую вас, бо трапилося таке важливе діло, що ніяк не можна обій-

тися, щоб вас не потурбувати. Ось прийшли й кличуть мене додому на хвилину. Кажуть, люди здалека до мене приїхали. Можна піти?

—Можна. Я дозволяю. Тільки не барися, бо ж у мене діла...

—Ні, я швиденько. Товаришу голова, а може, якусь і новину почую...

—Ага, от-от, іди. Та добре до людей прислухайся.

Федір радий, радий... Він, усміхаючись, зачиняє двері кабінету й звертається до Роздолихи.

—Стара, слухай сюди. Я зараз іду в крамницю купити тютюну, а ти пильнуй. І як тільки мене не стане видно, сміливо йди в кабінет і роби своє діло. В кабінеті він сам.

Пішов Федір. Роздолиха дивиться йому вслід і жде доки його не стане видно. Діждалася. І напівзлякані свої очі переводить на двері кабінету голови. Далі навколо зирнувши, як радив Федір, іде в кабінет. Увійшла й очима, палаючими гнівом, споглянула на товариша Якубця. А він сидить непорушно, упершись очима в стіл. Можна подумати, що це не жива істота, а захололий труп.

Стара Роздолиха не може зрозуміти, чому він не звертає на неї ніякої уваги. Чи, може, він не чув, як вона увійшла, і не бачить її перед своїми очима? Але яке їй до того діло? Момент для здійснення її задуму настав, кращого й не треба. На мить пригадує образу її доньки, що завдяки йому постала, і горить гнівом, помстою. Набігає на неї хвиля одчайдушного героїзму і, підступивши до товариша Якубця ближче, вона блискавично, на всю силу, на весь розмах заносить лозину й б'є його по голові, по плечах, скрізь, з винятковою хуткістю. Так і підскочив товариш Якубець, як опарений окропом. Від несподіванки впав у переляк, отетерів і не може ворухнути язиком, щоб крикнути про рятунок, і дивиться на жінку очима божевільного. А Роздолиха, перетворившись у хижу яструбицю, сипле на нього удар за ударом, і щодалі, то все меткіше й сільніше. Свистить лозина. Нарешті товариш Якубець не витримує дошкульних ударів, падає на підлогу, ховається під стіл і

тим борониться. А вона частує та влучає по руках, по ногах. Розлютувалася, і здається, що ніяка сила не може її спинити. Але в руках у неї вже лише оцупок лозини. Та вона й ним б'є, тільки всторч, штрикає.

—Оце тобі, оце! За честь моєї доньки! На! На!
І, кинувши в Якубця уламок збитої лозини, виходить з кабінету в сіни. На мить стала, зорить навколо,

тіпається. Далі, вдаючи з себе цілком спокійну, виходить із сіней контори, з двору на вулицю, і чимчикує додому. Дорогою молиться та благає Бога, щоб за нею не гналися та не зловили. Аж назустріч їй Федір іде. І бачить, що стара розлютована. А тому, що в її руках нема лозини й на обличчі свіжий піт, догадується, що "діло" було.

—Тікай, стара, тікай. Тільки будь спокійною й витри піт на обличчі. І не бійся, ніде нікого. Стара, а коли б що, тримайся. А я нікому ні слова. Я не дурний. А йому так і треба. Щоб знав.

Стара Роздолиха повела долонею по обличчі, набула спокійного вигляду, і підтюпцем, підтюпцем — далі, далі, додому. Рада. Ніхто з нею не зустрічається, а головне, не женуться за нею. Слава милосердному Господеві. А й добре ж вона його відчухрала. Знатиме!

А товариш Якубець, сидючи під своїм робітним столом, куди його загнав страх, трошки опам'ятався, виліз, дивиться навколо, і аж тепер спохватився. Тривогу, тривогу! Збройний напад на голову колгоспу. І вже розкрив рота і... Рят!... І замовк. Ні, не треба. Не варто тривогу піднімати. Краще все знести, і на цьому кінець. А то залунають образливі для нього балачки, а потім довідається про це комуністична партія, то ще чого доброго... Так, так, нехай ця ганебна подія умре.

Товариш Якубець бере на защіпку двері й думає, що коли б вони були замкнені, то клята баба, напевне, не вскочила б до нього в кабінет і нічого б не сталося. Ах, це його необачність. І знову думає: "Чи ж Федір під дверима, чи ще його нема, не повернувся з дому?" Власне, він йому непотрібний, і справа не в тому, чи він є, чи його нема під дверима, а в тому, чи вже він був на своєму посту в той час, як з кабінету вискочила збожеволіла баба, отже, чи відомо йому про подію, що сталася під час його відсутності? Бо хоч Федір і вірний йому і чесно несе свою службу, а все ж може ляпнути про це когось, а тоді вже таємниця стане розголосом, і піде й піде. Так, так... Треба його обережно випитати.

А Федір, причаївшись, як хитрий лис, спокійнісінько сидить під дверима кабінету й також думає: "Чому

голова колгоспу не питає, чи він уже повернувся з дому та чи стоїть на своєму посту? І чому нема ніякої тривоги, наче нічого тут і не сталося? Адже ж певне, що стара Роздолиха наробила доброго бешкету. А, може, вона товариша Якубця забила на смерть? Ото буде діло. І по-перше, в тюрму замкнуть його, Федора. Бо як же, стояв на посту, і голову колгоспу забито. А бий його холера! Це так, це так. . . “

Нарешті товариш Якубець вирішив дізнатися, де Федір.

— Федоре, ти тут? Чуєш, Федоре?

— Тут, тут. І чую. Тільки-що прийшов. А що таке, товаришу голова?

— Та нічого, я так спитав, чи ти вже прийшов?

— Прийшов, прийшов. Тільки-що.

Товариш Якубець більш ні про що Федора не розпитує. Йому зрозуміло, що він нічого не знає про подію, яка оце несподівано з ним сталася. І дуже добре. Почав тільки його мовчки лаяти, але зразу ж і одумався. Бо ж не Федір винуватий, а сам він, що відпустив його додому. Коли б не відпустив, не сталося б того, що сталося. І треба ж було їй, клятій бабі, прийти саме тоді, коли Федір відійшов від дверей? О ганьба! Рвав би та шматував себе на куски, на кусочки! Датися якійсь поганій, задрипаній бабі напасти на нього з палицею в руках і отак набити? Ні, він мусить підняти тривогу і то найбільшу. Міліцію на ноги! Телефоном до району й області, а телеграфом у центр! До всіх, до всіх. . . І в Кремль, до самого Сталіна! Увага! Увага! На голову колгоспу імені товариша Кірова в Моргунцях, товариша Якубця, кращого винахідника гарбузової продукції, що дає величезну економію хліба та інших різних продуктів, збройний напад! Вороги народу діють, уживаючи ще не чуваний по своїй жорстокості терор! Швидше, швидше! Велика нагорода тому, хто виявить злочинців. Ану, по стаханівському!

Отак собі товариш Якубець мріє, а на ділі нічого не робить. Мовчки, незгідливо зі своїми мріями, крутить

головою у великому гніві й збирає по кабінету уламки лозини та розкидані папери зі столу.

А Федір стоїть на своєму посту й теж у гніві. Йому хочеться взнати, що тут, за його відсутности, між головою та Роздолихою сталося, чи нічого не сталося, але не може взнати. Нема від кого. А що Роздолиха була схвильованою й без лозини чимчикувала додому, ще цілком не висвітлює події. Сам же голова колгоспу мовчить. Також і те, що товариш Якубець запитав його, чи вже повернувся він з дому, нічого не дає для зрозуміння події.

Федір сідає під дверима на підлозі, простягає ноги, і з газети та махорки крутить величезну цигарку. З достатку. У Роздолихи заробив. Запалив і з великим задоволенням та насолодою пихкотить.

—Федоре, чуєш?

—Чую! А то ж як?

—Сьогодні цілий день, а як настане ніч, то теж до мене нікого не пускати. Навіть коли б хто приїхав з району, а хоч би й з області. І казати, що товариш голова поїхав у степ, узяв із собою ключ від кабінету й повернеться додому тільки завтра, під вечір. Тобі зрозуміло?

—А як же. Як два та два — чотири.

—Молодець. Хвалю за розторопність! А незабаром і нагороду дам. За чесну службу.

—Товаришу голова, а як товаришка головиха прийдуть?

—Теж хвалю! Молодець, що пригадав про неї, бо я за клопотами... Федоре, як прийде головиха... Або я ось їй напишу записку.

І швидко написав листа такого змісту: "Жіночко, ластівко моя! Приїхали до мене аж з області дуже поважні й розумні товариші і по дуже важному та розумному ділу. А потім мене взяли в область, і я повернуся додому тільки завтра ввечері. Дуже шкодую, що не встиг прийти додому та на прощання поцілувати тебе. Зате цілую по-за очі та горюю, що так довго не бачитиму тебе. Твій Іван. Сьогодні й завжди".

—Федоре! Якби прийшла головиха, то скажи їй, що хтось приїхав з міста автом і про щось тут говорили, писали, а потім і товариш голова поїхав з ними до міста. І даси їй оцю записку. На!

Сам голова відхилив двері кабінету й віддав Федорові записку.

—Товаришу голова, а чи товаришка головиха грамотні, розберуть, що тут написано?

—Грамотна. А то ж як? Ще при цареві закінчила вищу науку з золотою медаллю.

Федір узяв записку. А товариш Якубець зачинив двері, взяв їх на защіпку, сів біля столу й задумався: "І як все це з ним трапилось? Де вона, проклята баба, взялася? А, може, то зовсім і не баба, а в образі баби нечиста сила. Ах, що він, та ж нечистої сили на світі нема. А є шкідники, диверсанти, шпигуни й подібні їм різні вороги народу.

Товариш Якубець уважно прибирає в кабінеті, порядок наводить. І ображається. Бо ще б пак! Він людина, що знає науку, що має винахід, до якого ніхто не спромігся додуматись. Ще з великим партійним стажем, бачив у вічі самого Сталіна і, не дивлячись на все це, ось мусить виконувати просту працю прибиральниці. І зразу ж потішив себе тим, що це ж такий випадок. Час од часу мацає собі голову — болить. Плечі, ребра — болять. Ноги й руки пухнуть. Нарешті дивиться в дзеркало й дуже себе тішить тим, що хоч під очима та на обличчі нема синьців.

Прийшов завгосподарством, товариш Онищенко, і, як і завжди, не питаючись Федорового дозволу, прямує просто в кабінет голови. Але на цей раз Федір раптом загороджує йому дорогу й каже, що товариша голови в кабінеті нема, вони поїхали у степ і повернуться тільки завтра увечорі.

—Поїхав у степ? Коли? Чим? У дворі ж жодної коняки нема. Може, пішов пішки?

—Може й пішки... І ключ від кабінету взяли з собою.

Товариш Онищенко знизав плечима. Все може бути. І повернув назад.

А товариш голова про це чує, радіє та мовчки хвалить Федора. Молодець, несе свою службу вірно й розумно. О, з ним він вийде з води сухим. Певен. І отак як служите йому, то за добу, напевне, з рук спаде опух, ногам покращає й ніхто не довідається про цю ганебну подію з ним. А тоді...

Надумав товариш Якубець пройтися по кабінеті та довідатись, як йому з ногами. Удари все ж таки не такі сильні, мусить швидко покращати. І йде-кувильгає. Але здається, вже пішло на краще. Зразу... А тепер... О, за добу зовсім покращає.

Саме в цей час головиха Степанида йшла в колгоспну молочарку взяти молока й випадково побачила у вікно товариша Якубця, як він ходив по кабінету й шкандибав на ноги. Здивувалася. Що б це значило? Ішов з дому, як слід, а оце кульгає. Вона раптом зміняє свій плян і йде в його кабінет, щоб довідатися, що з ним сталося. Як увійшла в сіни контори, Федір раптом став струною, як солдат перед офіцером, зробив крок до неї, відрепортував, де товариш голова колгоспу, і в підтвердження правди своїх слів, дав їй від голови записку. Вона рвучко її взяла й ніби читає, але вже вся від злости аж тіпається. В неї є кому прочитати, але нащо, коли вона очевидячки бачить, що її дурять. І скипіла. А! Розсточортів!

—Іване, ану, відчини! Відчиняй, кажу, чортів сину, а то двері висаю!

Іван не знає, що йому робити і тільки метушиться по кабінеті, як миша, що потрапила в мишоловку. Хотів вискочити у вікно, але ж у дворі повно колгоспників, побачать та ще, чого доброго, почнуть свистіти та тюкати. Що ж йому робити?

—Іване!

І Степанида на всю силу, на всю міць б'є обома кулаками, й на зміну то тою, то іншою ногою — в двері кабінету. Від цього стуку та грюку несеться луна по всьому колгоспному дворі. Здивовані цим явищем кол-

госпники спішать до контори, але Федір, розіп'явшись на сінешних дверях, забороняє вхід у контору й ледве встигає з цією працею впоратись.

Бачить товариш Якубець, що двері його кабінету не витримають Степанидиного натиску й ось-ось упадуть. Ах і де ще той Федір? Мабуть же на своєму посту, то чому не заборонить їй бешкетувати та ламати двері?

—Федоре, Федоре, де ти? Припини розбій!

—Я тут! Але не маю сили щось вдіяти. Товаришу голова, кричіть: рятуйте!

Надійшла для товариша Якубця тяжка хвилина. Розгубився, але раптом і знайшовся. Що буде, те й буде. І також раптом відчинив двері.

Так і вскочила в кабінет голови Степанида, розлютована, як голодна тигриця, що надивавши свою жертву, довгий час не могла нею оволодіти через її спротив. І підвівши вгору кулаки, напала на свого чоловіка.

—А! Ховатися від мене? Дурити мене? Уб'ю!

Бідний товариш Якубець, захищаючись піднятими догори руками, благає:

—Зірочко моя ясная! Я не ховався й не дурив тебе, це в мене такі діла важні, і я той... Ластівочко моя, по-вір!

"Ластівочка" трошки охолола. Але побачивши на його руках сині смуги, знову впала в гнів.

—А це що в тебе на руках? Е, вони ще й пухлі в тебе!

—Та це я упав та побився.

—Упав? Ти знову мене дуриш? Думаєш, я дурна? Коли б упав і побився, то один чи два синьці були б, а в тебе всі руки в синьцях, та ще й смугами, смугами! Що це?!

—А хіба я знаю, що? Упав, побився, а воно й пішло по жилах смугами...

—Пожди, я бачила в вікно, як ти по кабінеті ходив і шкандибав на якусь ногу. чи, може, й на обидві. Пожди, пожди! Стій на місці. Отак!

І відійшовши геть, стала й звеліла йому йти до себе.

Товариш Якубець іде й намагається йти рівно, але проклята права нога зраджує, і він на неї трошки прилягає. А Степаниді тільки того й треба. Вона закотила йому штани знизу аж до колін і жажнулася.

—А, голубчику! То в тебе й ноги в синьцях? Що ж це є?!

Степанида побачила на підлозі, біля столу, уламки з лозини і кілька їх взяла в руку.

—Іване, а це що?

—Сміття, моя горличко, сміття, хіба не бачиш?

—Бачу, бачу, що це не сяке-таке сміття, а уламки з побитої лозини. Що це тут було? Кажі!

І, тикаючи ними своєму чоловікові під ніс, вимагала сказати, що тут було.

Товариш Якубець злякався. А вона раптом зареготала.

—Це тебе, голубчику, хтось лозиною пригощав і понабивав синьці на руках і ногах. Ха-ха! Хто ж тебе так, га? А мабуть якась з коханок?! Кажі, хто? Ну, чому ж мовчиш?! Чому мовчиш, розпрочортів сину, га? Та я тебе...

Не знаючи, що їй сказати, товариш Якубець мовчить та дрижить. А вона раптом хапає в руки ослончик і на нього.

—Ти скажеш? Скажеш? Уб'ю!

—Ой, ягідко солоденька! Не роби сорому мені й собі. Тут же в дворі колгоспників повно, підуть балачки, дійдуть до району, виженуть мене, а тоді й ти страждатимеш. Заспокойся! Зірочко моя ясна!

—Та трясця тобі в печінки! Холера тобі в горло, волоцюго! Нехай виганяють. Сама піді, скажу, щоб вигнали. А проте... Еге ж, іди додому, іди, я з тобою влома побалакаю. Я тебе допитаюся. Допитаюся!

—Лебедице моя, мені ж ніколи, в мене діла важні. Іди сама додому.

Але "лебедиця" запалилася гнівом і, піднявши догори ослончика, б'є ним по столі з усього розмаху. За лускотів стіл. Бризнуло в усі боки чорнило й розлетілися папірці.

—Ти підеш додому? Підеш?

Стоїть товариш Якубець, мовчить та тіпається. А як Степанида знову занесла догори ослончика, щоб удруге ним ударити по столі, галаснув:

—Та вже піду додому. Піду, піду! Тільки заспокойся.

Ображений та принижений, товариш Якубець виходить з контори й іде додому. І хоч як намагається йти рівно, а все ж шкандибає. Оглянувся, а Степанида стоїть у кабінеті й у відчинене вікно кричить до нього:

—Йди, йди, не огинайся! А я незабаром прийду...

Коли товариш Якубець зник зі Степанидиних очей, вона звернулася до Федора:

—Федоре, а йди-но сюди. Федоре, ти чуєш?

Федір чує, але не йде, Битиме, чортова душа. Власне, він би не дався й скрутив її, але...

—Федоре, та йди, не бійся.

—Іду, йду! Чого зволите, товаришко головихо?

—Федоре, на тобі карбованця і скажи, що тут було з моїм чоловіком? У нього руки й ноги в синьцях, і ось куски з побитої лозини валяються. Та бери ж гроші, на!

Федір узяв карбованця, заховав його в кишеню й подумав: "Заробітком пахне". Але що їй сказати до діла? Думає, а Степанида нетерпляче жде.

—Ну, чого ж мовчиш? Кажі, розкажуй!

—Та знаєте, товаришко головихо, я боюся в чужі справи втручатися...

—Федоре, не бійся. На тобі карбованця ще. Бери й розкажуй. Усе, як було, по чистій правді.

—А як товариш голова довідається, а потім розгніваються та виженуть мене, тоді що я робитиму?

—Не бійся. Про те, про що ти мені розкажеш, він не визнає, я йому не скажу. Та бери ж гроші, на!

Федір узяв і цього карбованця, також заховав його в кишеню, і знову подумав: "Іде заробіток... Хіба ще подратувати, щоб ще дала карбованця? Ні, на цей раз досить. Він з часом ще в неї заробить". І почав:

—Товаришко головихо! Служив і служу я товари-

шеві голові, а вашому, значить, чоловікові чесно, вірою й правдою. А що оце я вам розкажу про цю науку, як тут сталося, то це не є зрадою, бо я кажу рідній його жінці. А як кажуть люди, то так воно й є, що "муж та жона — одна сатана".

Федір виявив себе досить поважним, поважно відкашельнувся, поглянув на Степаниду й почав їй розповідати. Власне, сам він не бачив, що діялося в кабінеті, а тільки чув, як там плескали язиками нерозбери про що. Далі чув стуки, грюки й думав: "З ким то в кабінеті товариш голова вовтузиться та змагається? А як вискочила з кабінету дівчина чи, може, молода жінка, в руці якої був оцупок збитої лозини, то йому стало ясно, як Божий день, що там було. І він думає, що й товарищі головисі цілком зрозуміло.

— Федоре, а ти ту дівчину, чи молоду жінку знаєш, хто вона?

— Ні, не знаю, а брехати не буду. Не люблю я брехунів.

— А де ж вона поділася та дівчина, чи жінка?

— Побігла й побігла вулицею. А люди, що з нею зустрічалися, казали, що вона з Вербівського колгоспу.

Степанида задумалася. Тепер їй зрозуміло, що та дівчина чи жінка була його коханкою, чомусь вони не поладили, і вона його відчухрала лозиною.

Але ж, сто чортів йому в пельку! Мало своїх коханок, ще й у інших колгоспах завів?

— Федоре, дам тобі десять карбованців, якщо ти побачиш у голови в кабінеті якусь коханку й прибіжиш та скажеш мені. Добре?

— Воно так, але я все ж боюся.

— Не бійся, я все зроблю, й тобі нічого не буде. Умовилися?

— Так, товаришко головихо. Нехай буде по вашому. Я вам це зроблю. Тільки ж глядіть, щоб не занепасти мене.

— Не турбуйся, я так зроблю, що тебе мине все.

Степанида вийшла з кабінету й пішла додому. А Федір тут же сів на ослоні, закурив з достатку й усміхнувся.

Заробітна в нього служба. Так і сунуться грошенята в його кишеню.

Раптом у кабінет входить завгосподарством колгоспу, товариш Онищенко.

— Федоре, розкажи, що тут було. Ніби приходила сюди жінка голови та біла його. Чи правда?

— Та почуєте від інших. А то мені не годиться розказувати. Тут служу, то незручно бевкати язиком.

— Федоре, не чванься. На ось тобі на пляшку горілки й розкажи.

Федір узяв гроші й каже, що чи біла голову його жінка він не бачив, але що ось стіл вона ослоном побила, чорнило розлетілося й папері зі столу, то це так.

Регоче Онищенко. Аж за живіт береться.

— Федоре, а ти не злякався, щоб вона й тебе ослоном не потягла?

— Кого? Мене? Нехай би тільки спробувала. Я б її...

Пішов Онищенко. А Федір скрутив другу цигарку й задоволено курить.

**

У наслідок гарбузової вагітної завірюхи, в колгоспі села Моргунців люди між собою не тільки лаються, докоряють одні одним та судяться, а й б'ються. Пріська, жінка покійного Андрія Гаркуші, довго терпіла від людей нарікання, приниження та всякі брехні про те, що ніби то вона, удовиця, а завагітніла. Довго все це вона зносила, терпіла. Захищалася в спосіб зауваження, докіру, а то й лайки, але, як виявилось на практиці, ця міра захисту не тільки не спиняла брехливих балачок, а й не впливала на зменшення їх. Тому вона вирішила перейти до захисту свого імені більш радикальними засобами.

От вона йде до сусідки через кілька хат, Горпини, й викликає її з хати. А як вийшла вона, привіталися й почали гомоніти так, ніби й по доброму, по-сусідському. А потім Пріська:

— Горпино, чи ти ще довго будеш носитися по селі з брехнями про мою вагітність? Довго ще паскудитимеш мене?

—О, а хіба я що? Люди балакають. А людям у роті не перегородиш.

—Та ні, я не про людей, а про тебе. Чи ще довго брехні розноситимеш? Га?

—Диви! Чого ти в'язнеш до мене? Глянь, аж запліснелася. Іди геть!

Але Пріська не йде від двору, а блискавично заносить долоню, і з усього розмаху вдаряє Горпину в щоку так сильно, що ляск відбився луною, а Горпина поточилася й мало не впала.

—Оце тобі, брехухо, щоб знала, як брехати!

Горпині цей удар завдав гніву, і вона вхопила з землі камінь, та до Пріськи:

—Так ти, сучище, прийшла до мого двору битися?!

Але "сучище" не злякалася, і в ту ж мить одною рукою вхопила за Горпинину руку з каменем, а другою — за її коси, і так почала шарпати та смикати в усі боки, що Горпина випустила з руки камінь і мусіла гукати про рятунок. Та Пріська саме розпалилася й почала бити Горпину кулаками по підбіччі, по обличчю, скрізь, аж доки вона не впала. Тоді втекла. І була задоволена, що добре віддячила за брехні, та ще й ніхто того не бачив.

Бідна Горпина! Цілих два тижні не показувалася вона між люди. Соромилася синьців, що понабивала їй Пріська по-під очима й скрізь по всьому обличчі. Хотіла поскаржитися в суд, але ніхто не бачив, не було певних свідків, а "на арапа" ніхто не хотів іти. Без свідків же хоч судись, хоч плюнь.

Прісьці дуже сподобався спосіб віддяки Горпині за брехні. І намислила вона в такий же спосіб віддячити ще й кумові Миколі. Бо й він, як і Горпина, брехав на неї, що вона вагітна. Але кум Микола не Горпина. І чи вона його подолає, про те їй слід добре подумати. Він сильний, а як ударить, то впадеш і перекинешся. Та ж долають не сильні, а сміливі. І вона його подолає. Уживе хитрощів, зворотливости, вміння, і якось воно буде.

Пріська сидить у себе в хаті, коло столу, й думає та обмозговує плян нападу на кума Миколу. Так, так.

Треба прислідити, як він ітиме повз її двір вулицею, і покликати його в двір, потім заманити під повітку, і там йому вчепитися в чуба, а далі — що буде, чия візьме. А якщо він довго не йтиме вулицею повз неї, то побачити його на базарі й запросити прийти до неї в якійсь справі і з таким пляном дій, вийшла вона з хати до хвіртки, зирнула по вулиці в один бік, у другий — нема кума Миколи, не йде ні звідти, ні звідти. Пішла двором, зайшла в повітку, никнула сюди-туди, і знову до хвіртки. Далі вийшла на вулицю й гульк — іде кум Микола. Іде! Зраділа, жде. А він щохвилини, то все ближче до неї наближається. І почала вона себе злити проти нього. Ба, почав скрізь брехати, що вона вагітна. А ще кумом їй доводиться. От кум, так кум! Пожди ж, кумчику, вона тобі віддячить! Іди сюди, йди... та швидше, швидше!

—Доброго здоров'я, кумасю!

—Моє вам шанування, кумчику! Куме Миколо, зайдіть у двір на хвильку.

—Ох, кумасю, солоденько вам дякую. Дуже заморився працею й спішу додому відпочити.

—Та зайдіть, куме... А то все двір минаєте...

—Хіба на хвильку. До кого іншого, то й ногою не ступив би, а до кумасі...

У дворі Пріські куми ще раз привіталися. Так би мовити, ближче. І одне одному стиснули руки. Далі почали розмовляти... про всячину. Звичайно, кум Микола не знає й навіть не догадується, що ця розмова є початком виконання кумасею свого плану нападу на нього, і тому в розмові з нею веде себе широко, без будьякого застереження. Зате кумася, що слово, то й з масличком, що слово, то й з усмішкою приманливою, і що слово, то й поступається й поступається в напрямі відчинених дверей у повітку. Кум Микола це помічає, але не тільки не стримується йти за нею, а свідомо посувається та мріє, що коли б отак увійти в повітку, то там було б безпечно від випадкового людського ока кумасі тепліше слово сказати, а, може, пощастило б і поцілувати... Та отак і

опинилися вони в повітці. А тут кумася перетяла собою вихід і вже продовжувала розмову з кумом трошки хвилюючись. Кум Микола це помітив, і з цього йому в голові почали переплутуватись різні думки, але всі вони були на неосяжній далечині від дійсності, яка абсолютно не приходила йому в голову.

—Куме Миколо, чи правда, що ви на базарі казали людям, ніби я від голови колгоспу завагітніла?

—А чого я? Всі люди так кажуть. Ну, може, й я. . .

—А! Так, значить, тому правда? А ви ж бачили, як голова колгоспу зі мною спав? Га?

Микола помітив, як кума Пріська вся затіпалася, як вогнем загорілися її очі. І з цього він зробив висновок, що такий її стан не міг обіцяти чогось лагідного та приємного. Але до чого саме провадив той стан? І не встиг кум на будьякій думці спинитися, як Пріська розлютованою тигрицею блискавично на нього накинулася, розчепиреними пальцями обох рук вплуталася йому в чуба й почала крутити, смикати, рвати.

Кум Микола з несподіванки не второпає, що сталося, й також не може збагнути, що йому робити. Але коли Пріська щодалі, то все дужче й дужче рвала йому чуб, і він відчув пекучу біль, заголосив:

—Та, кумасю, що ви робите?! Та чи ви казались? Пустіть! Пустіть, а то розсердюся, а як розсердюся. . .

Але кума саме розпалася, і чим дужче рве йому на голові волосся.

—Кумо, розпрочортова душе! Ах ти ж. . .

І в цю мить так сильно крутнув головою, що кума втратила рівновагу й упала на землю. Тоді він одною рукою взяв її за коси, а другою тільки замахнувся, але в цю мить вона щосили крикнула:

—Рятуйте! Гвалтує!

У кума Миколи спинилася рука в повітрі.

—А бий тебе холера! Нехай ти зчумишся, сатано!

І він плюнув, швидко вискочив з повітки, наче окропом опарений, а ще швидше по-під дворами, вулицею, далі, далі, бурмочучи про себе.

— Це так, це так! А й привітала, а й привітала... І не снилося...

А Пріська встала й рада, рада, сміється. Радою увійшла в хату, сіла край столу й ніяк не натішиться віддякою кумові Миколі за брехні. Ех, коли б ще віддячити в такий спосіб і татові хрищеному, Якимові Ласому, то вже було б добре. Але чи піднімуться в неї руки на хрищеного тата?

У Прісьчиній голові збігаються та переплетаються різні думки. І одні їй шепчуть, щоб рук не піднімала на хрищеного тата, бо ж це гріх великий, він же бо носив її до панотця христити. А інші за те, що хоч він і тато хрищений, але бити його треба. Бо добрий тато ніколи не образить хрищеної доньки. Навпаки, коли навіть на людях її правдиво осміювали б, і то він мусів би захищати її. А то на базарі, прилюдно, ганьбив її, кажучи, що в колгоспі нечуване завелось, всі вдовиці, дорослі дівчата й дівчатка завагітніли. Он і його хрищениця Пріська, жінка покійного Андрія Гаркуші, ще не встигла захолонутися чоловікові ноги, а вона вже завагітніла незаконно, від розпутника, голови колгоспу. Так отакому татові не слід віддячити? Слід, і вона йому віддячить. А цікаво, коли вона була немовлям, то він носив її до панотця христити. А тепер вона його охристить сама, й уже дорослого. Лишається Прісьці знайти спосіб, час і місце віддачі призначеної хрищеному татові дяки. Та вона такої вдачі, що довго ні над якою справою не надумується. Тато хрищений майже кожного дня ходить до крамниці стежкою, яка межує з її городом. Тут вона його зустріне і...

Пріська працює в себе на городі. Сапою вирубує між помідорами зілля шкідливе. Та все зорить, чи не йде її тато хрищений. Довгенько не було його видно, а оце побачила — йде. І тою самою стежкою, що межує з її городом. Вирубуючи зілля, почала вона наближатися до цієї стежки. А як тато порівнявся з нею, вона лишила працювати, підішла до нього ближче, привітала-

ся й запитала, куди Бог несе. Тато відповів, що був у крамниці, купив цвяхів, і йде додому.

—Тату, чи правда, що ви на базарі лаялись та казали, що я завагітніла від голови колгоспу?

—А що? Казав і зараз кажу, бо правда, бо всі люди кажуть. Хіба не видно? А ти ще й виправдуєшся? Соромилася б, розпутнице.

—Ах, сто чортів! А ви ж у мене отут були? Га?

І вона, не надумуючись, сапилном його по литках раз, удруге, втретє! Так хрищений і присів до землі, як підбитий птах. І закричав:

—Схаменись, розпутнице!

—А брехати? А брехати?

І знову сапилном його по спині, по ребрах, по чому попаде.

Не витримує хрищений тато, напружує сили, схоплюється, і до неї. А вона його тим же сапилном по руках, по руках.

Бачить тато, що біда, що він не в силі з хрищенцею змагатися, зривається з місця й тікає. А вона й не женеться за ним. Досить з нього. Стоїть, дивиться йому вслід і від задоволення посміхається. Ага?

Відбігши далі від хрищениці, хрищений спинився й оглянувся. Потім пішов поволі, похитуючись, як качка. Бурмоче собі під ніс: "А й охристила, псявіра проклята. Знав би, оминув би десятою вулицею. Ще добре, що ніхто не бачив, а то висміяли б усім селом. А й охристила..."

Доки хрищений придибав додому, спухли йому ноги й руки. Болить і спина, по-під боками, скрізь. Знесилився й ліг у ліжку. А родині сказав, що чогось йому нездужається.

Минув день, другий, тиждень, лежить хрищений.

Підходить до нього рідна дочка. І така зажурена, заклопотана...

—Тату, ложите? Скажіть, чим ви хворі? Ми лікаря покличемо.

—Не треба, дочко, мені лікаря. Хворість - - це моя старість, неміч...

Минуло ще два тижні, і хрищений відчув у собі силу. Устав з ліжка, почав ходити, а з часом і до крамниці пішов. Тільки не тою стежкою, що ходив завжди, а вулицями далекими від города хрищениці.

Питають його люди, де це він був, що так довго не було його видно.

—Ех, добрі люди, хворів...

—Та до хвороби й до смерти людина потрапляє швидко. У Бога все готове...

А між бабою Мокриною та дідом Омельком відносини покращали. Дід бабі більш фізично не погрожує. Іноді нарікає, лається та мовчки сердиться й думає "та вже чорт з нею, що вона завагітніла тепер. І справа не в тому, а в тому, що він з нею свій вік прожив, дітей і онуків має, а хто зна, чи ці діти є від нього, а онуки його крові?"

Одного дня, напередодні свята, баба Мокрина мене в макітерці мак, щоб, святкуючи, з'їсти пиріжок, а, може, ще хто прийде, то й пригостити. Час від часу поглядає на свого діда, який сидить недалеко від неї на стільчикові й лагодить черевики. І бачить, що він у гніві за ту ж її дурну вагітність. Але з цього їй тільки чудно. А дід у свою чергу споглядає на бабу й догадується, що вона з нього глузує. І сердиться. Тільки про це їй нічого не каже, а мовчки на стільчикові совгається, совгається та шилом у лавку штрик, штрик...

Регоче баба з діда. Що дурний по самі вуха. Вона ж свій вік вагітний уже віджила і більше завагітніти не може природньо. І як він цього не розуміє?

А в Ясногорів ця вагітна справа набагато погіршала. Палажка відчула тиск хвороби більший і лягла в ліжку, постогнуючи.

Прийшла Варка, як приходила й раніше. І почувши, що Палажка постогнує, каже Парасці:

—Сестро, в неї вже мабуть схватки, скоро родити буде. А, може, вона сама собі щось зробила, щоб позбутися вагітності? Не дай Боже, може померти. А тоді доведеться по слідствах та судах тинятися. Краще відвезіть її до лічниці. А там, як і помре, то клопоту не буде.

Яким пішов у колгосп просити коней. Параска все бідкається, а Варка присіла до Палажки на ліжко й знову допитується в неї:

—Племіннице, може, ти в лічниці помреш, то хоч перед смертю зізнайся, від кого ти завагітніла?

—А нехай вам, тітко, язик у роті кілком стане. Як ви всі мені набридли! Вже краще мені померти!

Везуть Ясногори Палажку до міста в лічницю. Яким сидить на возі спереду й поганяє коні, Палажка лежить серед воза, а Параска — ззаду, спустивши ноги й очі додолу. Дивляться на них люди, як на якесь небачене й нечуване диво. І хто співчуває Ясногорам, а хто лає: "Сякі-такі батьки, розбестили дівку, а тепер ради з нею дадуть".

У дворі лічниці, біля ганку, Яким спинив коні, й сюди з лічниці вийшла молода жінка-лікарша, а, може, акушерка. Вона глянула на хвору й запитала, чи не вагітна?

—Ні, тьотю, не вагітна— відповіла сама Палажка. У мене болить...

А Параска:

—Бреше, бреше. А пузо яке! Вагітна, тільки не признається. Ми ж, батьки, їй не вороги, і треба б признатися, а вона не признається.

Лікарша чи акушерка знизала плечима й пішла в лічницю. А незабаром прийшли сюди санітари з ношами, поклали на них Палажку й понесли в лічницю.

В цей час у лічниці вартував лікар Ігор Перебаскін. Він оглянув хвору й діагнозу оголосив: "Cysta". Ще говорив своєму персоналові про якісь "трубки", які самозаткнулися й тому надуло дівчині живіт. Далі звелів принести ліків. Дали їй випити, і вона незабаром відчула покращання.

Звелів лікар Перебаскін покликати Палажчиних батьків і принести ще інших ліків. І доки прийшли Ясногори, дали Палажці й ці ліки випити. Їй ще покращало й вона підвелася, сіла.

Лікар тріумфує. Звернувся до батьків хворої й запитав:

—Чим ця дівчина хвора?

Яким мовчить. А Параска:

—Та чим же, товаришу лікарє, вагітна вона, тільки не признається. Якби призналася, то вже ждали б, і що Бог би дав, а так...

Лікар трошки сердиться.

—Вона така ж вагітна, як наприклад, ось ви, товаришу батьку, вибачте за нескромне порівняння.

Яким почервонів, як рак варений. Хотів сказати, що то не він приписував Палажці вагітність, а Параска, її мати, та родичі. Але змовчав.

Тоді лікар заговорив до хворої Палажки:

—Дівчино, якщо можеш устати, то встань і пройди.

Палажка підвелася й переможно по кімнаті крок за кроком, крок за кроком.

Посміхається лікар Перебаскін.

—Бачите?— звернувся він до Палажчиних батьків, —і пузо, як ви кажете, почало стухати, а з часом і зовсім стухне. А, яка гарненька дівчина. Молодець. За медичним оглядом, вона мужчин ще не знала. А ви її вагітною зробили. Везіть її додому. Небезпека минула. І ось ліки. А через три дні нехай ще сюди прийде.

Хапає Палажка лікаря за руки, цілує й дякує.

—Товаришу лікарє, спасибі вам за порятунок від хвороби, і разом від напасти.

Тоді Параска до лікаря:

—Бачечку рідний, так вона не вагітна?

—Я вже сказав.

Лікар та інший персонал пішли. А Параска, обливаючись слізми, підступила до Палажки.

—Доне, мученице моя! Прости ж свій дурній мамі!

І "дурна мама" бере голівоньку своєї доні в обійми, цілує, голубить, радіє й разом плаче.

Везуть Ясногори Палажку додому. Яким та Параска сидять спереду воза поруч, а Палажка — серед воза. Веселенька.

Вїхали в село. А людей... У кожному дворі, по-під дворами й скрізь, і всі палять очима Ясногорів. Ще див-

ляться у вікна з хат, зазирають з повіток, з клунь, звідусіль. Кожному хочеться подивитись на дівчину Палажку, яку її рідна мати та родичі силоміць робили вагітною. А довідалися про це люди з простої причини. В лічниці, в яку возили Палажку, працюють санітарами два хлопці, односельчани Палажчини. Вони довідалися про оказію з нею і, йдучи додому, ще доки Ясногори встигли повернутися в село, дорогою, з ким стрічалися, чи кого бачили, всім про це розказували. І таким чином про Палажкіну "вагітність" довідалось усе село.

Дивляться люди на Ясногорів. І Палажці співчують, а її батьків лають: "Сякі-такі та перетакі, свою дитину до такого сорому по-дурному призвели".

Яким та Параска цих людських очей соромляться. І вона дивиться в землю, а він багатом по конях, по конях.

**
*

У селі Моргунцях існує свій щоденний базар. Збирається він раненько, ще до схід сонця, але ненадовго, годин на дві, а то й менше. Аби що купити чи продати, й додому, до праці, яка в кого є. Збирається базар майже з самих жінок та дівчат. І не стільки на ньому торгівлі, як шепотів. Та й нема дива, бо ніде більш, як на базарі, завжди появляються всякі новини, про які відразу вголос не балакають, а тільки шепочуться. Так шептались й про вагітність колгоспного жіноцтва. Довго шептались. А це вже почали говорити голосно. Вишептались.

—А — гей, молодиці! Готуймося в колгосп на христини!

—Коли й до кого?

—На цих днях. Разом до всього жіноцтва!

—А христини ж які будуть?

—Державні! А що багаті. . . Бо ще б пак! Сам тато Сталін буде хрищенням, а Сталиниха хрищеною. От, христини! А даручки які багаті немовлятам дадуть хрищені батьки!

—Еге. Ніби всім хлопчикам, в порядку змагання, дадуть добру працю на п'ять Сталінських п'ятирічок

підряд. А дівчатам призначать у колгоспі на все їхнє життя посади коровниць, свинарок, птахівниць тощо й зразу ж нагородять медалями. І тоді роби, живи, радій та хвали й дякуй своєму хрищеному татові.

—А з цих новонароджених і новоохрещених будуть вороги народу, різні шпигуни тощо?— запитав хтось.

—Дурна! Ці ж народженці чистої колгоспної крові, родовиті, як колись були дворяни стовбові!

—Правильно! І з них не буде ніяких ворогів народу.

А голова колгоспу, товариш Якубець, знає одне. Бо й кажуть люди: одне роби, одне й буде. І щодалі, що день уперед, то все настирливіше та наполегливіше велить харчувати колгоспників тільки гарбузами, щодалі, то все заохочує, а то й примушує куховарок придумувати нові й нові гатунки їжі гарбузової. Нарешті привіз із міста в колгосп першорядного висококваліфікованого та заслуженого кухаря і запропонував йому винайти якомога більше найновіших, наймодерніших та найсмачніших страв з гарбузової продукції. І він, ані трошки не задумуючись, тільки за один день винайшов дев'ять таких страв. Практично показав, як їх слід готувати, подавати, та як їсти, щоб було смачно.

Товариш Якубець наукою кухаря лишився дуже задоволений. А щоб йому віддячити, запросив з кухні до себе в кабінет. Першим ішов кухар, а слідом за ним — товариш Якубець. Це голова виявляв йому таку виняткову свою повагу. А перед дверима кабінету товариш Якубець швидко випередив кухаря, раптом відчинив двері, відскочив набік і, чемно вклоняючись, сказав:

—Прошу!

Ще коли кухар увійшов у коридор контори й наближався до дверей кабінету, Федір раптом відскочив убік і завмер. І тільки тоді, коли товариш Якубець з кухарем були вже в кабінеті, рухнувся з місця й покрутив головою.

"Оце пан. . . Пан з панів. І де він такий виховався?"

У кабінеті голови йде жвава розмова про нагороду пана кухаря відзнакою за його велику та корисну працю для колгоспу і колгоспників.

—Я вам видам посвідку, ось на такому папері, яка висвітлюватиме вашу висококваліфіковану працю, та буде вашою гордістю між друзями.

—Та в мене вже є подібних довідок така сила, що я їм і рахунку не знаю. Можете відзначити мене чимсь іншим.

—Ага, в такому разі я порушу питання перед урядом про нагороду вас червоним прапором, або червоною зіркою. Хочете?

—Маю вже червоний прапор і червону зірку. Чи не можна чим іншим відзначити?

—То, може, вам виписати продуктів різних?

—Ага, от, от... так, так... продуктів прошу, продуктів!

О, як незручно почуває себе товариш Якубець, що відразу не вгадав, чим саме слід віддячити заслуженому кухареві за його високу працю. Та якось треба викрутитись із цієї халепи. І він просить дарувати йому цю провину й зараз же випишує продукти.

—Товаришу бухгалтере, прошу швидко до мене. Швидко, швидко!

А товариш бухгалтер іде до голови качиним кроком. Наче навмисне дратує його. Незручно товаришеві Якубцеві перед дипломованим кухарем від такої поведінки бухгалтера, та вже знесе. Але не забуде. І звертається до нього в спосіб лагідний:

—Товаришу бухгалтере, нате ось цю вимогу, проведіть у себе по книгах, передайте потім завгосподарством і скажіть, щоб усе, що тут написано, зараз же запакував і — на воза. А до воза запрягти найкращих коней — трійку. І як усе це буде готове, щоб сказав мені.

Товариш бухгалтер пішов, і таким же кроком. А кухар звернувся до голови:

—Товаришу голова, чому це ваш бухгалтер такий гонорливий?

—Ні, він не гонорливий, і прекрасний, як бухгалтер і як людина. То в нього така манера, а всім здається, що він гонорливий. А до цього, він зараз складає ба-

лянс, і перед його очима цифри, як метелики, так ото й той...

- А я подумав, що він зазнається.

—О ні. Він у нас золота людина. А того розуму повнісінька голова!

Прийшов сюди завгосподарством.

—А, товариш Онищенко! Скажіть, як у вас справа з продуктами для заслуженого та високодостойного кухаря, товариша Мисочки?

—Продукти запакував і поклав на воза. Тільки віз трошки тхне кізяками. Сьогодні рано конюхи вивозили ним гній з конюшень. Але я думаю, що це нічого.

—Як то нічого?— скипів голова колгоспу. —Заслуженого на всю республіку кухаря та везти на возі в кізяках? Чи ви, товаришу Онищенко, не здуріли? О нещастя, горе моє! Ну, а коні є?

—Та де, всі на степу.

—То, може, хочете ще й коростявими кіньми везти високодостойного товариша Мисочку, га?

—Нічого я не хочу. Всі коні на степу, а вдома тільки пара шкап коростявих, яких завтра будуть розстрілювати, а сьогодні ще можна ними до вечора поробити. Так визначила комісія. І так...

—Годі, досить, годі! — галаснув голова. —Зараз же підіть до нашого лікаря, Олексія Савича і від мого імені попросіть, щоб дав своїх коней з тачанкою відвезти в місто цього милого товариша Мисочку. Тільки швидко. Блискавично!

Пішов Онищенко. А товариш голова почав товаришеві Мисочці скаржитися на відсутність у нього належного штату робітників, а через це і йому трудно працювати. Товариш Мисочка співчутливо похитував головою й сам децю в цій справі додавав. Говорили ще про децю, аж раптом у кабінет знову входить товариш Онищенко.

—Ну, що, як справа з кіньми та тачанкою?— також раптом запитав товариш Якубець.

—Коні з тачанкою та візником Ваньком Тютюнчи-

ком біля ганку контори напоготові. І пакунки з продуктами перекладені з воза на тачанку.

—Нарешті! Високоповажаний товаришу кухарє! Усе для вас зроблено. Прошу! Ага, пождіть. Як приїдете до дому і будете забирати продукти з тачанки, то пильнуйте, щоб візник не украв у вас якогось пакунка, бо то такий дядя, що треба за ним дивитись та ще й добре. Ну, тепер усе. Щасливої дороги!

Але візник Тютюнчик не такий дурний, щоб ще ждав на час, коли можна якого пакунка "сцибрити". Він уже встиг кілька їх заховати собі під сідалку, сів на неї, тримає в руках віжки, батіг і погукує:

—Прошу швидше, швидше. Час їхати. Мені Олексій Савич наказав швидко відвезти й швидко повертатися додому, бо коні потрібні!

Тільки товариш Мисочка виліз на тачанку й ще не встиг як слід усістись, візник Тютюнчик смикнув за віжки, гукнув на коней, свиснув у повітрі батогом, коні рвонули, і тачанка вихорем понеслася.

Товариш Якубець лишився таким ось вшануванням заслуженого кухаря досить задоволеним. Повернувся в кабінет, сів і подумав: "Цей кухар має справу з високими обласними достойниками і, напевне, при нагоді буде їм розказувати, як то голова колгоспу веде до діла колгоспні справи й таке інше. А це непогано".

Далі в товариша Якубця постають думки на інші теми.

—Федоре, йди до мене в кабінет.

Федір схопився. "Нащо він його кличе? Це вже щось надумав. Та й не диво. Цілими днями й ночами сидить і думає, думає..." Увійшов у кабінет.

—Товаришу голова, ви мене кликали? Я ось-о!

—Так, кликав. Федоре, чи ти пам'ятаєш, як недавно просився в мене сходити додому, а я тобі дозволив і ти ходив?

—Пам'ятаю. І то дуже добре, і ніколи не забуду.

—А як відходив від кабінету, то, бува, не бачив якоїсь жінки поблизу контори?

Федора пройняв невеликий дриж. А, он куди він гнє, он чого хоче!

— Ні, не бачив.

— А як повернувся на свій пост, то не бачив, щоб якась жінка виходила звідси?

— Ні, не бачив. Хіба, може, хто приходив тоді, як я був удома?

— Якась жінка сюди приходила. Заглянула в кабінет, але нічого не сказавши, повернула назад. І я думаю, що то вона тебе шукала. Так оце пригадав і кажу тобі.

— Ви жартуєте, товаришу голова. . .

— Ні, ні, не жартую. Приходила. А тому, що мені нічого не сказала, значить, не до мене, а до тебе.

Федір вийшов з кабінету, сів під дверима, закурив і думає: "Коли б він знав, що прочуханки давала йому лозиною Роздолиха, то вона б уже сиділа в тюрмі. А то не знає, а через те, що не знає, випитує його. Та він не дурний і не скаже. Бо навіщо губити людину, а головне, відсувати від себе заробіток. А як мовчати, то Роздолисі користь і йому користь".

А товариш Якубець, лишившись у кабінеті один, підвівся на ноги і, походжаючи, радіє, що Федір таки справді нічого не знає про прикру подію. Добре!

— Федоре!

— Чую. А що, може, йти до вас?

— Ні, я так, через двері тебе спитаю. Федоре, а про що тебе розпитувала моя жінка, яка того ж дня народила тут бешкету? Пам'ятаєш?

— Пам'ятаю, як народила бешкету. А щоб вона про що мене розпитувала, то ні, не розпитувала. Постояла в кабінеті, доки ви зійшли з очей, а потім вискочила на двір, слідом за вами, і наче вихором замело.

Знову товариш Якубець радіє. І думає: "Бач, хоч і люта його Степанида і таку колотнечу піднімає, що й печінки трясуться, а все ж і розумна, бо не стала з Федором базікати про свої сімейні справи".

— Федоре, що ти робиш?

— Стою на своєму посту. Служу вірою й правдою.

— Молодець! Закури!

Радіє товариш Якубець, і радіє Федір. Тому добре, і тому непогано. Тільки Ганна Роздолиха далека від будьяких радощів. Її розправа з головою колгоспу ще розголосу не має, але це її не тішить. Бо ж він їй хіба

подарує? А що досі мовчить, то це він підбирається до неї та вишукує кращого способу відплати. Та вже хоч би й швидше. І як гинути, то хоч не задарма. Жаль тільки доньки та й старого.

Надворі вечоріє. І хоч поволі, але могутньо, невпинно насувається темінь. Старому Роздолі в такт з нудьгою на душі. Ходить він по подвір'ю, никає сюди-туди та чухає пальцями потилицю. У цій стайні, до диявольського колгоспу, стояли його коненята. І як він до них підходив, то вони, ніби вітаючи його, легенько іржали. Тут корівки мукали, тут свині постогнували... А тепер нічого того нема. Колгосп ковтнув і не подавився. А товариші, які забирали кривавицю, казали, що все це на його користь. Добра користь. А до цього лиха — нове лихо. Стара здуріла, напала на голову колгоспу й наробила такого клопоту, що жди загибелі.

Стара Роздолиха порається в хаті, коло печі, вечерю готує. Як не є, а їсти ж треба. Настя вже спить. Як прийшла з колгоспної праці, упала на ліжко й раптом наче вмерла. Не схотіла ждати вечері й сказала, щоб її не будили. А матері ж своїї дитини жаль, що, не повечерявши, лягла спати. І замислилася: "будити, чи не будити?" Коли ось заскрипіли двері, і в хату увійшов Федір.

—Добрий вечір, тітко Ганно! А правда, що не ждали? Моліться Богу!

Ганна так і кинулася до Федора, наче до рідного тата, що воскрес із мертвих і прийшов до неї.

—Федоре, голубчику, рідненький... скажи ж, з чим прийшов: з добром, чи з лихом?

—Моліться Богу. З добром! Порядні люди не' ходять з лихом.

—Сідай же, голубчику, сідай. Старий, старий! Іди бо в хату, до нас прийшов гість дорогий! — гукнула Роздолиха у двері.

Не знати, чи старий почув надворі заклик, чи ні, але хатні двері швидко відчинилися й він увійшов.

—А... Федір! Добрий вечір тобі, Федоре. А я помітив, наче хтось у хату пішов, і подумав: "Чи не Фе-

дір?" І, бач, думка мене не одурила. Добре зробив, що прийшов. І, може, що скажеш? Те або те, туди або туди.

—Моліться Богу. Ваша справа — і комар носа не вкусить.

—Стара! Ганно! Готуй же вечерю й додай чого смачнішого. Та побільше! А я піду й роздобуду до вечері, що треба. Я швидко. Одна нога тут, а друга там.

Метушиться стара Роздолиха, вечерю закінчує готувати. І додає смачнішого, як велів старий. А Федір сидить та мовчки очима водить за всім тим, що вона готує.

Прийшов Роздоля до вдови Килини, яка стишка горілкою торгує і з того якийсь зиск має. Хіба хто з народної міліції або з сільської ради прийде "купувати", тоді збитків зазнає. Старий заморився, не здишеться. А Килина, посміхаючись, запитує його:

—Чого це ви так засапалися? Глянь, бігли, чи що?

—Не питай. Горілка є?

—Є, зараз принесу. А ви сядьте та відпочиньте.

Килина поволеньки виплила з хати, кудись пішла, але швидко повернулася з кошиком у руці.

—Ну... Скільки вам, кажіть?

—Давай півлітри!

—Мало. По вас бачу, що мало. Беріть зразу, скільки треба. Ось тут півтори літри. Забирайте, каються не будете. А як прийдете пізніше, не буде. Люди розберуть. Ну, чого чухаетесь?

—Давай!

Повертається Роздоля з горілкою додому. Швидко, ще й підбігає. Дорогою намислив: дві пляшки по півлітри сховає надворі, а з одною півлітрою увійде в хату. Так і зробив.

Сіли Роздоли з Федором вечеряти й випили по чарці. Федір натякнув, як голова колгоспу намагався його випитати про напад на нього якоїсь жінки, та й замовк.

Роздоля налив йому в чарку одному.

—Пий, Федоре. На нас не дивися. Ми вже старі, нам більше чарки не можна, шкодить. А ти людина молода, тобі можна й більше пити. Пий!

Федір і не відмовляється, випив.

—А тепер, дорогий гостю, випий від мене та й вечеряй. Що Бог дав.

Федір випив і від Роздолихи та й вечеряє.

Бачить Роздоля, що у Федора не розв'язується язик. Випив, їсть, а нічого не розказує. Натякнув. . . Налив йому ще, ще й іще, і запитав:

—Федоре, так, кажеш, що голова колгоспу намагався випитати тебе, хто на нього нападав? А хіба він не знає?

—Еге ж. Коли б то знав, а то не знає. Еге ж, покликав він, значить, мене в свій кабінет тай розпитує, чи не знаю я, хто вона, ота жінка, що вскочила до нього в кабінет з лозиною і побила її на ньому до цурки? Тоді я йому, значить. . . Еге ж, кажу, що не знаю, бо мене не було. Він мені дозволив сходити додому. А вже після цього отак махнув рукою і таки мені каже, що все пропало. І я йому кажу: еге ж, що з воза впало, то пропало.

Роздоля дякує Федорові й наливає йому чарку.

—Пий, Федоре!

—Та й вечеряй! — запрошує Роздолиха.

Федорові ще Роздолі наливали, пригощали та дякували. Нарешті гість відчув, що він уже повний, і далі ні пити, ні їсти нема куди. Подякував за хліб-сіль, за все, устав від столу, сів збоку на стільці, зробив цигарку, пихкотить і задоволено відпочиває.

Старий Роздоля вийшов з хати. А Роздолиха відчинила скриню й щось там шукає. Знайшла, зачинила скриню й підійшла до Федора.

—Федоре, голубчику. . . на, бери. Це тобі придасться. . .

Федір аж затіпався, побачивши гроші. Раптом хапнув їх у свою жменю-лопотять. І засунув до кишені.

Увійшов у хату Роздоля. А Федір тільки цього й ждав. Щоб подякувати і йти додому. Одне те, що вже й — час, а головне, гроші в кишені, і хочеться йому взнати, скільки їх є. Лічити ж у хаті незручно. І, помацавши кишеню, в якій були гроші, підвівся на ноги.

—Дяк... дякую вам, господарі, обом за... і все. А те, що я казав, так от вам хрест! Не бійтеся нічого, і Бог з вами. Я... ні, і ні... Усе шито-крито. На добраніч вам, дорогі мої та рідні, і ще раз дякую, тай додому! Д-о-д-ому!

Роздолі провели Федора з двору, за хвіртку. Тут невідомо який раз, взаємно попрощалися й подякували вони йому, а він їм. Ганна пішла назад, у хату, а Роздоля ще на хвилю лишився, ще кілька слів про те, про се. І нарешті тицьнув Федорові півлітри горілки.

—Федоре, це тобі, щоб похмелився.

Іде Федір додому. Власне, не йде, а пливе, як човен серед моря, під невеличкий, грайливий вітрець. І веселенький, як дуже рідко буває. Бо чого ж йому? В шлунку повно, в голові музика грає, а в кишені гроші лопотять. Заробив! Еге ж, скільки йому довелося б у колгоспі робити, щоб заробити на отаку вечерю з чаркою, а ще ж і гроші в кишені. Мабуть, що не мало... Може, місяць, може два, а може... А як би їх порахувати? Та вже нехай, як прийде додому, тоді. О... та це ж мабуть і його двір? Чи не його? Ворота, хвіртка... Е, ні, це не його двір. Це... еге ж, сусіди Гната. А сусід Гнат негідник, і так що й... сволоч. Бо ж він гне туди, на сицилізм і комунію. Гни, гни і сам загнися. Еге ж, отут же десь і його двір. Ага! Ось-о, осьдечки! Залізна труба-вушак. Еге ж, на те прийшов сицилізм і комунія. Та, ха-ха... гарбузи! Еге ж, а ось-о-о півхвіртки на сицилістичному вушакові теліпається. Го-го-го... живем! Еге ж, Федір сициліст, і сицилістична хвіртка на сицилістичному вушакові. О! Та це ж його хата, кругом сицилістична, і вікно...

—Жінко, Любко! Сицил... Відчиняй, іде додому сам твій сицилістичний господар Федір!

Федорова жінка, Любка, зразу почула під вікнами чийсь голос і прокинулась. Спросоння не розбере, хто б це був. Потихеньку на ліжку, біля себе, мацає... Федора нема. Пригадала, що його ще звечора не було. Ждала та несподівано й заснула. То це ж мабуть він прийшов і гукає.

—Любко! Моя сицилістична жіночко! Відчиняй! Це я, твій сициліс. . . Федір!

Любка раптом схопилася з ліжка, прислухається. Ніби голос Федорів, але якийсь, чи то хворий, чи й сама не знає який. Швидко вибігла в сіни й відчинила двері.

—Федоре, це ти?

—Я, а хто ж? Відчиняй! Еге ж. Жіночко моя сицилістична! Це ж я, а хто ж?

—Та відчинила ж, іди. А п'яненний. . . Боже мій, де це ти так нализався?

—Цить, жіночко, квітонько моя сици. . . ша! Дай поцілую!

—Та відчепись. Ху, та й як же від тебе несе. Геть, кажу. Ху!

Любка увіпхнула Федора в хату, довела до ліжка.

—Лягай, Федоре. Лягай, лягай. . . Отак!

—Жіночко моя сицилісти. . . світи лампу, запинай вікна. . . Еге ж, гостинчика тобі приніс. Еге ж!

—Федоре, не видумуй, спи. Зараз ніч, діти сплять. І де ти так напився? Може, трудодні пропив?

—Еге ж, пропив. . . Ні, не пропив. І не скажу, моя ти сици. . . жіноч. . . Не можна! І ще нап'юся. . . І не скажу. . . Ша! Жіночко, Любко, поцілуй! Не бійся! Ша! Не скажу! От хрест! І комар носа. . . Надобраніч. . . А він, тварина, комунія! Гарбузи!

Щодалі Федір говорив слова, не пов'язані між собою, і Любка не розуміла, до чого вони стосувалися. Потім почав стихати й швидко заснув. Любка знає, що коли Федір спить, то й вибухом з гармати не можна його розбудити. А ще як п'яний. . . Засвітила лампу, позапинала вікна й почала Федора приводити до порядку. Скинула з його ніг черевики, стала роздягати й натрапила на пляшку з горілкою, яка була в кишені його штанів. Взяла й злякалася: як вона її не розбила, або сама вона не розбилася, як лягав він у ліжко. Далі помацала рукою кишеню, другу — гроші. Порахувала. Ого! Порахувала вдруге — так! Що ж це за гроші? Де він їх узяв? Одержав на трудодні — не схоже. Такої кількості він ніколи на трудодні не одержував. А ще ж він щось і пропив та

горілки ось купив. Довгенько вона думала, щоб збагнути, де б він міг узяти ці гроші, але взяти не могла. Далі ще раз перерахувала, загорнула їх у хустку й заховала в пазуху. А горілку поставила на підлозі, під стіл. Потім загасила світло й лягла окремо від Федора, на припічку, але ще довго не могла заснути. Все думала та обдумувала про гроші: де їх Федір узяв? Нарешті заснула.

А Роздолі ще й не думали лягати. Все ще гомонять про се, про те, а найбільше про подію, що Ганна вчинила. І він сердиться та нарікає, а вона виправдується та запевняє, що ніякого лиха з цього не буде. Федір мовчатиме, бо й він у цій події участь брав.

—А я тобі, Ганно, кажу, що Федір людина малонадійна, бо якщо він зрадив голові колгоспу, то й нам може зрадити.

Під кінець розмови, Роздолі навіть трошки погнівалися між собою й полягали спати нарізно.

Не сплять ще і в хаті голови колгоспу. І не тільки, що не сплять, а тут відбувається тяжка сімейна драма. Степанида, в припадку злости, вже двічі хапалася за стілець, намагаючись побити його на голові чоловіка за те, що не слухає її, не кориться й не хоче кидати села Моргунців та переходити хоч на таку саму працю, але в інше село. А він доводить їй:

—Степанидо, рідненька моя! Ну, як ти не можеш зрозуміти, що я ж дійсний член комуністичної партії, сам собою розпоряджатися не можу й не маю права. Я людина статуту, людина дисципліни, і можу виконувати все, що накаже мені партія. І тому, щоб перейти на якусь іншу роботу без відому чи погодження партії, зайво навіть думати. В інше місце й на іншу працю може перевести тільки партія. І вона мене перевела б, якби для того були підстави. А їх же в неї нема.

Як Степанида почула, що для переведу в інше місце нема підстав, то знову й збожеволіла. Знову вхопила стілець і — до нього.

—А, так? Нема підстав?! А що все село реве на тебе, що завів у колгоспі гарем і всі колгоспниці завагітні-

ли від тебе, так це не підстава? А що клянуть тебе колгоспники за гарбузову їжу, теж не підстава? УБ'ю!

Товариш Якубець бачить, що Степанида от-от ударить його стільцем. А як тільки ударить раз, тоді біда! Тоді їй трудно буде спинити. Крім нього, вона поб'є в хаті все дощенту. І щоб запобігти цьому, він зі страхом і трепетом відступає назад, назад... Але ж ось уже стіна хати, і відступу більше нема.

—Степанидочко, горлице! Заспокойся, я кину ці прокляті Моргунці, кину. Ой, що ти робиш? Кажу ж, що кину. Буду просити та благати комуністичну партію, щоб перевела мене в інше село, чи там куди. І вона переведе. Чуєш, переведе! Ой, ой! Та що ти робиш?

З рук Стапаниди падає на підлогу розбитий стілець. Вона закриває долонями своє обличчя, біжить і падає на ліжко. А товариш Якубець, з пополотнілим обличчям, хапаючись обома руками за голову, стоїть і думає: "А, може, й справді йому перейти кудись в інше місце?" Потім, наче тяжко знеможений, повільно присідає на підлозі.

Легко сказати -- перейти. А науковий винахід з гарбузами? Ні, треба довести його до кінця, а тоді... Степаниді ж він скаже, що комуністична партія підшукує йому нове місце й швидко його переведе.

Ледве, ледве промінь світанку продирається у вікна хати, горлають скрізь півні.

**

Після події, в наслідок якої товариш Якубець пообіцяв Степаниді перейти на службу в інше село, минуло небагато часу, а вона вже йому про те нагадує й разом погрожує:

—Іване, щось тебе довго нікуди не переводять. Може, ти мене дуриш? Гляди, а то всі стільці поб'ю на твоїй голові.

Бідний товариш Якубець! Якими тільки способами він не викручується та не відбріхується перед невгомною Степанидою. Та він же порушив питання, і йому сказали, що обов'язково переведуть. Треба тільки трошки

пождати, бо такі справи швидко не робляться. Доки підшукають йому нове місце, доки підберуть йому замісника, далі накази, протоколи... А для цього треба чимало часу. В таких випадках здається, що справа ведеться дуже довго, але насправді, то зовсім не довго. Скоро переведуть. Він має певну надію.

За кожним подібним поясненням та запевненням Степаниди про перевід товариша Якубця в інше місце праці, вона м'якшає й заспокоюється. Але ненадовго. І знову й знову нагадує й погрожує йому. А до того ще оця проклята вагітність валить його з ніг. Живцем у яму кладе. Через це він мало їсть, мало спить, і чує, як його сили, хоч і поволі, а все падають і падають. А цю ніч він майже зовсім не спав. Не давала наука гарбузова:

Товариш Якубець не знає, яка пора ночі, бо годинник стоїть. Але встав, потихеньку вмився, одягнувся, навшпиньках вийшов з хати й попрямував у колгосп. Колгоспні ворота й хвіртка були не зачинені. Вчора, як відчинили польовим бригадам, що поверталися з роботи, так і не зачинили. Надійшла йому думка: він чув, що десь у світі є такі країни, в яких ніколи ніщо не зачиняється й не замикається. То чому ж в їх країні комунізму мусить усе зачинятися, замикатися, ще й вартуватися? І зрадів. Винахід! Новий винахід! Швидше, швидше закінчити винахід гарбузовий і зараз же братися за цей новий.

У колгоспному дворі людей ще нема. Та й не диво, ще ж ніч. Тільки йому не ніч. Увійшов у контору, Федора нема. І це не диво. Чому він уночі має тут бути? Відімкнув двері в кабінет, підійшов до свого столу, сів, задумався. І зразу ж йому в голову впало багато різних думок. І де вони беруться? Але треба ж думати. Думати й працювати. І він думає й працює, а люди ще й незадоволені... Чорна невдячність!

Надворі почало розвиднятися, прийшов Федір. Побачив і почув, що голова в кабінеті, сів на підлозі, під дверима, скрутив цигарку, палить і покашлює. Навмисне голосно, щоб почув голова. Мовляв, чуєш? Федір уже на своєму посту службу несе.

—Федоре, ти вже прийшов?

—Давно. Раніше від вас. Я був надворі, як ви прийшли. І я вас бачив, а ви мене ні.

—Добре, Федоре. Молодець, Федоре, піди до нашого лікаря, Олексія Савича, і скажи йому, що я його дуже прошу зараз же прийти до мене в кабінет по важному ділу.

—Та лікар ще ж спить. Лікарня відчиняється тоді, як сонце ген під пору снідання підходить. А зараз воно ще й не зійшло.

—Ах, Федоре, лікар уже не спить. Він біля лікарні у квітнику гуляє щоранку. Щасливий чоловік! Робити нема чого, так він і гуляє. Спробував би він сісти на моє місце, то погуляв би! Іди й поклич.

Товариш Якубець не помилився, посилаючи Федора шукати лікаря в квітнику. Там Федір його й здибав.

—Олексію Савичу! Доброго вам ранку! Гуляєте? Гуляйте на здоров'я. Олексію Савичу, товариш голова колгоспу просит вас дуже зараз же прийти до нього в кабінет. По якомусь важному ділу. Прийдіть? Кажіть!

—Прийду. Зараз іду.

Повернувся Федір і доповів голові, що лікар зараз до нього прийде.

—Федоре, зараз, це значить, що він уже мусів бути тут, але ж його нема.

Та товариш Якубець більше з Федором по цьому питанню не веде ніяких балачок. Рвучко виходить з кабінету виглядати, а лікар йому назустріч.

—Олексію Савичу, голубчику, рідненький, допоможіть! Бо передчасно в могилу ляжу!

—Пождїть. По-перше, доброго ранку!

—Мое вам шанування, Олексію Савичу. Вибачайте! Прошу в кабінет, прошу! Сідайте. Олексію Савичу, моя голова вже не голова, а качан капусти. Я гублюся. Я збожеволію!

Олексій Савич дивиться на товариша Якубця здивованими очима.

—Товаришу голову, я нічого не розумію. Скажіть,

в чому річ, чим саме можу прислужитися, щоб допомогти вам?

—Олексію Савичу, мій найрідніший! Як могло статися, що всі колгоспниці, жінки, що мають і не мають чоловіків, дівчата, що мають і не мають коханців, а навіть і дівчатка-підлітки та, що найстрашніше, бабусі, разом завагітніли?! Але це ще не все лихо. Головне лихо полягає в тому, що все це жіноцтво ніби завагітніло від мене. Олексію Савичу, голубчику, та коли б цьому була правда, то мені ще за життя побудували б золотий пам'ятник! І поставили б у Москві, перед самим Кремлем. Але це ж брехня. І вона мене валить з ніг і так гнітить, що й дух випирає. Єдино мене втішає те, що це більш ніщо, як дія ворогів народу. Вони ні з чим не розминаються, тільки б підбити, підкосити та повалити мене, висококваліфікованого винахідника та відповідального працівника. Отже, допоможіть, рятуйте!

—Але чим саме я маю вам допомогти?

—То вже справа ваша, чим. Ви медицина, ви тільки глянете, так і знаєте, чи жінка, дівка або баба вагітна, чи, може, й ні. А як вагітна, то від кого, і з якого часу.

—Щоб узнати від кого вагітна та або інша жінка, то це вже занадто було б мудро. Що ж до решти питання, чи вагітна чи ні, то про це взнати можна. Але для чого вам це потрібно?

Товариш Якубець дивиться на лікаря так, як дивляться на людину святої простоти. Адже він лікар, дійшов високої освіти медичної й мусить знати, що в цій вагітності може ховатися і зростати найбільший державний злочин.

—Олексію Савичу, може, колгоспне жіноцтво й не вагітне, а тільки прикидається вагітним, щоб цим створити велику шкоду колгоспній системі. Ось для чого все це потрібне. Ну, а поруч з цим і з мене спаде незаслужена чорна пляма.

—Товаришу голово, я чув і зараз чую майже щоденно про вагітність колгоспного жіноцтва. Пробивав прийти до якогось висновку в цьому надзвичайно цікавому та важному питанні, але, на жаль, не можу. Бо ж для

того раніше треба оглянути ту або іншу жінку, бачити на власні очі.

—Олексію Савичу, оглядайте, дивіться й що хочете робіть, тільки візьміться за цю справу. Усе це в вашій компетенції, у ваших руках. А ще ж і я вам допоможу.

—Гаразд. Це зробити можна. Але оскільки ця вагітність є масового характеру, я сповіщу про неї в районний відділ охорони здоров'я. А там, напевне, скличуть відповідну комісію, і справа вирішиться.

—Будь ласка, будь ласка! Сповіщайте, скликайте комісію, десять комісій, тільки доведіть діло до кінця.

—Гаразд, гаразд. Сьогодні ж за цю справу й візмусь. Бувайте!

—Щасливої дороги! Олексію Савичу, я вас проведу. Ви в лікарню?

—Так.

Бере товариш Якубець лікаря під руку ніжно, ніжно, і йдуть. Минули квітник, в якому лікар ранками гуляє, й увійшли в приміщення лікарні. Олексій Савич розпорядився по лікарні, а сам сів до столу й почав писати.

"Що ж він пише?" — подумав про себе товариш Якубець. А далі не стерпів і запитав:

—Олексію Савичу, це ви, може, сповіщення в район пишете?

—Так. Ви вгадали.

І лікар пише, а товариш Якубець, не кліпаючи, дивиться, як він пише. Та думає: "Ні, Олексій Савич таки людина добра й розумна. А все наука! От тільки ще не дійшов до винахідництва. Але видно, що дійде".

—Олексію Савичу, як напишете, то пошліть у район верхівцем. Я дам кращого коня й кращого верхівця. Добре?

—Не треба. Я зараз сам їду в район, буду в відділі охорони здоров'я й віддам.

—Прекрасно! Кращого нічого й не треба. Ах, і як же я вам вдячний!

До Олексія Савича хутко входить завгосподарством лікарні Ванько Тютюнчик. І, перш за все, за своєю вда-

чею, швидко кидає навколо зацікавленими очима. А вже потім звертається до свого начальника:

—Олексію Савичу, до міста скоро будете їхати?

—За кілька хвилин. Тільки на чверть години додому заверну. Коні можна запрягти й підїжджати до квартири.

Тютюнчик, як увійшов, так і вийшов — швидко. А товариш Якубець подякував Олексієві Савичу за працю, побажав йому всього найкращого й вийшов, не поспішаючи.

Лікар таки не барився. Відвідав свою квартиру, зробив дружині неприємність, відмовившись снідати, швиденько зібрався й поїхав.

До міста було недалеко, Тютюнчик швидко доїхав і спинився біля районного виконавчого комітету. Там був саме завідувач відділу охорони здоров'я, і Олексій Савич особисто віддав йому в руки сповіщення про вагітність у колгоспні імени Кірова. А сам відійшов до загального столу, присів, почав переглядати в своєму портфелі папери й одночасно спостерігав за зав. охорони здоров'я, чи він зразу читатиме сповіщення про вагітність, чи віддасть його в реєстратуру.

Завідувач районним відділом охорони здоров'я спочатку поклав пакет на стіл. Але швидко збагнув, що коли лікар особисто віддав його, то певне, щось є там цікаве. Розірвав пакет, читає. Потім, насторожившись, знову читає. Далі вдає, ніби нічого не розуміє й звертається до Олексія Савича.

—Товаришу лікарю, що це, всі колгоспниці різного віку водночас завагітніли?

—Я їх не оглядав, але з зовнішнього вигляду так. Про цю вагітність відомо людям усього села. І сам голова колгоспу, порушивши це питання, просив оглянути всіх завагітнілих.

—Дивно. Тричі дивно! Це щось неспроста. . .

—Борисе Мордуховичу, я вам не потрібний? Спішу.

—Ні, ні, Олексію Савичу, ви вільні. А про наслідки цієї справи незабаром довідаєтеся. Дякую, що привезли таку цікаву і з наукового боку цінну новину.

Олексій Савич пішов. А Борис Мордухович сів біля свого столу, поклав собі перед очима сповіщення про вагітність і полинув у задуму.

**
*

Як тільки Олексій Савич виїхав із села Моргунців до міста, в районний виконавчий комітет, з цікавим питанням вагітним, товариш Якубець не знаходить собі спокою. Хвильку сидить у своєму кабінеті, потім вийде надвір і скрізь метушиться. Йде собі додому й свариться зі Степанидою. Тоді знову в колгосп, туди, сюди, і так без кінця. Та все нарікає сам на себе, що не подумався поїхати разом з Олексієм Савичем у район. Який жаль! Це ж там усі піднялися на ноги, метушаться, обговорюють вагітну справу, складають комісію, а, може, разом дві й три, а його нема. Проморгав! Нема того, кого найбільше треба, хто найбільше знає про історичну подію. Тобто його, товариша Якубця, який керує колгоспом імени Кірова, де саме й з'явилася ця вагітна історія, якої ще не знає світ. Ах, що ж йому робити? Та що ж, негайно, цю ж мить їхати в район. Не ждати ж, доки за ним пришлють автомашину, нащо людей турбувати? Їхати! Коней йому та найжвавіших, найпрудкіших! Швидко, найшвидше! Де товариш бухгалтер? Де товариш Онищенко? Коней йому. Блискавично. Федоре, пильнуй свого діла!

Бігає товариш Якубець по колгоспному дворі та все кричить, щоб запрягали йому швидше коней. Лишають колгоспники свою працю та з великим подивом дивляться на нього. Дивляться та радіють приховано, що товариш Якубець, розпрочортів син, збожеволів. А якщо ще не зовсім, то починає божеволіти. А бий його Божа сила правдива! За глум над колгоспниками, за знущання та за харчування гарбузами.

Підходить до товариша Якубця завгосподарством, товариш Онищенко й каже:

—Товаришу голова, всі коні на праці, в степу. Треба було вам про це вранці сказати, я й затримав би.

—А що, може, коростявими запропонуєте їхати? Коней мені, коней!

—Товаришу голова, може, послати за кіньми в степ?

—Товаришу Онищенко, ви що, жартуєте? З вогнем не жартують. Мені зараз треба їхати в район у такій справі, що життя, або смерть. Щоб зараз мені були коні. А не буде, то це є зрив найважливішої справи. Більше цього, це шкідництво, вихватка класового ворога!

Товариш Онищенко розгубився. Чорт його знає, може й справді, трапилося таке важливе діло, що за невиконання його в свій час можна потрапити в Сибір. А їм це зробити не трудно.

—Товаришу голова, єдиний спосіб мати коні, це послати за ними в степ.

—О нещастя! Та посилайте, нехай іде, нехай біжить. Тільки швидко!

Товариш Онищенко шукає найжвавішого хлопця-колгоспника, щоб збігав у степ за кіньми. А голова колгоспу йде в свій кабінет і гукає:

—Федоре, де ти є? Федоре!

—Та я ж ось-о, під дверима. Хіба не бачите?

—Ага, бачу, бачу! Стій, стій. Бачу. Ну, нічого. Ну, все!

Голова колгоспу зникає в кабінеті. А Федір з подивом розводить руками.

Хтось з колгоспників побачив водовоза, який їхав із степу до Дніпра по воду з діжою на возі, і зарепетував:

—Товаришу Онищенко! Ось із степу водовоз іде!

Товариш Онищенко стрімголов вискочив на вулицю, і розвівши руки, перегордив водовозові дорогу.

—Завертай у двір. Хлопці, скинути з воза діжу, накидати на нього соломи й прикрити ковдрою. Та швидко, швидко!

—Дядьку Онищенко, та люди ж у степу пити хочуть. Мене послали по воду, а ви... Дядьку! І коні хочуть пити,— лепетав хлопець-водовоз.

Але Онищенко тільки махнув рукою й подався до голови колгоспу. Тим часом кілька хлопців — дворових колгоспників підбігли до водовоза, завели коней у двір,

скинули з воза діжу, накидали на нього соломи й прикрили ковдрою.

Біжить товариш Якубець до воза й на бігу розпоряджається:

—Федоре, пильнуй!

І підбігши до коней, швидко плигнув на воза. А товариш Онищенко звелів одному колгоспникові теж сідати на воза за погонича.

—Поганяй!— крикнув товариш Якубець. —Поганяй!.. Швидко, на всю силу!

Погонич смикнув віжками, гукнув до коней, але вони ані рухнулися з місця. Хлопець-водовоз встиг піднести їм відро води й вони пили з великою жадобою, доки не випили.

—Поганяй!— знову гукнув товариш Якубець.

Погонич ударив по конях батою, коні ірвонули з двору. А в двір саме заїжджав лікар своїми кінями. Спипились .

—Олексію Савичу, ви вже приїхали з району?

—Як бачите, приїхав.

—А я оце до вас розігнався.

—Не треба. Справа вже на колесах.

По хвилі Олексій Савич у кабінеті голови розказував йому про ставлення районного відділу охорони здоров'я до вагітної справи. І додав, що ця справа на певній дорозі, і все вийде дуже добре. Товариш Якубець прихильно дякував, кажучи:

—О, як мені приємно, як приємно! Який я вам вдячний!

—Нема за що, товаришу голову. Це наш обов'язок.

—Олексію Савичу, скажіть ,а не питали в районі, чому з вами не приїхав і голова колгоспу, товариш Якубець?

—Ні ,не питали. І певне тому, що не було потреби. Бо вагітна справа як слід з'ясована в моєму співіщенні, з чого й почнеться науково-дослідча праця, про що вам обов'язково напишуть.

—Дякую! І ще раз дякую. Товаришу бухгалтере, веліть дати для лікаревих коней корму!

—Не турбуйтеся. Завгосподарством лікарні, Ванько Тютюнчик, уже набрав повний віз найкращого сіна, нікого не питаючись.

—Нічого, нічого, нехай бере!

—А ще й вівса вимагає!

—Давайте й вівса, давайте, не шкодуючи. Олексію Савичу, а в районі не питали, як з цією вагітністю бореться голова колгоспу?

—Ні, не питали.

—Ну, дякую, Олексію Савичу, дякую. Олексію Савичу, пришліть кого, я вам продуктів випишу. Та швидко. Зразу!

—Ні, не треба. По-перше, не зручно, бо ви вже мені виписували, а по-друге, колгоспники лаятимуться. Ви ж їм не виписуєте?

—Колгоспники за свою працю одержують повністю, а до цього їм нема ніякого діла. Я тут господар, і я тут усім керую. Присилайте, я випишу.

Ні, не хочу.

Вони розпрощалися, і лікар пішов. А товариш Якубець трошки його провів, спинився, дивиться йому вслід і думає: "учена людина, добра, і лікар, як лікар, а врешті по самі вуха дурень. Відмовився від продуктів по твердих цінах. Ех!"

**

Сидить товариш Якубець у своєму кабінеті, покуряє, відпочиває. Нарешті все в нього в належному порядку. Вагітність на добрій дорозі, швидко все виясниться, і він матиме спокій. Степаниду він майстерно, по дипломатичній мудрості, потрошку, але успішно заколисує та заспокоює й цим самим небажану справу переходу його в інше місце праці відволікає все далі, а це дає йому повну можливість довести його гарбузовий винахід до кінця. Потім зібрати славу винахідницьку, а вже слава дасть йому і якусь копійку, так би сказати, на чорний день. А тоді... Поки ж що йому треба приділити всю увагу, всю силу розуму на поліпшення готування гарбузової їжі для колгоспників.

— Федоре, ти тут?

— Тут, товаришу голова. А де б же я був?

— Федоре, піди на кухню дворову й скажи обом куховаркам, щоб прийшли до мене в кабінет, я маю з ними поговорити.

— Зараз. Ось тільки цигарку скрутю. Уже йду. Пішов.

Куховарки стрінули Федора з великим подивом. Бо це вперше він до них приходить. А ще й тому, що колгоспники почали його вважати правою рукою голови колгоспу, то як і не здивуватися? Федір привітався, а Варка запитала:

— Федоре, якими це тебе вітрами до нас принесло? Поганими, чи добрими? А може, тобі гарбуза захотілося? То кажи, не соромся.

— Та підожди, не верещи. Язиката!

Варка замовкла. А Пріська сліпенька обізвалася.

— Федоре, ми тобі дамо гарбуза печеного. От смачний. . . Ти ж у нас гість дорогий! Хочеш? Кажі!

— Глянь, і ця з гарбузом. Відв'яжись! Та слухайте сюди обидві: зараз ідіть до голови колгоспу, в кабінет. Кличе. Чули?

— Чуємо, чуємо — відповіла Варка. — І прийдемо. А то ж хіба можна не прийти?

— Ще й перепитує. Хіба ми глухі, чи що? — додала Пріська сліпенька.

Федір пішов до себе. А куховарки задумалися: "на що б це він їх кликав? Це вже щось надумав, може, гірше за гарбузи. . . От лихо їм з ним, от лихо!"

— Прісько, не журись раніше, ніж довідаємося, чому він нас хоче бачити.

— Ех, Варко, не в гості ж кличе. А щось надумав, мабуть погане.

— Ти своєї, а я своєї. Підемо та й узнаємо. І не треба крутити мозком та догадуватися. Ага, Прісько, давай приготуємо й понесемо йому гарбузяного гостинця. Усього потрошку: вареного кусочками, печеного скибками, ну й каші. Давай?

— Та давай. Нехай посмакує песиголовець, якою їжою харчує колгоспників.

І куховарки почали готувати голові колгоспу гарбузовий гостинець. А Федір повернувся на своє місце й доповів, що виконав наказ, і куховарки скоро придуть.

—Молодець. Федоре, закури!— гукнув товариш Якубець з кабінету.

Сів Федір на підлозі, під дверима кабінету. Закурив, пихкотить, і сам про себе думкою бідкається, що вже нема в нього грошей. Навіть на табак. Хіба попросити товариша голову, щоб дав на трудодні авансом? І він дасть, нема ніякого сумніву. Але ж на ці гроші його жінка, Любка, розчепірила пальці обох рук. Треба на дітей, на те й те... І як надійде той час, що їх видаватимуть, а йому одержувати не буде чого, чи, принаймні, хоч і буде, але дуже мало, то що він тоді їй скаже? Ні, цих грошей чіпати не можна. Якби заробіток попався! Може, сходити до Роздолів? Ні, рано, недавно був.

Федір раптом схопився. Та ж заробіток є! Правда, він не певний, але можна поспробувати. Чи сказати голові, що він на хвильку відійде з-під дверей, чи піти, не кажучи йому нічого? Так, він відійде, не питаючись, це ж на мить, а коли б що, то скаже: ходив до вітру.

Прийшли куховарки з кількома горщиками в руках, і Варка запитала Федора:

—Чи можна до товариша голови? Нас кликано, і ми прийшли.

Федір трошки відхилив двері в кабінет і, всунувши туди півобличчя, у свою чергу теж запитав:

—Товаришу голова, прийшли до вас куховарки. Можна пустити?

—Можна. Нехай увійдуть.

Федір відчинив двері. А як куховарки увійшли в кабінет, затулив міцно собі долонями рот і зареготав. Ось він влаштує завірюху й щось заробить. Воно й не годилося б у такий спосіб заробляти, але що будеш робити, коли такий шахрайський світ настав? Не бреше, не дурить і не живе за рахунок іншого тільки той, у кого в голові шарики не крутяться, або кому відрізано язик.

 Відбито з журналу "Літературна Україна", 1955 р.

Поганий світ. Так і хочеться крикнути до неба голосом разуючого грому: “р я т у й т е !”

Куховарки чемно привіталися до голови колгоспу й поставили на стіл горщики з гарбузом вареним і печеним у шістьох гатунках.

—А це що?— запитав товариш Якубець, зазираючи в горщики.

—Товаришу голова, це ми принесли вам на показ гарбузові харчі, які ми готуємо й харчуємо ними колгоспників. Ми хочемо, щоб ви подивилися, — відрпортувала Варка.

—А може, ще й посмакуєте— додала Пріська сліпенька.

—Добре, дуже добре. Так і треба — показати голові колгоспу свою здібність до праці й саму працю. Хвалю і разом дякую. От тільки скажіть, хто вас навчив це зробити?

—Ніхто, самі додумалися— відповіла Пріська сліпенька.

А Варка покрутила головою.

—Товаришу голова. Ні, не самі. Наткнув нас на це мій сусід, Яхрем Головатий. Він розказував, що як сидів у тюрмі й був кухарем, то за всяким разом, як зварить обід, зразу носив начальнику тюрми на пробу, а потім уже й роздавав риштантам. А ми збагнули, що до чого, та оце принесли й вам на пробу. Голова колгоспу трошки думає: “Тюрма, риштанти, начальник тюрми... Голова колгоспу, колгоспники... Щось ніби вуха ріже. Та дарма, комуністична партія вчить абсолютно ні з чим не розминатися, тільки б була користь для комуністичного устрою. Так, так”...

—Добре! Цей спосіб гідний уваги, і я його схвалюю. Заведемо й у нас такий порядок. Щоб колгоспники знали й на власні очі бачили, що перше, ніж гарбузову їжу дають їм для споживання, я сам, голова колгоспу, її споживав. І буде це запорукою, що ця їжа цілком придатна для споживання й дуже корисна для організму. А тепер будемо оглядати за чергою кожну страву.

Кому що, а Федорові своє — про заробіток. При-

слухаючись до розмов у кабінеті, весь час ждав він того моменту, коли саме буде найзручніше розпочати надуману ним справу. І вирішив, що огляд гарбузових страв дає найзручніший момент для дії. І пішов. А увійшовши до хати голови колгоспу й привітавшись до Степаниди, почав:

—Товаришко головоху, ви обіцяли мені десять карбованців. . .

—Так.

—Давайте!

Степанида метнулася до шафи, дістала гаманець і взяла звідти гроші.

—На. Ну, кажи!

Федір перш за все сховав гроші в кишеню. А тоді:

—Зараз у кабінеті голови разом аж дві коханки.

Степанида заметушилася, пополотніла й стисла зуби. Далі вхопила качалку, якою вона розкачувала тісто й кинулась бігти в кабінет на розправу. Але Федір злякався, спинив її й почав маневрувати, щоб зм'якшити подію. Бо головоху ж може страхіття вчинити.

—Товаришко головоху, не можна бігти в кабінет у такому вигляді та ще й з качалкою в руках. Вони у вікно можуть вас побачити й утекти. А щоб вийшло добре, послушайте мене. Зараз піду я до кабінету голови, а ви трошки заспокойтеся й дивіться: як тільки я увійду в сіни контори, тоді й ви спокійно йдіть, і без качалки.

Степанида послухала Федорової поради. Іде Федір, а з грудей віддих за віддихом, і один одного тяжчий. Ху! І яку йому пощастило її спинити? А коли б не спинив, наробила б катавасії. Ой, наробила б. . . Та тепер уже не наробить. Він, як прийде в сіни контори, зараз же почне за нею зорити. І тільки вона з'явиться на вулиці, а він шепне голові, куховарки вийдуть, і все буде шито-крито. Щоправда, без завірюхи діло не обійдеться, а все ж не те, що могло статися при наявності качалки в її руках. Завірюха нехай станеться, до цього й ішло, ба, за що ж він гроші заробив?

Федір переступив поріг у сіни контори, і зразу ж озирнувся, щоб подивитися, чи не йде Степанида. А во-

на за ним віч на віч. Пополотніла, вся дрижить, але без качалки в руках. І тут вона вже не надумується, що їй робити, і не радиться з Федором. А раптом, мовчки, хапає обома руками за клямку дверей і так сильно смикає, що двері затріщали, розпахнулися, а заціпка, на яку вони були взяті, відскочила геть.

—А! Стонадцять чортів! Кохаєшся? . . . Так ось вони, коханочки?

—Степанидо, що ти? це ж куховарки принесли мені спробувати їжу!

—Знаю, знаю, болячка вам усім на печінки, знаю! Це навмисне, щоб одурити мене.

І повернувшись до Варки, так сильно ударила долонею по її щоці, що аж луна пішла.

Варка скипіла образою і в ту ж мить швидкою кинулась на голову, вплуталася їй у волосся й ну крутити на всі боки. На поміч Варці підбігає Пріська сліпенька, та кулаками Степаниду по підбіччю, по підбіччю!

Але Степанида сильна, вона блискавично кинула головою догори, вирвалася з Варчиних рук і кинулась до товариша Якубця.

—Чого ж ти, стонадцять чортів тобі в ребра, не борониш своєї жінки? Миліші тобі твої коханки?— І хапає горщикок, та товариша Якубця ним по голові. Так і потік йому по обличчі гарбузовий соус. А Варка вхопила другий горщикок та по голові ним Степаниду.

Товариш Якубець злякався, вискочив з кабінету й давай тікати.

А Степанида жбурнула йому навздогін ще один горщикок з варним гарбузом. Пріська сліпенька влучила Степаниді в спину скибкою гарбуза печеного. Степанида кинулась на Пріську сліпеньку з кулаками, а Варка на Степаниду. Сплелися, вовтузяться. В кожній на голові розкудовчене волосся, одна одну хапають за патли, а кулаки аж свистять.

Федір метушиться по сінях. Розгубився й не знає, що йому робити. Далі вискочив із сіней і щосили закричав:

— Р Я Т У Й Т Е ! Тут душогубство!!!

Мабуть, десятий раз, а може, й більше, завідувач відділом охорони здоров'я, товариш Борис Мордухович, перечитує повідомлення лікаря села Моргунців про масову й майже одноразову вагітність жінок, дівчат і навіть дівчаток-підлітків та бабусів у колгоспі імени товариша Кірова. Перечитує, замислюється, думає. А тоді раптом устав з ослону, на якому любив сидіти, підійшов до телефону й узяв у руку слухавку.

— Галло! Прошу завідувача охорони здоров'я області! Галло! Це ви, Марко Мусієвичу? Доброго здоров'я! Марко Мусієвичу, хочу, покищо, поділитися з вами незвичайною новиною, якої ще світ не знав. У колгоспі імени Кірова помічено раптову й одночасну вагітність усього жіноцтва, разом з дівчатками-підлітками й бабусями. Що? Ні, я одержав про це спеціальне повідомлення тамошнього лікаря. Га? Так, я зараз складу доповідь і копію надішлю вам. Добре, Марко Мусієвичу, так і зроблю.

Борис Мордухович повертається в свій кабінет, сідає біля столу й складає доповідь про вагітність. Часто спинається, важкенько віддихає, думає, знову пише. Справа досить важлива, треба й серйозного ставлення до неї.

У кабінет Бориса Мордуховича швидко, без попередження, входить начальник районного НКВД.

— Борисе Мордуховичу, що тут у вас за подія з вагітністю жіноцтва в якомусь колгоспі?

— Тільки що одержав про це повідомлення від лікаря й складаю доповідь.

— Дивна річ, Борисе Мордуховичу, ви тут поруч зі мною сидите, а я нічого не знаю. А обласне НКВД вже знає й вимагає від мене докладного з'ясування справи. Прошу зараз же, ще до складання доповіді, про все це поінформувати мене усно.

— Товаришу начальнику, пождіть трошки. Складу доповідь і дам вам копію.

—Дякую за ласку. Я вже й так одержав від обласного НКВД дулю під ніс. Прошу викласти мені про цю вагітну подію зараз, негайно. А копію доповіді дасте потім.

Борис Мордухович тяжко зітхає, кладе ручку з пером і усно з'ясовує начальника НКВД вагітну справу. А задовольнивши його, знову складає доповідь.

Раптом у кабінет Бориса Мордуховича входить секретарка голови району.

—Борисе Мордуховичу, швидко йдіть до голови району. Кличе вас. Ой, та швидко ж! Чого ви сидите? Ідіть!

Він мовчки, хвилю, здивовано дивиться на секретарку. Потім тяжко підводиться й також мовчки йде до голови району.

Голова району зустрічає його незадоволено.

—Не ждав... Не ждав від вас цього, що сталося. Одержали відомості про подію вагітну й мене про це не повідомили, а полізли в область.

—Даруйте, товаришу голово. Але я про цю подію тільки що одержав повідомлення й ще не встиг вам докласти. Зараз пишу вам доповідь.

—Так, але в області вже знають. Маєш?!

—Товаришу голово, це вийшло з непорозуміння. Я про цю вагітність, так би мовити, з медичного боку, по телефону поділився з завідувачем обласного відділу охорони здоров'я, а він, певне, ляпнув язиком, і пішло. Пождіть хвилю, я закінчу складати доповідь, з якої ви про все довідаєтесь.

—Але ж кожную хвилину голова області знову може мене запитати про цю вагітність, а я знову нічого не знаю. Краще, ще до закінчення доповіді, розкажіть мені про все усно.

Після того, як Борис Мордухович усно з'ясував голові району вагітну справу й повернувся у свій кабінет та почав складати доповідь, увійшов до нього прокурор району.

—Борисе Мордуховичу, голубчику, що тут у вас за

подія з жінками? Ніби в якомусь колгоспі раптом усі вони завагітніли?

—Товаришу прокуроре, прошу вас, благаю, пождіть кілька хвилин, доки я по цьому питанню складу доповідь, а тоді вже й довідаєтесь.

—Голубчику, не можу ждати. Обласний прокурор стоїть біля телефону із слухавкою коло вуха і хоче від мене знати, в чому справа, а я сам нічого не знаю. Прощу вас ще до доповіді розказати мені хоч кількома словами про цю подію.

Лишає Борис Мордухович складати доповідь і з'ясовує усно про вагітну подію ще й прокуророві району. Коли ж він вийшов, замикає двері, працює над доповіддю і тішить себе тим, що вже більш ніхто до нього не ввійде.

А секретарка голови району саме наближається до дверей, береться за їх ручку, пробує відчинити — не відчиняються. Вона вдруге, втретє — відчинити не може. Подивилася в дірочку замка й побачила завідувача охорони здоров'я, який мовчки, уважно працював і очевидно, не хотів обзиватися. Секретарка усміхнулася.

—Борисе Мордуховичу, відчиніть! Чуєте, відчиніть! Та чого ж ви не відчиняєте? Я ж ось у дірочку бачу, що ви сидите. Ач, ще й ключ із замка вийняли, ніби вас у кабінеті нема. Відчиніть, а то скажу товаришеві голові, що ви замкнулися й п'янствуєте. Чуєте?!

Борис Мордухович сердито кидає на стіл ручку й відчиняє двері.

—Ну, чого ви претесь? Ви ж мені заважаєте працювати. От нещастя, от горенько, не дають закінчити доповіді. Ну, чого прийшли? Кажіть!

—Товариш голова питають, чи ви скоро напишете доповідь.

—Скажіть голові, щоб біля дверей мого кабінету поставив варту й до мене нікого не пускали, а то не скоро доповідь буде готова. Звідусіль до мене йдуть і заважають працювати. Ідіть, скажіть і більш не приходьте.

Секретарша пішла. А Борис Мордухович узявся за

працю. І по хвилі коло дверей його кабінету стояв озброєний енкаведист із суворим виглядом.

Та до Бориса Мордуховича зайшла і його дружина. Хотіла відчинити двері кабінету, але вартовий відхилив її руку й сказав, що заходити не можна. Заборонено. Жінка галаснула:

—О, нене! Борю мій, Борю!

—Рівочко, що з тобою? Чого ти?

Боря стрімголов вискочив із кабінету.

—Борю, тебе зачинили? О, нене моя, нене!

—Та ні! Хто мене зачинив? За що б мене мусіли зачиняти?! Це варта, щоб мені не заважали працювати. Заспокойся!

Рівочка заспокоїлась і шепче йому на вухо:

—Борю, між людьми ходять чутки, ніби в усіх колгоспах усі жінки разом завагітніли й разом будуть родити. Чи це правда?

Боря швиденько й також пошепки з'ясував справу, і Рівочка пішла задоволеною. А він узявся за свою працю.

Минуло кілька часу, і він доповідь закінчив. Радий. Радо встав і поспішно, з доповіддю в руках, пішов до голови району.

—Будь ласка, про цікаву вагітність маєте обгрунтовану доповідь.

Тоді швидко почали розмножувати доповідь. Зібрали всі друкарські машинки на один стіл, і один диктує, а всі друкують. Далі розіслали всім, кому належить.

У районі, починаючи з голови, всі були тої думки, що доки прийде розпорядження в справі цієї вагітної події, мусить бути спокій, але ця думка себе не виправдала. Швидко задзвонили сюди телефонами з усіх установ обласного міста і з навколишніх міст районних. Усі цікавилися подією, і хотіли знати, чи цьому правда. Довелося встановити варту коло телефону в районі, яка позмінно, за чергою, приймала запитання і давала відповідь. Поруч із запитаннями телефоном, надходили й телеграми, для прийому яких та відповіді зорганізовано окрему групу службовців. Сам голова області сповістив

про надзвичайну подію по прямому проводу в Москву.

Залунали телефонні дзвоники в усіх установах, підприємствах, громадських, професійних, партійних і інших організацій області. І одні від одних довідуються, чи правда, що в колгоспах усе жіноцтво разом завагітніло? Довідуються, розпитують та перепитують, і дивуються. Навіть обласне похоронне бюро, маючи на увазі, що оскільки разом народиться нечувано велика кількість немовлят, то, певне, буде й велика смертність, запитало голову області, скільки треба виготовити заздалегідь гробиків, щоб повністю й у свій час задовольнити потребу.

У Москві, в Кремлі, вже третій раз за чергою відбувається спільна нарада Уряду та Політбюро. І нарешті після палких промов за й проти, дійшли до єдиної думки й одногослосно визнали це масове народження немовлят за ідеологічно витриману дійсність. Побажали матерям-породіллям ще побільшити народження немовлят. Тоді вчасно й повністю будуть оброблятися колгоспні поля, родитимуть бучні врожаї збіжжя, і советський народ не терпітиме будьяких нестач. Також буде з кого організувати мільярдну армію бійців, і пройти з ними від початку до кінця світ, та добровільно зробити його советським.

Хтось вніс додаток, щоб негайно розшукати й виявити дійсного винахідника небувалої події й приділити йому належне.

Отже, в село Моргунці прибув з Москви уповноважений в найважливіших справах, товариш Ракотрус, і вже кілька днів збирає найдетальніші відомості, пов'язані з вагітністю колгоспного жіноцтва, разом зачіпаючи й питання, які б виявили дійсного винахідника цієї ери розмноження колгоспників. І допитує товариш Ракотрус товариша Якубця: Хто були його прапрадіди, діди й батьки, чим вони займалися, чи не були куркулями, а як не були, то який їх справжній соціальний стан. Чи вірили в Бога та всілякі релігійні забобони. Де родилися, де росли, училися, чи зовсім не вчилися, та як довго жили і якою смертю помирали. Чи не було між ними

геніїв науки, письменства, та чи хто з них сидів у тюрмі, або був на вигнанні, а якщо ні, то чому?

По закінченні збирання відомостей про родовід товариша Якубця, почав товариш Ракотрус збирати такі ж відомості й про нього самого. Де родився, де вчився, чому навчався, а чого осягнув? Хто були його вчителі, чи знає життя й творчу працю Енгельса, Маркса, Леніна та Сталіна? Коли і з яким наміром, чи без будьякого наміру вступив до комуністичної партії, хто за нього поручався, чи мав партійне покарання, скільки разів і за що? Жонатий, чи, може, удівець? Скільки разів женився й розлучався, кількість дітей від кожної жінки, на кого вони записані, чи не записувалися зовсім? Кому з дітей платить аліменти, а кому ні? Походження жінки, з якою живе. Хто її батьки, діди й прадіди, хто з них був віруючий, а хто безвірник. Чи сама вона вірить у Бога, чи ні? А, може, ховаючись, вірить?

Потіє товариш Якубець, відповідаючи на безліч запитів. І на деякі з них дає відповідь близьку до правди, а більше навмання. Аби тільки не заплутатися та не наговорити на себе, на батьків, усіх праотців і Степаниду з її батьками та праотцями такого, до чого можна причепитися, закинути йому щось і вигнати з партії. Бо то було б страшно. Тоді хоч вішайся, або плигай з мосту в воду.

Лежить на столі перед уповноваженим товаришем Ракотрусом велика кількість аркушів паперу, списаних різними відомостями, а він усе розпитує й пише. І здається, цим розпитуванням не буде й кінця.

За дорученням з області, в районі почалі складати комісію для огляду колгоспного жіноцтва. І Борис Мордухович, як завідувач охорони здоров'я району, склав список з кращих лікарів для цієї комісії. А голова району, за погодженням з головою області, додав до списку ще й представників з іншої галузі науки, державних установ та громадських інституцій, і таким чином комісія уважалася складеною й повноправною.

Голова району почав намічати час дій комісії, аж раптом, збоку прокурора району, на підставі вказівок

прокурора області, протест. Між членами є лікар, батько якого мав млин-вітряк і за те був позбавлений виборчих прав. Тому такий лікар не може бути членом цієї комісії. Тим більше, комісії історичні, що розглядатиме загалькову вагітну справу, яка безумовно відіграє велику роль в поширенні подібної вагітності на користь і добробут всього Советського Союзу.

Список членів комісії переглянено, викинено з нього ненадійного лікаря й внесено іншого, надійного. Аж знову протест. Тепер протестує НКВД. До комісії залучено кілька членів, які хоч і не є ворогами народу, але за даними, які НКВД має, скоро такими будуть. І крім цього ця комісія складена без його участі і тому вважається незаконною.

Знову, і вже з участю НКВД, список членів комісії переглянено, всіх сумнівних усунено, а на їх місце введено інших, ідеологічно витриманих та з Марксо-Ленінсько-Сталінською підготовкою. Зразу ж встановили час і місце праці комісії в колгоспі імені Кірова, написали голові колгоспу і голові сільради таємне повідомлення про це й здали для відсилки по належності фельдпоштою в районне НКВД.

І всі, важенько віддихнувши, запалили цигарки, відпочивають. А дзвоник телефону — дзень! А в голови району в грудях — тьох, дзень-дзень. . .

Бере він телефонну слухавку і чує голос голови Обласного Виконавчого Комітету.

— Я голова району, чим можу прислужитися?

— негайно прислати мені список членів комісії по огляду вагітних жінок у колгоспі імені Кірова. Він мусить бути перегляненим і затвердженим в області. А до того всякі її праці припинити.

Голова району хотів ще говорити, але почувши як покладено слухавку, поклав і свою.

— Ху! Маємо: Голова області звелів прислати йому список членів комісії для перегляду його та затвердження.

І голова району розпорядився список членів комі-

сії послати в область, а повідомлення головам колгоспу та сільради завернути.

Пішли до районного НКВД, аж повідомлення ним здані в обласне НКВД. Дзвонить по телефону НКВД до НКВД, щоб повернуло повідомлення з відомої причини. Але ж обласне НКВД вже послало їх спеціальним кур'єром по призначенню. Наказано завернути кур'єра з цими повідомленнями.

Мчить автом кур'єр навздогін кур'єрові, з найбільшою швидкістю. Довгою, вузьенькою стрічкою піднімається за ним пил.

Наздогнав кур'єр кур'єра в самому селі Моргунцях, завернув. А невдовзі голова району одержав назад і самі пакети з повідомленнями і сховав їх у залізній скриньці,

Кінець дня праці. Всі службовці розійшлися, а голова закурює, відпочиває й також збирається йти.

В цей час у двері кабінету хтось тарабанить пальцями. Голова дозволив увійти. А як відчинилися двері, вибулушив здивовані очі. У кабінет суне якась поважна особа. На ній добрий одяг та взуття, вона свіжо поголена, на голові має прилизане волосся.

— Чи я можу бачити товариша голову району?

— Я сам і є голова району. Прошу сідати й сказати, чим маю прислужитися.

Поважна особа поволі сідає. Віддихаючись, витирає хусткою спітніле, червоне обличчя, виймає з кишені сигари, частує голову. І відрекомендовується:

— Я Магометов Сірік-Андрі, дійсний член-кореспондент академії наук Советського Союзу, що досліджує й вивчає характери та організми, як і таланти сучасних інтернаціонально та соціалістично-комуністичних людей нашої славної ери. А ось документи.

І він поволі виймає з кишені кілька документів, розгортає їх і кладе на стіл, перед очі голови району. Товариш голова ввічливо бере їх, швиденько перечитує і зараз же повертає назад.

— Будь ласка, чим саме можу стати вам у пригоді?

— Нашій найвищій науковій установі стало відомо, що в якомусь колгоспі вашого району раптом і з неві-

домих причин завагітніло все жіноцтво, не виключаючи підлітків і бабусів, що за своїм віком природньо не можуть вагітніти. Це явище незвичайне, і я хочу його дослідити та написати про це спеціальну книгу.

Наукова людина Магометов Сірік-Андрі на хвилику замовк. Повільно виймає з кишені хустку, повільно витирає спітніле обличчя й повільно припалює сигару, що погасла в його руці. Кілька разів пихкотить, майстерно, кільцями випускаючи з рота дим і знову продовжує:

—Наша наукова установа надзвичайно зацікавилася цим явищем, тим більше, що воно сталося в часі існування нашого соціалістично-комуністичного ладу. У цьому чуді природи наша наукова установа вбачає незрівняної сили рух організму, що може створити умови народження дітей без участі чоловіків.

І знову товариш Магометов Сірік-Андрі спинається, кілька разів затягається димом сигари й говорить далі: —Я не буду довго стомлювати вас, уже й так стомленого працею, скажу коротко, чи як кажуть наукові люди, лаконічно. Справа в тому, що мимо вже мною сказаного, нашій науковій установі стало відомо, що цю вагітність буде оглядати спеціально організована лікарська комісія. І отож, щоб наша наукова установа мала певні відомості про наслідки цього огляду, тобто наслідки дослідження вагітності, мене сюди виряджено.

—То ви маєте бажання бути членом вагітної лікарської комісії?

—Ні, тільки присутнім при працях комісії.

—Будь ласка, в такому разі зверніться з цим питанням до обласного виконавчого комітету. Вся праця складання цієї комісії організується там. Звідти ж будуть подані і вказівки про час праці комісії.

Член наукової установи товариш Магометов Сірік-Андрі поволі встає, ввічливо дякує голові району за інформації й повільно виходить з кабінету.

**

Балачки про надзвичайну жіночу вагітність у кол-

госпі імени Кірова почали приймати звичайний характер. А на початку появи цієї проклятої вагітності, жіноцтво ображалось, кидалось на докоряючих з кулаками, лозинами й судилося. Тепер же ця принизлива подія зрівняла цим назвиськом усіх підряд жінок, дівчат, підлітків і бабусів. Усі вагітні. Сміються лише з цієї вагітності, бо знають, що не вагітні, а "чогось воно так". Але є й такі, що висловлюються протилежно, і твердять, що не слід легковажити думками та тішити себе ілюзіями про те, що то воно "чогось так". Бо не так, а щось воно таки є. І це робить совєтська влада, що уславилася своїми винаходами та прогресами на користь робочим і селянам. Безперечно, що вагітна подія є якоюсь пробою над людьми. Кажуть, що все жіноцтво в колгоспі імени Кірова запліднене при допомозі шариків, схожих на цукерки, які воно споживало з їжою. Діти вдаються в залежності від кольору шарика. Після зелених будуть хлопчики, а після синіх дівчатка.

Нова ж людина, народжена від штучного запліднення, не буде подібною до колишньої людини ні характером, ні виглядом, ні смаком, ні навіть бажаннями. А буде вона цілком спокійною, слухняною, трудолюбною, не заздрою, не вимогливою, а завжди задоволеною всім тим, що їй дадуть. І аж тоді то на землі буде справжній рай. Неминуче, проте, що оскільки буде рай, то буде й пекло. У пекло потраплятимуть з числа нових людей ті, що насміляться пригадувати чи навіть думати про минуле життя.

**

У stodолі, в куточку, купкою стоять дівчата. Замучені, зажурені. І, як правило, розмовляють про вагітність. Наче б то більш нема про що й говорити.

—Так оце нас пороздягають, як мати народила, покладуть на ліжко й лікарі оглядатимуть, чи ми вагітні чи ні?

Оксана тримає себе войовничо й каже, що вона не роздягнеться й не дасть себе оглядати. Такий сором... Нізашо!

Зовсім інша балачка між колгоспницями-жінками. Ганна каже, що вона не вагітна й не боїться ніяких лікарів. Роздягнеться, ляже й нехай дивляться. Нічого не побачать, бо не вагітна. За себе знає краще від лікарів.

—Ну, і що ти, Ганно, знаєш? Це ж тобі не те, що ось маєш чоловіка, то й знаєш, чи вагітна, чи ні. А коли дали тобі з'їсти якогось шарика, то ти вагітна, а про це не знаєш. Бо звідки ж можна знати?

—Правду кажеш, Явдохо. Не знаєш. Бо хоч сьогодні й знаєш, що не вагітна, а завтра з'їла шарика чи трубочку, от і завагітніла й не знаєш, що вагітна. І видувають же чортові сини, на наші голови, отаку напасть. Бодай уже їм ум за розум закрутився. Нехай би вони самі повагітніли від шариків, або трубочок.

—Насте, не лайся, ти чула й знаєш, як голова колгоспу та інші партійці не раз казали, що все, що робиться совєтською властю, то тільки на користь нам, колгоспникам.

—Та яка ж тут, у бісового батька, користь. От так користь! Не треба тобі чоловіка, а шарики та трубочки, і вагітній, і роди, кого вони хочуть — хлопчика або дівчинку. Та нехай би вони подавилися!

—Е, молодиці, є й користь, а ще ж і яка! Звільнили нас, жінок, від безправ'я та рабства в своєму дворі, а тепер ще й від чоловіків звільнити хочуть.

—Молодиці, а чи це не брехня? Ой, брехня ж справжня. Для чого, приміром, відлучати чоловіків від жінок? А нащо ж тоді вони?

—Як нащо? Працювати будуть в колгоспі, або ще де.

Раптом хлопець-колгоспня затарабанив молотком об кусок рейки, що висить серед колгоспного двору замість дзвоника. Всі жінки лишили свою працю й пішли на обід.

Дивляться колгоспники на гарбузову кашу. Переглядаються між собою, знизують плечима. І в кожного одна думка: "коли б Бог дав такий обід голові колгоспу, його жінці й усім його родичам, близьким та далеким".

Спочатку подали гарбузову поливку. І в кого був з дому кусочок хліба, то до поливки й добре, а в кого не було — так посьорбав. На друге подали гарбузову кашу. Поїли. А на третє подали гарбуз, шестикутними кусочками варений. І хто їсть, а хто дивиться та думає: "І як вони умудряються отакі "цуцики" робити?" Думають і пробують їсти. Може, в такому вигляді гарбуз смачніший?

Хтось запитав:

—Куховарки, скажіть, як ви умудряєтесь отакими химерними кусочками різати гарбуз?

Варка взялася за боки, хизується й каже:

—По науці все. Від нашого голови колгоспу! Хіба не знаєте?

—А нехай би вже ця наука йому між очима болячкою сіла.

—Цить, дурню. А то йому сяде чи не сяде болячка, а тобі за твій язик напевне сяде.

—Так, так... Язык —лютий ворог людини. Його треба держати за зубами, на прив'язі.

Пообідали колгоспники й пішли на роботу. А по хвили до кухварок прийшов товариш Якубець. Довідавшись, що обід закінчено, дуже жалів, що спізнився. Хотів у колгоспників запитати, чи задоволені обідом та чи не мало варять. Звелів куховаркам готувати гарбузових харчів якнайбільше, в різnorodному вигляді. Тоді колгоспники краще споживатимуть їх. І пішов. Обійшов колгоспний двір, никнув сюди-туди й подався до місця своєї наукової праці, в кабінет. А під дверима кабінету, обіпершись об одвірки, стоїть Федір, дрімає й час від часу мимохіть кланяється.

—А що, Федоре, дрімається?

—Дрімається, товаришу голова. Ніч не спав, то й дива нема.

—Чого ж ти, Федоре, не спав? Хто тобі не давав спати?

—Ніхто. Така моя служба. Ви ж цілу ніч не спали, працювали, а я стояв на своєму посту та пильнував, щоб хто не вперся в кабінет та не завадив вам. Бо нащо

ж тоді я б тут був? Або ще й то: ви не спите, а я б спав?

— Федоре, зайди до мене.

І голова пішов у кабінет, а Федір ще не йде. Стоїть і посміхається. Сподобалося йому. Але що б йому сказати ще, щоб сподобалося?

Увійшов у кабінет і став біля дверей.

— Федоре, сідай он там. Та розкажуй, що чув, як там між людьми, чи дуже лають голову колгоспу?

— Треба вам сказати правду. Трошки лають. Але більшість — ні. І ці, що ні, кажуть, що воно тільки так здається, ніби голова колгоспу такий і сякий та перетакий, а коли б кого з тих, що нарікають та не задоволені, посадити головою, то були б ще гірші. А то ще й таке кажуть, що коли б кого іншого та посадити на цілу ніч у кабінет і примусити науково працювати, то й з ума зійшов би. Мовляв, товариш Якубець працює, мучиться, щоб зробити добро, а люди ще й нарікають.

— Отак таки й кажуть люди?

— Точнісінько так. А то звідки б я міг це взяти, якби не казали? Брехати ж я не буду, бо що з того було б, коли я брехав би?

— Федоре, а як ти живеш та поживаєш, га?

— Та так, товаришу голова, погано чи ні, а більше погано. Сумую.

— Федоре, а в голові шумить?

— Трошки шумить, товаришу голова. Звісно, не спав. А не спав, бо не міг, як я вже вам і казав.

— Федоре, за твою вірну службу мені, ось тобі записка на одержання з каси десяти карбованців без вороття. На, бери. Та служи й надалі вірно, як і служив.

— Дякую вам, товаришу голова. І буду вам служити вірою і правдою.

А подумав про себе інакше: "Такою самою правдою, яку ти робиш для нас, чортів сину".

Бере Федір записку на гроші, ще раз дякує й виходить з кабінету. А за дверима усміхається. Знову влучив.

Нарешті наукову комісію для огляду жіноцтва в

колгоспі імени товариша Кірова складено й затверджено Обласним Виконавчим Комітетом. Про це доведено до відому обласного НКВД, обласного прокурора, і не одержано ніякого протесту чи зауваження. Місце й час праці комісії встановлено, і за суворою конспірацією дано про це знати голові колгоспу й голові сільради. Всі транспортні засоби забезпечено самим обласним НКВД, і призначено найнадійнішого енкаведиста для керування переїздом комісії.

Напередодні праці комісії в колгоспі, сюди приїхав голова району і з ним член комісії — лікар. Тут відбулася конспіративна нарада, на якій дійшли до єдиної думки: скликати всіх колгоспниць і перевести з ними нараду щодо їх вагітності.

Усі колгоспники й колгоспниці в робочу пору rado йшли на всякі наради. Тим то й на цю нараду швидко зійшлося все жіноцтво. Прийшов і голова району з лікарем.

Голова району виступив з такою промовою:

—Товаришки колгоспниці! Уже не є таємницею, що все жіноцтво від підлітків і до бабусів у колгоспі імени Кірова зовні виглядає, ніби вагітним. З цього явища пішли між колгоспницями нарікання й сварки. Далі судилися, тягали одна одну за коси, билися між собою й били інших. А взагалі була страшна завірюха. Отже, коли вагітність цілком нормальна, про яку знає й вагітна, то про неї нема що говорити. Але що ж то за вагітність, про яку не знає сама вагітна? Припустімо, кажуть, що он та чоловіка не має, тоб-то не заможна, а ходить вагітною. А ця то незамужня добре знає, що вона не вагітна. І безумовно, є обурення. Таким чином, ця ненормальна вагітність звернула на себе увагу не тільки районної влади, а й уряду цілого Советського Союзу. У висліді всього цього та піклуючись про добробут колгоспного жіноцтва, советською владою організовано спеціальну комісію, в склад якої увійшли кращі лікарі різних спеціальностей, з яких ось один тут присутній. Також увійшли до її складу сили іншої науки і представники громадських та професійних організацій. На цю комісію

уряд поклав відповідальний обов'язок оглянути в колгоспі імени Кірова всіх без винятку жінок, дівчат, підлітків і бабусів та встановити, що це за явище посіло трудове колгоспне жіноцтво. І в разі небезпеки, вжити різних лікувальних заходів.

За головою району виступив вікар. Він сказав, що його, як лікаря, а також і його товаришів-лікарів покликано на службу трудовому народові. А тепер ось складено з них комісію для огляду всього колгоспного жіноцтва села Моргунців, що ніби масово, разом загартіло, чи обтяжене якоюсь невідомою хворобою. Безумовно, він і його колеги-члени комісії цей свій обов'язок гідно виконають. Але жодний лікар без попереднього огляду не може лікувати, і само собою зрозуміло, абсолютно не може дати ніякої помочі. Бо навмання лікувати або взагалі з'ясувати стан здоров'я людини — це однаково, що брати в морі жменею воду й тут же знову виливати її в море. Ось він на власні очі бачить багато жінок, дівчат, підлітків-дівчаток та бабусів, що ніби всі вони вагітні, але ж вони твердять, що ні. І цьому їх твердженню треба вірити, бо кому ж більше, як не їм самим, про себе знати. Але ж у всіх їх надуті животи, а це, як правило, як закон, пояснюється наявністю якоїсь невідомої хвороби. Щоправда, жодна жінка чи дівчина не скаржиться на болі, але легковажити цим не можна. Мовляв, щось таке є, та воно пройде. Тим часом це "щось таке" щодалі, то все посилюється та розростається, і добре осівши, починає душити людину так, що вже ніякі ліки не допоможуть, і людина гине. Отже, наукова комісія до послуг колгоспниць.

Підвелася на ноги ланкова колгоспниця, голова президії.

— Дорогі товаришки колгоспниці! Якщо з вас хто хоче сказати, то виступайте й кажіть. Я жду. Виступайте. Ага, значить ніхто. Та воно й правильно. Бо що ще можна говорити, коли перед цим ось уже все сказано товаришем головою району і товаришем лікарем з отої комісії. Так що лишається нам тільки щиро подякувати і товаришеві голові району і товаришеві лікареві з комі-

сії. Ага, значить, як ніхто з колгоспниць не виступає, то виступлю я і скажу. —Товаришки колгоспниці! Будемо, значить, готуватися, щоб нас комісія з лікарів оглядала. А як треба буде й лікувати нас, то щоб і лікували.

Голова колгоспу раптом попросив слова.

—Товаришки колгоспниці! Завтра на роботу не виходьте всі, як одна. А як сонце стане під снідання, також, як одна, приходьте сюди, в колгоспну контору. Саме під цю пору прибуде сюди комісія лікарів і буде вас оглядати. А за цей день, хоч ви й не робитимете, вам трудовні запишуться повністю, як от і сьогодні. Прогулів нема, бо ж ви не вийшли на роботу не з своєї вини а через законну причину огляду вас законною комісією.

Знову підвелася голова президії, ланкова колгоспниця.

—Товаришки колгоспниці! Значить, так воно й є, що завтра всі ми, як одна, приходимо сюди, щоб нас комісія оглядала. І не пізніше, як сонце під снідання. А тепер нашому мудрому, наймудрішому товаришеві і батькові Сталінові слава!

У приміщенні залунало "Слава!", і залящали оплески.

**

Ранок. У колгоспному дворі скрізь поприбирано, підмітано, і походить тут голова колгоспу. Радий, радий... Сьогодні бо він позбудеться наклепу на нього та засяє йому слава за його гарбузовий винахід, що сприяв такому великому збереженню хліба й інших продуктів харчування. Так, так, засяє, як зіронька рання!

Сходить сонце й щедро кидає золотий промінь на землю. Ледве-ледве шелестить дрібненьке листя акації. Літають ластівки, торкаючись крильцями землі. Он воркочуть голуби, залицяючись до горлиць, горобці цвірінькають, а часом б'ються так, що пір'я з них летить. Куховарки сьогодні варять обід аж з п'ятьох дань і з найкращих гарбузів.

Сходяться колгоспниці. Убрання на них пів-святкове, самі веселенькі. Коли б ще лунав дзвін Божого храму, можна б подумати, що сьогодні неділя.

Весело зустрічає їх голова товариш Якубець і ве-
лить їм сідати біля контори, на ослонах, на деревинах. А
сам усе вибігає на вулицю та все виглядає, чи не їде ко-
місія.

Прийшов до голови колгоспу голова сільради й
питає:

—Ну, як тут у тебе в колгоспі?

—Так, що й можу похвалитись. Глянь!

Аж їде ось і комісія. Авта, авта... І всі блискучі.

Голова району веде членів комісії й усіх інших, що
приїхали з нею, в контору колгоспу.

Коли комісія влаштувалася й призначила зпоміж
себе предсідника, голова району підніс йому список
колгоспниць, що їх треба було оглянути.

За цим списком предсідник викликав жінку й за-
питав:

—Вважаєте себе вагітною?

—Ні.

—В такому разі прошу роздягатися й лягати он на
те ліжко.

Але колгоспниця не роздягається й каже, що вона
роздягнеться тільки перед лікарями. А он голова обла-
сти, ось голова району — не лікарі.

Предсідник комісії ввічливо попросив їх вийти. Да-
лі почався огляд.

Один лікар, другий, третій.

—Дивна річ, -- сказали лікарі, коли жінка вийшла,
—ця молодиця зовні виглядає вагітною, а в дійсності
не вагітна й абсолютно нічим не хвора. Жодних ознак.

Викликали жінку за списком з середини. Оглянули
й її, але результат той самий.

Далі намітили дівчину з кінця списку. Почали її
оглядати й установили, що вона ще зовсім не знала чо-
ловіка й також нічим не хвора.

Предсідник оголосив перерву. Попросили увійти
голову області, голову району й почали обмінюватися
думками про наслідки огляду перших трьох колгосп-
ниць. Питання стоїть так: усі вони зовні, якщо не ва-

гітні, то хворі на опух у животі. Але по огляді їх, не знайдено ні того, ні іншого. Так у чому ж справа?

Один з лікарів запропонував покликати голову колгоспу.

—Товариш Якубець іде й відчуває, наче його несе повітря. Ось воно підніме його високо вгору, під самі хмари й по-над них. Там скупає його в водах небесного

щастя. Потім знову приземлить і попливе він далі дорогою щастя. Ось уже він переступає поріг приміщення. Бачить голову області, голову району, а он і обласний прокурор. Зараз його спитають про гарбузи, та як йому пощастило з винаходом, завдяки якому він так багато заощадив хліба й іншого харчу. Він їм розкаже, пояснить, і — слава, слава!

—Товаришу голова колгоспу, скажіть, чим ви харчували колгоспників?

—Я харчував колгоспників самими гарбузами. І тому мені пощастило заощадити велику кількість хліба й інших продуктів для держави. За баянсом. . .

На цьому слові його спинили й запитали знову:

—А не додавали ви до гарбузів пшона, чи чого іншого?

—Ні. Тільки самими гарбузами харчував. Гарбузова юшка, каша, гарбуз варений, печений. . .

Знову товариша Якубця спинили. А предсідник комісії вигукнув:

—Так ось де розгадка! У колгоспниць животі гарбузами надуті.

Підскочив голова області з почервонілим обличчям до товариша Якубця. І в такому гніві, що от-от ухопить його й роздере.

—Баран! Геть! Щоб тут не тільки тебе не було, а й твого сліду!

Позеленіло й пожовкло в очах товариша Якубця. Мало не впав. Вийшов і зник.

А члени комісії метушаться й турбуються. Але вже не про те, щоб далі оглядати колгоспне жіноцтво, а про те, як звідси виїхати, не зазнавши занадто сорому.

Предсідник заспокоїв членів комісії й запропонував оглянути решту колгоспного жіноцтва надворі, разом усіх, на око, й на цьому закінчити цю невдячну працю. А по хвилі всі члени комісії стояли надворі рядком і повз них досить поволі, на віддаль одна від одної не менше метра, йшли колгоспниці. Останньою йшла

бабуся-курятниця й про себе бурмотіла: "А нехай би ви, вражі сині, самі повагітніли!"

І на цьому церемоніальний марш колгоспниць закінчено.

Обступили колгоспниці членів комісії й почали питати про наслідки їх огляду. З відповіддю виступив предсідник.

—Товаришки колгоспниці! Огляд вашого стану показав, що ви не вагітні й нічим не хворі. А животи вам понадувало в наслідок систематичного й черезмірного споживання гарбузової їжі.

—Ха-ха-ха!— зайшлися сміхом усі колгоспниці.

—Ха-ха!

Позбігалися сюди й колгоспники дворової бригади, набігло з вулиці безліч дітвори.

—Молодиці, дівчата, бабусі! Ми від гарбузів повагітніли!

—Ха, ха!

—Будемо родити замість дітей гарбузи!

—Ха-ха!

—Хлопці, і ви будете гарбузи родити!

—А нехай ти не вимовиш!

—Дурна! Хіба ж чоловіки родять?

—Не викручуйтеся, не викручуйтеся. А гарбузи їли? І животики у вас, як і в нас...

—Ха-ха!

Після, як трошки сміх та регіт стихли, і члени комісії почали збиратися від'їздити, до них раптом приступило кілька колгоспниць з гарбузами в руках.

—А це вам усім, товариші, по гарбузові, на подяку за вашу працю й на спогад. Від щирої душі!

Лікарі почали чемно відмовлятися, а хтось із колгоспників гукнув:

—То покладімо гарбузи в їх авта!

І швидко напхали в кожне авто по кілька гарбузів. Авта рушили. А колгоспниці їм услід:

—До побачення! Приїжджайте ще й того року на гарбузи!

Авта мчали, і з них в усі боки вилітали гарбузи, як налякані горобці з клітки. А в колгосному дворі й навколо безугаву лунав регіт.

Україна, 1935 р. Аргентина, 1954 р.

